

İLÂHİYAT KÜLLİYATI

Basım Sıra No.

9

HRİSTİYANLARDA

İNTİBAH

HAREKETLERİ

YAZAN:

Ömer Fevzi Mardin

SİNAN MATBAASI VE NEŞRİYAT EVİ

Vilâyet Konağı Karşısında

1944

İ L A H İ Y A T K Ü L L İ Y A T I

Basım Sıra No.

9

**Hıristiyanlarda
İntibah
Hareketleri**

Y A Z A N :
Ömer Fevzi Mardin

S İ N A N M A T B A A S I
V E N E Ş R İ Y A T E V İ
Vilâyet Konağı Karşısında
1 9 4 3

Ön Söz

Hıristiyanlarda intibah hareketleri

Bu kitabın özü bir müjdeyi ihtiva etmektedir. Bu müjde ikinci cihan harbinin gaye değiştirmesidir. Binlerce senelik gelenekler, ve âdet edilmiş vesilelerle başlamış olduğu halde yine âdeti, üzere intikam doğuran yeni harpler hazırlayan bir netice ile bitmiyeceği ilânedilen ikinci cihan harbinin böyle âdet değiştirmesi fevkalâde bir hâdisedir. Ehemmiyeti cihanşümüldür. İşte bu harbin ilk vesileleriyle son gaye değiştirme sebeplerini ve bu vesilelerle sebeplerin tâ ilkinden itibaren menşelerini, inkişaf seyirlerini ve neticelerini gösteren, ibret safhalarını da, bu müjdenin etrafına toplayarak, ortaya faydalı bir etüt mevzuu koymak istiyorum.

Bütün dünya milletlerini alâka dar etmesi ve bu milletlerin her ferdi için bunda fikir ve ibret hissesi bulunması itibarile mevzu; tamamen umumî ve onun tahlil ve izahı da çok lüzumlu olsa gerektir.

Cihan harpleri şekline inkılâb eden ve tahribatını bütün dünyaya yayarak, ezici, eritici tesirlerini bütün insanlara ve insanların bütün varlıklarında hissettiren ihtilâfların, boğuşmaların meydana gelmesi kadar, meydandan gitmesi ve dünyadan kalkması da insanları tamamen alâkalandıracak, sevindirecek hâdiselerdir. Fakat bunun mal olduğu fenalıklar ile iyiliklerin üzerinde herkes durup derin derin düşünmeli ki ferden ve müştereken badema onu önlemek imkânı hâsıl olsun. Zira harpten feci umumî ve müşterek bir âfet yoktur.

İşte önümüzdeki müjde; beşinci senedir devam eden ve hakikatte başlangıcı binlerce sene evvele giden bugünkü harbin bunalıcı, řu karanlık, yeis günlerinde, yeri gökü saran, sarsan acıları

içinde bütün dünyayı şaşkına çeviren ıstırapları içinde ümit dolu bir ışıktır. Bu ışık; yolunu şaşırmış gemicilere kurtuluş istikametlerini aydınlatan gökte bir yıldız, kıyıda bir fener, bir ses kadar heyecan ve sevinç vericidir. Ve henüz dünyaya doğmamış nesillerin bile kurtuluşunu müjdeleyen bir ehemmiyet ve umumiyettedir. Sulhçu ve insaniyetçi istikametler gösteren bu yeni haberler, dünya ıstırabının sona ereceğini belirten alâmetlerdir. Ehemmiyeti fevkalâde büyüktür. Hiç bir neslin idrak etmediği, hayalinde bile yaşatamadığı bir derecede mühim ve büyüktür. Ve o derece âlemşümûldür ki ondan sevinç duymıyacak yerde gökte hiç bir mahlûk yoktur. Tahakküm, istilâ harpleri yüzünden ölmüş, ıstırapların türlü ezgileri altında sönmüş masum insanların ruhlarından tutun da tâ gökteki meleklerle kadar dirisini ölüsünü alâkadar, etmiyeceği, hiç bir mahlûk yoktur. Ve bunun maddî mânevi bütün faydaları kıyamete kadar bütün nesillerin malı ve mirası olarak kalacaktır. Hem intibah ve ibretle hem de şükran ve senâ ile tarihlerde, gönüllerde yaşayacaktır. Ne mutlu dünyaya yeni istikamet vermekte hizmeti geçenlere! Ve geçecek olanlara.

İşte bu kitabı, bu müjdeyi hazırlıyan intibah hareketinin evveliyatına, iyi insanların Allah için nasıl çalıştıklarına ve bu neticeye nasıl vardıklarının izahına tahsis ediyorum. Ve ikinci büyük cihan harbinin bugünkü en had, en usandırıcı devresini, aynı zamanda insanların en intibahlı, en düşünceli bu zamanını kitap için, en münasip vakit addediyorum.

Binaenaleyh esas tertipte sırası 23 olan bu kitabı öne, 9 uncu sayıya alıyorum. Ümit dolu bu müjdenin mahiyetini ve istinat ettiği vekayiini seyrini muztarip beşerin ibret ve intibah gözü önünde vaktinde koyabilirsem insanlık vazifemi bir kaç düşündürücü sözle olsun ifâ etmiş olmakla bu safhada şahsen teselli bulmuş olacağım.

"Bir musibet, bin nasihatten daha müessirdir" derler. İşte musibetlerin faydalı olması için musibetin doğduğu ve yaşadığı sebepleri bilmek, musibetten kurtulunca da nasıl ve ne yolda kur-

tulunduğunu iyice bilmek lâzımdır ki onun tekrar gelmesine ve yaşamasına imkân bırakılmasın.

Sözümü bitirirken facianın önünde bir dakika düşünce ile durayım: Tahakküm siyaseti, içte dışta öyle tahripkârdır ki binlerce senedir bütün nesilleri, yâni bütün babalarımızı analarımızı gelmişlerimizi kasıp kavuran zulümler, ve milyarlık insan nesilleri gemiren, masum canlara kıyan ve tahribatı nesillere intikal ve eylevm devam eden harpler, netice itibariyle milyarlık, dul, yetim acılarına, sefil insan sürüleri vücut bulmasına sebep olan âkıbetler bu siyasetin neticeleridir. Yakmadık yürek bırakmıyan şimdiki (Totaliter) usullerinin sonu bu nesilde alınırsa yıkıcı tesirlerine daha bir kaç nesil vâris olsa da ondan sonraki nesilleri uyanık tutmak, ebedî kurtuluşa ermelerini sağlamak bugünkü neslin vazifesidir. İmdi mesele hem bugünkülerin, hem yarınkilerin hayatî bir meselesidir. Ve bütün bir beşeriyeti her zaman için âlâkalandırmaktadır. Bunlara yalnız insan değil zavallı hayvanların ıstırap ve kurtuluşu bile dahildir.

Bütün dünya için Allaktan intibahlar ve hayırlı işler ve âkıbetler dilerim.

Umumî felâketin sonundaki müjde

İkinci cihan harbi harabelerinde harbi idare eden hıristiyan devletlerden önde gelenler; son zamanlarda harp gayelerini ilân ettiler. Gayenin bütün dünyayı ve gelecek nesilleri haksızlıklardan, harp âfetlerinden kurtarmak ve insanları tam beşerî haklarla, müsavî yaşatmak, dünyaya yepyeni bir saadet devri açmak olduğunu yaydılar. İlân edilen bu niyetler mukaddestir. Allahın her dinde ve Hazreti İsanın kendi tealiminde istedikleri esaslardır. O halde şimdiye kadar lâfzan hıristiyan görünen hükümlerlikler fiiliyata, dinin esas prensiplerine dönüyorlar demektir.

Bu hâdiseler; hıristiyan hükümlerliklerin, dinlerinin isteklerine ilk gündenberi vaki muhalefetin ve bu muhalefetin doğurduğu sonsuz ıstırapların intibah neticesidir. Bu dönüş, bütün dünyayı, bütün mâna ve şumûlile alâkalandıran büyük hâdisedir. Zira dünya siyasetini idare edenler ve bunun neticesinden Allaha karşı mes'ul bütün insanlara âmme vicdanına nihayet tarihe karşı mes'uldürler.

Dinlerden önceki eski ihtiras zihniyetleri ile hıristiyanlığa intikal eden Avrupa hükümdarlıkları; kuvvet buldukça, fırsat düşükçe eski zihniyetleriyle hareket etmişler. Tahakküm ve istilâ hırslarına yol aramışlardır.

İki bin seneye yakın bir zamandır hem kendi milletlerini, memleketlerini, hem de uzak, yakın başka millet ve memleketleri harap eden, ıstıraplara düşüren emperyalist siyasetlerine hıristiyan sıfatıyla de devam ermişlerdir. O sıfatın icabında ise ne hırs, ne kin, ne intikam hisleri ne tecavüz ve istilâ hareketlerine, ne de tahakküm emellerine katıyyen müsait tek nokta yoktur. Hazreti fsânın bütün mesaisi işte bunların men'ini talime inhisar etmişti. İmdi anane halindeki bu umumî siyaset, dinin bütün istediklerine tamamen aykırı, ve ters bir yoldu. Binaenaleyh bu yol hıristiyanlığın yolu değil, dinle kayıtsız insanların ihtiraslarına açtıkları kuv-

vet yolu idi. Ve menşei tâ Hazreti Ademin oğlu (Kâbil) e kadar gidiyordu.

İşte hıristiyan hükümdarlıklar; dine girerken de bu eski zihniyeti elden bırakmamışlar ve her bağılılık hissi gibi dini de eski siyasetlerinde işe yarar bir kuvvet saymışlar ve dini kendi egoizmalarında kullanmanın çaresine bakmışlardı.

Eskidenberi hayata kuvveti hâkim kılan ve ellerinde olan maddî, manevî her varlığı bu hesaba kullanıp istismara bakan hükümdarlıkların hiç bir devir, hiç bir tesir ile değişmeyen siyasetleri bu idi. Egoizma, tahakküm, istilâ!

Niçin bu böyle oldu:

Çünkü:

1 — Hazreti İsa tam tealimine uygun bir hükümet kurmuş değildi. Arkasında istediği gibi kurulu bir idare bırakamadı.

2 — Mevcut putperest hükümdarlıklara din; fakir halk muhitinden, nüfuzsuz insanlardan yayılarak gelmişti. Ve hükümdarlıklar, halk dinini halka bir cemile olmak, onlara hoş görünmek his, fikir yabancılığı göstermemek için yâni siyasî bir iş olarak ele almışlar, ismen hıristiyan görünmüşlerdi.

Kendilerinin hıristiyanlığa hizmetini değil hıristiyanlığın kendi saltanatlarına hizmet etmesini düşünmüşlerdi. Ve din müesseselerini bu hesaba çalıştırmışlardı. Engizisyonlar, haçlı seferler bunun neticesi idi.

Birinci sebebe göre:

1 — Hıristiyanlık; fazilet ve ahlâktan ibaret kendi prensipleri üzerine cemiyeti kuramadı. Ve bu prensiplere istinat edecek hükümet etrafına bu cemiyeti toplayamadı. Zira ne Hazreti İsanın ömrü buna müsait oldu, ne de Avrupaya hâkim imparatorlar müsaade etti.

Hıristiyanlık; hıristiyanlığa zıd ahlâk üzerine kurulmuş hükümetler ve cemiyetler tarafından iktibas edildi. Ve bugüne kadar muhitin dini; merkezin siyasetine hâkim olamadı, çünkü zaman;

yâni beşeri tekâmülün seviyesi vaktiyle Hazreti İsayâ müsaait olmamıştı. Hazreti İsâ böyle bir cemiyet ve hükümet kurmak fırsatını değil kendi prensipleriyle ferden yaşamak imkânını bile bulamadı. Onun için pek genç yaşta ve ümmet olarak henüz yüz yirmi kadar serbest adam toplamış iken ihanete uğradı.

Zira Hazreti İsâ; din zihniyetine hükümdarların tahammül edemeyeceği böyle bir azgınlık devrinde gelmişti. Bu devir mukaddes fikirlerin mukaddes adamların yaşayabileceği devir değildi. Etrafına samimiyetle toplanmak cesaretini gösteren o; yüz küsur kişi de siyasetle alâkasız, serbest meslek sahibi ve çoğu rençber kimselerdi.

Roma imparatorunun tehdidi iliklere işlemişti. Musevi cemaatinin heyeti umumiyesi bile bütün efrat ve teşkilâtiyle Hazreti İsayâ karşı kayıtsız alâkasız göründüler. Sırf dinî mevcudiyetlerini muhafaza ve canlarını korumak için bu ağır mecburiyeti göze aldılar. Hazreti İsânın dünyaya geldiği sene, (peygamber doğdu) haberini alan fakat kim olduğunu tayin edemiyen Roma hükümeti iki sene zarfında o vilâyetlerde dünyaya gelen yüzbinlerce çocuğu bu muhalefetle, bu titizlikle boğdurup öldürmüştü. Bu faciyanın hatırası gözlerde, zihinlerde yaşıyordu. İşte Allah tarafından geldiğini mucizeleriyle gösteren ve kendileri için geldiğini söyleyen Hazreti İsayâ ilk ve tam bir alâka göstermesi lâzım gelen Musevi cemaati bile bu sebeple sessiz kalmış hattâ başlarına bir iş çıkmasın korkusu ile daha ileri giderek onu Romalılara şikâyet bile etmişti.

Bu şerait altında Hazreti İsâ nasıl bir cemiyet, nasıl bir hükümet kurabilirdi.

İkinci sebebe göre:

2 — Hükümdarlıklar, hıristiyan dinini, bu din kendi teb'alarına yayıldıktan ve ekseriyetini kendine bağladıktan sonra kendileri ile teb'aları arasında ayrılık, gayrılık, zaafları çıkmasın diye sureti resmîyede kabul etmişti.

İmdi mütehakkim ellerde her şey; nasıl istenildiği gibi kullanılır, hakikatlere ve fikirlere istenilen şekil, mahiyet ve kıymet verilir-

se hıristiyanlığın ahlâkî ve içtimaî hakları da bir tarafa bırakılarak yalnız mukaddes kuvveti ve birlik bağları ele alındı. Bir munzam kuvvet olarak kendi işlerinde kendi şahısları için kullanıldı. Dolayısıyla de halk, kendi menfaati aleyhine, din de; kendi mefhumu aleyhine istismar edilmiş oldu.

Fakat bundan yalnız kendi milletleri, memleketleri değil hattâ yalnız bir kıta, Avrupa değil, bütün milletler, bütün kıtalar zarar görüyordu. Bu tahakküm, ve hürriyetsizlik yüzünden Avrupada memleketten memlekete, ve kıtadan kıtaya hicretler oldu. Küçük İsviçrenin dar vadilerini; kendi vatanlarının münbit ovalarına tercih edip gelenler oldu. Kendi mâmûrelerini bırakıp çöl, vahşi Amerikaya gidenler oldu. Ne kadar ibretle, düşünmeğe değer birer neticedir ki İsviçreye gidenler, Fransız, Alman, İtalyan oldukları halde orada kardeş bir cemiyet vücade getirdiler ve gül gibi yaşadılar. Amerikaya da aynı milletler ve başkaca İngilizler gittiği halde orada kardeşçe birleştiler. Orada bir medenî Amerika, Birleşik Amerika, medeniyetin her sahasında süratle terakki eden bir ileri Amerika vücade getirdiler. Dünyanın büyük devletleri sayılan bu dört milletin Avrupadaki cemiyetleri nasıl geçinemez iken birbirlerine saldırırken orada sarmaştılar?

Çünkü:

Hazreti İsanın hayatında kuramadığı cemiyeti ve hükûmeti onlar bu muhaceret neticesi kurmak fırsatını buldular. Avrupada kendi hudutları içinde bile birbirlerine tahammül edemiyen, saldırmak için dış bileyen ırklar, milletler oralarda melek gibi yaşar oldular. Zira temiz bir temele, temiz bir siyasete dayanan hükûmet ve cemiyet kurdular ve bu temelin etrafında toplandılar. Temiz duygularla bağlandılar. Yürekleri bitişti. Fikirleri, menfaatleri birleşti ve bugünkü medeniyetlerini yükseltecek kudrette ortaya bir sermaye koydular. Muhabbet ve emniyet içinde müşterek his müşterek gaye ile olanca kuvvetlerini işe verdiler. Ferdî ve içtimaî prensiplerinde, âdetlerinde, düsturlarında Allah korkusunu hâkim, Allah muhabbetini esas kıldılar. Her şey bu korku, bu muhabbet içinde cereyan etti, her fert, kuvvetini de istikametini de

bütün cemiyet ile birlikte bu korkudan, bu muhabbetten aldı. Çünkü cemiyetlerinin temeli bu esaslara istinat ettirilmişti.

Demek ki:

Avrupada hudutları ayrı olduğu halde birbirlerine mütemadiyen saldıran Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar İsviçreliliği vücade getiren ırkdaşlarına bitişiverselermiş kendi memleketlerinde başlarında estirilen siyasî hava değişecek Avrupa cennet olacakmış. Avrupa harp kaynağı olmayacakmış. Her biri kendinin ve etrafındakilerin faydasına çalışabilen bir büyük zümre olacakmış. Ve bir kere de bu hakikî hayatın, yeni zihniyetin tadını tatsalar artık onları bu saadetten ayıracak hiç bir telkine yer kalmıyacakmış. Avrupanın diğer küçük milletleri bu büyük devletlerin durumundan zarar değil fayda görecekmış.

Keza, Avrupa büyük devletlerinden dördüncüsü olan İngilizler; Amerikadaki öz kardeşlerine siyaseten bitişirse imiş, Avrupa cephesindeki siyasî ihtilâfların bir kısmı da bu suretle bitip gidecekmış. Bütün bunlar birer faraziyedir, fakat bir hakikati tahlile yaradığından dolayı düşünülmesi abes değildir.

İmdi bu hayal vaktiyle tahakkuk edeydi; dünyanın kurtuluş hareketi o zaman başlamış olacaktı. Artık her milletin siyaseti, kendi kuvveti ölçüsüne, kendi benliği ihtiraslarına bağlanmak serbestisini bulamayacak, hükümdar değiştikçe siyasetler değişmiyecek hükümdarların şahsî meseleleri milletleri harbe sürüklemeyecekti, çünkü herkesin başı hükümdara değil Allaha bağlanmış olacak ve hayata şu, bu ırkın benliği, gelenek siyasetleri değil Allahın bütün insanlar için, bütün insanlardan istediği faziletler hâkim olacaktı. Ve tâ o zamandan dünya bir cennet olacaktı.

Bu suretle Avrupalıların binlerce senelik mütehakkim siyaset ananesi sona erecek ve tâ o zamandan bütün dünyanın akli başına gelecekti. Herkesi intibaha sevk etmek için iki büyük cihan harbinin gelmesine hacet kalmıyacaktı. Bir kaç yüz senelik dökülen kanlar, mahvolan hayatlar, medeniyetler, servetler, gençler kuratılacak kazanılacaktı. Yaşayanların hayatı yalnız ıstırap olmayacak-

tı. Sulh güneşi istikrar bulacak selâmet, emniyet doğacak medeniyet ve refah fasılasız terakki ve devam edecekti.

Evet bu nazariye, hayalî bir mukayeseden ibarettir. Olmadı, çünkü olamadı. Böyle bir şeye müsaade etmek, saltanat kurmuş hükümdarların işine nasıl gelirdi. Milletlere bu fikri kim verirdi. Onlar bu fikri nasıl verdirirdi. Onların kendilerine mahsus edebiyatı vardı, zavallı milletlere telkin edilen şey; hükümdara kulluk şerefi, bu kulluk da çalışmak ve ölmek vazifesi idi. Buna rağmen gün geldi, şurada burada canından usananlar oldu, kendilerini haksız kullananlara karşı yer yer muhalefet gösterdi, insanlık haklarını gasbendenlerden istedi.

Biraz da kendi insanlığı için kan döktü. Ve bir takım kurtuluş yolları araştırdı, inkılâplara baş vurdu. Netice itibariyle tedricen mutlakiyet idarelerini meşrutiyete çevirdi. Fakat meşrutiyetçiler bu netice ile de her şeyin olup bitmediğini sonra gördüler. İstibdat, tahakküm ruhu (Sulta) larda bu sefer için için, sinsi sinsi çalıştı. Fırsat buldukça tahribatını yapmakta devam etti. Nihayet inkılâbçılar bir hamleye daha mecbur oldular, idarelerini cumhuriyetlere çevirdiler. Bugün dünyanın erdiği son safha bu sahadedir.

Görülüyor ki bütün dünya eskiden beri muztariptir. Kendini sevk ve idare eden binlerce senelik tahakküm siyasetinden bizardır. Tek çare olarak kendini, şuna buna idare ettirmekten, hükümdarlar, mütehakkim fertler veya zümreler tebaası olmaktan kurtulmak ve kendi aklını kendi başına alıp ona tâbi olmak ve kendini kendi idare etmek, kendine kendi hâkim olmak yolunu bulmuştur. Demokrasi yolunu!

Bir tek insan üzerinde tahlil yapılırsa bu fikrin isabeti meydana çıkar: Kim; hürriyete, hareket istiklâline lâyıktır. O adam ki tekâmüle, rüşde, (yetkinliğe olgunluğa) ermiştir o lâyıktır. Buna eren adama hâkim olan şey nedir? Şuur, vicdan!

İşte maddî, mânevi bu iki esas kuvvet bir adamın bütün hayatınca ona yol göstermesi lâzım gelen ışıklardır, ona hâkim olması gereken öz varlıklardır.

Demokrasi bu öz varlıkları bir araya koyup kendilerine müşterek sermaye yapan, ve kendi müşterek menfaatlerine tâbi olan hür ve müstakil ruhlu insanların el birliğidir. Çünkü insan, ya kendisinin efendisi ve yahut başkasının uşağı olur. Bunun ortası da yoktur.

İmdi. Bütün dünya halk hâkimiyetine dayanan hür idarelere kavuşmadıkça, şunun bunun tesiri altında kaldıkça ve şunun bunun keyfine göre gittikçe, netice itibariyle şuna buna hizmet ettikçe kendi gayreti, kendi emeği hebadır. Ne kendine yarar, ne komşusuna, zararı ise muhakkaktır. Hem kendine hem etrafına.

Bütün beşeriyet tarihindeki ibret vakalarını gören bizzat ıstıraplar, felâketler geçiren nesillerin, mustarip beşerin kendi kendine lisanı hal ile sorduğu tek bir soru ve beklediği tek bir cevap vardır. Tâ ne zamana kadar insan kendi aleyhine istismar edilecek, insanlık kendi kendini tahribe âlet olacak. Cevabı şudur: Akli başına gelinceye, intibaha erinceye kadar!

Bu cevap; herkesçe bilinmedikçe ve ıstırapların sebepleri apaçık anlaşılmadıkça dünyaya binlerce senelik bir kök salmış uydurma edebiyatıyla anane halinde yaşamış tahakküm siyasetinin, haksızlığı, fecaati anlaşılmadıkça tahakküm ruhu ortadan nasıl kalkar. Meğer ki iki büyük cihan harbi gibi yekdiğerini takip eden iki büyük felâket her şeyi sarsıp yıksın ve bu harabelerin üzerinde insanları çaresiz düşünmeğe mecbur etsin.

İşte önümüzdeki müjde, herkesin derdini de ilâcını da ihtiva eden kıymettir. Bu; intibah alâmetleridir. Dünyaya yepyeni bir istikamet vermek istiyen intibah fikirleridir. Bu; öyle bir hâdisedir ki, saadet ve felâket bakımından alâkası olmıyan hiç bir millet, hiç bir memleket hiç bir ümmet yoktur. Saadet ve felâkette yekdiğerine karşı lâkayt kalabilecek millet, kıta yoktur. Çünkü birbirinin tahribatından, tesiratından mâsun kalmağa imkân yoktur.

Şarklı istediği kadar akıllı uslu olsun Garplı, o halde olmadıkça neye yarar? Müslüman istediği kadar Kur'anı Kerime uygun yaşasın, hıristiyan hükümdarlar İncili şerife uymadıkça neye yarar? İşte bugünkü müjde; mebdai tâ dinler tarihinden evvel

başlayıp gelen yıkıcı siyasetin değişeceğini İncili şerifin istediklerine uygun bir yapıcı Ye insaniyetçi istikametini alınacağını dñyanın en garp ucundan, aksettiren haberlerdir ve bu mahiyet ve ehemmiyettedir.

Hıristiyanlarda İntibah safhaları

İlk hıristiyanlar; Hazreti İsanın irtihalinden sonra Filistinde şakirtleri (Havârî) lerin etrafına toplanmış, onların velâyeti altına girmiştir.

Müteakiben (Havârîler) şahsî teşebbüsleriyle seyahatlere ve faaliyetlere geçmişler, ve hıristiyanlığı Yakın Şarkta ve Avrupada yaymağa çalışmışlardır.

Yeni hıristiyanlar yeni yerlerdeki olgun kimselerin (kilise babalarının) etrafında kümelenmişlerdir. Hıristiyanlıkta cemaat ve kilise teşkilâtı bu esastan inkişaf etmiştir. Her küme kendi ruhanî babasının velayeti altına girmiş, ve her fert bu velayete vicdanen tab'iyet etmiştir.

Hıristiyanlığın bugünkü teşkilât durumu da takriben aynıdır:

- 1) Mezheplere göre ayrılmış kiliseler,
- 2) Bu kiliselerin müstakil reisleri,
- 3) Onların eli altında mulhakat teşkilâtı
- 4) Mulhakattaki bu el altı teşkilâtında derecelerle yer alan ve baş kilisedeki reis namına faaliyette bulunan muhtelif pâyeli ve vazifeli rahipler.

İlk günde olduğu gibi bugün de bu müesseseler; dinî metalipte cismanî bir hâkimiyete cismanî bir kuvvete, cismanî bir müeyyideye netice itibariyle cismanî bir salâhiyete malik değillerdir. Kuvvetleri manevî, salâhiyetleri ruhanî ve müeyyideleri vicdandır.

Fakat kiliselerin bugünkü teşkilâtında ibadeti idare eden umumî tertibattan maada sureti mahsusada maarif, içtimaî yardım, hayır ve hasenat işleri teşkilâtı da vücude getirilmiştir. (Mukaddes kitap) basım ve yayım evleri (Genç hıristiyanlar) terbiye

müesseseleri, (maarif) mektepleri (acize) barındıran yurtlar, (yetimleri) koruyan yurtlar, (hastahaneler), (talebe) yurtları ve benzeri müesseseler bu meyandadır.

Bunlar, dinin içtimaî gayret ve fazilet ruhunu ortaya koyan teşebbüslerdir. Rahipler, misyonerler eliyle idare edilen bu müesseselerde her şeyden evvel samimî bir gayret, ahlâki bir ciddiyet, dinî bir feragat, hissi bir yakınlık meşhuddur.

Hayatın hususiyeti kilise teşkilâtında bu kadar yapıcı ve hayırlı cereyan ederken hayatın umumiyeti de siyasî menfaatlere dayalı o kadar haris, egoist ellerde, sert ve kıyıcı teklifler içinde cereyan etmiştir.

İşte bu hususiyet ile bu umumiyetin zıd âhenksizliği arasında hıristiyan câmiası, içi başka, dışı başka bir adama benzemiş ve yahut (içinde mütemadiyen iki zıd tesirin birbiriyle mücadelesine şahit olan) imam başka ameli başka bir mümine dönmüştür.

Çünkü hıristiyana kilisede başka, hayatta bambaşka fikirler verilir. Mukaddes kitaba göre egoistlik fenadır hayattaki telkinlere göre şahsî menfaat her şeyin başında gelir ve iyi şey odur (hattâ bir devlet reisi bir nutkunda millî benliği "mukaddes egoizma" diye vasıflandırmıştı).

İşte bu bakımlardan hıristiyan camiası; ruhu ile nefsi arasında mücadele yapan bir ferdin; iç durumu halindedir.

Din ona; bütün prensiplerini hayata hâkim kılmasını, bütün gün her işte, her muamelede doğru, namuslu hareket etmesini, herkese insaf, merhamet, alâka göstermesini, elci bir ruhla her fırsatta iyilik, kurtarıcılık etmesini emreder. Bir hıristiyan, evinin veya kilisesinin kapısından dışarı çıkınca daha kapının eşğinde tersine akan kuvvetli bir cereyan ile karşılaşır, bu cereyan onu kapının eşğinden kapar, kitabının, hattâ kendi his ve kanaatinin zıddına doğru sürükler. Kendi siyasetinde çalıştırır, kullanır bu ters yollarda onun emeğini, malım, hattâ hayatını istismar eder bırakır. Çünkü:

Hıristiyanlık; putperest hükümdarların hâkimiyeti devresinde bu memleketlere sokulmuştur. Bu memleketlerin umumî hayat kânunlarına ancak uymak yoluyla nüfuz edebilmiştir. Yeni hıristiyan

fertler için de yaşamak veya hıristiyan kalabilmek için hükümdarların carî nizamlarına, mükellefiyetlerine itaatı devam ettirmek bir emri vaki teşkil etmiştir. Korku içinde ve sessiz bu nizamlara intibakı devam ettiren fertler zahiri ile batını ayrı bir mevcudiyet iktisap etmiştir. Çünkü iman ile amel birbirinden ayrılmış. Amel ancak, hususî mahyette kilise çevrelerinde, teşkilâtlarında yer bulabilmiştir. Umumiyetteki hayat (realite) ise şahsî tahakküm, şahsî menfaat, veyahut daha umumî mânada hükümlerinin hükümlerinin icaplarına uygun neler varsa onlardan tereküp etmiştir.

İşte hıristiyan, kendi kitabında okuduğu, kendi yüreğinde duyduğu, kendi imanında göz önünde tuttuğu iyi prensiplerle ummun müşterek dış hayatında meydana gelen fiiliyatın (realitenin) tezdadı içinde yaşamış. Ve imanı ile ameli arasındaki zıd, hükümlerin tazyiki altında sıkışmış kalmıştır.

Bu şartlar içinde hıristiyan; içteki tazyika mı dıştaki tazyika mı uysun, ruhuna mı nefesine mi tâbi olsun? O; bu iki esas korku arasında ve kendi içinde daimî bir mücadele hayatı geçirmiştir.

İmdi yukarıda bahsedildiği gibi zuhur ettiği; ilk gündenberi hıristiyanlık; kendi eliyle hükümet ve cemiyet kurarak değil, mevcut cemiyetlerin hayat cereyanına uyarak vücut bulmuş ve cemiyetlerin nüfuzsuz tabakalarında taazzuv etmiştir. Böyle kuvvetsiz fertlerden tereküp eden kümeler ise zayıf ve uysal bir mahiyet almıştır. Netice itibarıyla hıristiyanlık, fertlerin yüreğinde ve hususiyetinde kalmış fazilet ruhunu, ahlâkî prensiplerini umumî hayatına hâkim veya müessir kılamamıştır.

Hıristiyanlık bu kümelerde ancak passif (kalbi muhalefet) halinde ve temenni mahiyetinde belirilmiş aktif bir dereceyi bulamamıştır. Hıristiyanlık bir inkişaf hayatında istediği idareyi istediği hayatı bunun için bulamamıştır. Fakat bunda tek iki vaka istisna teşkil eder. Bu da kısmen hıristiyan muhacirlerle teşekkül eden İsviçrenin ve tamamen o gibilerle teşekkül eden Şimalî Amerikanın kuruluş tarzıdır ki diğerlerinden ayrıdır. Verdiği netice de gayridir. (Bunun sebepleri ilerideki kendi bahislerinde izah edilmektedir).

Kurtuluş Fikri

Kendini cemiyet hayatına zorla, imanından fedakârlık ederek intibak ettiren hıristiyan fert; bu suretle gerek imanı ile ameli arasında hâsıl olan ayrılıkları, gerekse cemiyetin bunu icab ettiren hâkim noktaî nazarını kendine göre düzeltip birleştirmek için yaptığı daimî mücadelede muvaffakiyet ümidini yalnız kendinden bekliyordu. Çünkü ıstırapı çeken kendi idi. İki bin senelik hayat, ona bu kanaati vermiş, başka bir kurtuluş çaresi, kuvveti ona umdurmamıştı. İşte bazı zâhidlerin manastırlara çekilip umumî hayat ve hizmetten uzaklaşması ve bunu hiç olmazsa şahısları için bir kurtuluş sayması, sebeplerinden biri de bu idi. Onlar kendi Kuvvetlerini ancak kendilerine yeter derecede sayıyorlardı. Cemiyeti kuracak kuvvetin ancak baştakilerin kuvveti olduğuna sanıyorlardı.

Zaman geldi bunun böyle olmadığı düşünöldü. Cemiyete hâkim kuvvetin mahiyeti anlaşıldı. Baş yerdeki mütehakkimlerin kuvvetinin de ellerinde toplanmış ferdler kuvveti olduğu idrâk edildi.

Bu devrin mütefekkirleri manastırlara çekilip infırada değil cemiyete dalıp yeni cemiyet kurmağa, fertlerin kuvvelerini bu kümeye toplamağa baktılar. Cemiyetin ıstırapını yürekte, fikirde paylaşanlar el ele verdiler, kendi ferdî kurtuluşlarının çaresini cemiyetin kurtuluşuna bağladılar. Binaenaleyh bütün ideallerini, yüreklerini, mesailerini cemiyete bağladılar ve bu mesaiyi, kendilerine iltihak eden fertlerin kuvveti; baştakilerin ellerinde toplanan kuvveti aşmaya kadar artırmağa, ve cemiyette halk hâkimiyetini tesis edinciye kadar uğraşmağa karar verdiler. Bu esas düşünceli insanlardan gruplar, zümreler vücut buldu. Fertler gibi birbirini destekliyen gruplar, zümreler meydana çıktı. Elele yanyana fertler, zümreler yer yer karşılıklı gruplar cemiyetler çalışmağa koyuldu. Bir fena adıma karşı iki iyi adım atılmağa azmedildi. Fenalığı durdurmak iyiliği yürütmek fikri hayata baş iş oldu.

İlk devrede hıristiyan fert nasıl korkup cemiyetten, kaçmasın, başının çaresine bakmasın ki, kilisesi onu bir taraftan tahakküm ve gadırdan ictinap etmeği katiyetle emrederken, düşmanlarına bile hayır dua etmesini isterken, kilise dışında, yine kilise eliyle kurulmuş engizisyon mezalimi ile karşılaşmıştı. Kilise ona mutlak sulhçülüğü emrederken dışarıda o yakalanıp yine rahiplerin takdis ettiği haçlı seferlere sürülmüştü. Onun kitabında ne o mahkemelerin mezalimine, ne de o haçlı seferlerin tahribatına imkân ve cevaz verecek tek bir kelime vardı. Ne de bu hareketlerin affolunabileceğine dair bir teselli vaadi!

İmdi bu şerait altında fert; başını alıp kaçmaktan, bir köşeye çekilmekten başka ne yapabiliirdi, öyle ki:

iç; menediyor, dış sürüklüyordu. Uymazsa mahkûm ediyor, mahvediyordu.

Tercih edilecek şey; iki ölümden biri idi.

Fakat herkes Hazreti İsa derecesinde mütekâmil mi idi. Mânen yaşamağı maddeten yaşamağa tercih edecek insan; kaç kişi idi. Çünkü kemal; bir taraftan umumiyette nesillerin katedeceğı bir merhale, bir taraftan da husisiyette ilâhî bir mevhibe idi.

İşte hıristiyan ferdin durumu, içte, dışta bu halde ve bu derece müşküldü.. Fert; içte nefsiyle; dışta da her şeyine karışan (realite) ile bu mücadelede idi.

İmdi hakikat şudur ki:

Bidayette fert; kendi zihniyetinde infıratçı idi. Çünkü kendini yalnız ve zayıf görüyordu. Kitle hükümdarın emrinde, istediğı yola gözü kapalı gidiyordu. O; bu kitleye karşı kendini yabancı, evinde bile kendini garip buluyordu.

Cemiyetten ümitsiz, hayatta şeriksiz, kendini kuvvetsiz gören fert; yalnız gözünü göklere dikmiş merhamet dilerken kendini de yerde putperest hükümdarın insafına terketmiş sürünüp gidiyordu. O kanaatle ki çektiğı çileyi ezeli bir alım yazısı ve hükümdarın keyfine uymayı cemiyetçiliğın zarurî bir icabı sayıyordu.

O; Hazreti İsanın tealiminde satıhta kalmış, kelimelerde lûgatta kalmış, mânaya nüfuz edememiş hakikati kavrayamamıştı.

Meselâ mealini hülâsa ederek söyleyeceğim; Hazreti İsanın İncili şerif muhteiyatından şu esaslardaki emirlerini: "Kâmil olmak isteyen; nesi varsa satıp fıkarağa dağıtsın ve gelip arkamda yürüsün, fakat arkamda yürüyecek olan, ölümünü göze alsın, çolugundan çocuğundan her şeyinden de vazgeçsin" mealindeki emirlerini anlayamamıştı. O "bir yanağına vururlarsa öbür yanağını çevir" emrindeki hakikati de hiç anlayamamıştı. İnsanlık vazifelerinin fertten ne fedakârlıklar istediğini anlamağa henüz beşerî seviyesi müsait olmamıştı. O; bir (uysallık) tır tutturmuş gidiyor ve bu zihniyetle hükümdarın onları heder eden kuvvetini artırır duruyordu.

Fertlerin cemiyete güvenememesinden ve cemiyetin kendi hesabına bir varlık edinememesinden dolayı tek tek ayrı ayrı bu milyonları hükümdarlar istediği gibi kullanmakta müşkülât çekmiyordu.

Fertte fikirsizlik, cemiyette ümitsizlik vardı, bu; ferdi bitirmiş, cemiyette cemiyet ruhunu söndürmüş yegâne ışık müstebidin tehdidi ve vicdanları satın alan serveti idi.

Millet hükümdar hesabına yaşamış, ölmüş, sayının semeresi: hükümdarın olmuş, hükümdar; halkın elindeki bu serveti, bu kuvveti ile halkı kapısına bağlamıştı.

Binaenaleyh bidâyette fertler ber bakımdan münferit ve kuvvetsizdi. Hükümdar fertleri istediği tarafa sürüklüyordu. Cemiyet mefhumu yok, sürü mefhumu vardı. Her iş çobanın insafına kalmıştı. Sürünün çobana dayanacak bir müşterek varlığı yoktu.

Fertlerin hür ve müstakil idareleri birleşip cemiyete hâkim oluncaya kadar, yâni demokrasi ruhu (nesillerin tekâmülüyle) ortaya çıkıncaya kadar iptidai zihniyet; fertlerde muhtelif şekillerde yaşamış fertler birbirinin hayrına değil zararına ve her biri kendi zararına âlet olmuştur. İnsan oğlu işte böyle uzun asırlarca kendi aleyhine kendi zararına elemle yaşamış, heder olup gitmişti. İşle bugün Amerikadan yükselen ses; içde dışda bu zıt hayatın birleştiğini müjdeleyen belirtilerdir. Ferdin kendi başına söylediklerini; devlet reisi Bay Rozvelt devlet namına, millet na-

mına söylüyor. Ferdin İncili şeriften aldığı fazilet ruhu, kurtarıcılık azmi; cemiyetin önderinden, devletin reisinden yükseliyor. Dâva; insanların ve insan haklarının kurtuluşu, bütün dünyanın haksızlıktan, gadirden kurtuluşu olarak ileri sürülmüş bulunuyor.

Hıristiyan mütefekkirlerinin hususî kitaplarındaki şahsî vecizeleri, ahlâkî idealler sırasında devlet prensibi olarak devlet reisi tarafından ortaya konuyor. Bu ne mühim hâdise, ne mühim vesika, dünyanın siyaset dönümüne ne mühim bir alâmet!

Hiç bir iyi şeye ihtimal vermek, inanmak istemiyen, her şeyi fena gözle görmeğe alışık; bedbin, sinirli, mariz insanlar vardır. Ömürlerini fena görüşlerle, fena haberlerle, meyus, ümitsiz, iç karanlığında geçirirler. Bunlar temas ettikleri insanı da küstürürler, kuvvetten düşürürler. İnsanın istikbalden ümidini, günlük azmini kırarlar; onlar cemiyette hasta, zayıf unsurlar ve zaaf âmili uzuvlardır.

Onlardan biri; Amerika devlet reisinin bütün beşeriyeti sevinçle alâkadar eden iyi niyetli, müjdeli sözlerini şüphe ile karşılayarak ehemmiyetten düşürmek istiyebilir. Fakat o gibilere cevabım şudur:

"Bu iyi niyet; feliyata iktiran etmese bile değil mi ki hıristiyan devlet reislerinden [dünya halkı lehine, muztarip beşeriyetin kurtuluşu namına] böyle niyetler yayılıyor. Fevkalâde bir hâdisedir. Zira iki bin senedir hıristiyan devlet ve hükûmet reislerinden bu mahiyette şeyler izhar edilmiş değildir. O halde, ehemmiyetle tekrar ediyorum: Bu sözler, yepyeni şeyler ve dolayısıyla dünya siyasetinde yepyeni bir vakadır. O ehemmiyette ki dünya halkı eline geçmiş bir vesikadır. Zira velev nazarî olsun itiraf edilmiş hakikatler, kabul edilmiş haklar demektir.

Bu vesika; hak ve hakikatin en resmî bir lisandan tasdik ve şahadetidir. Ve bu şahadet; hıristiyanlığın kitabına da, fertlerinin imanına ve ahlâkî kanaatine de mutabık tam bir itirafıdır. Bu itiraf; kurtuluş isteyen beşeriyetin hakkını teslimdir. Kazanılan hak-

kın bu kadarcığı bile beşeriyet için kurtuluş ümidinde mühim bir adım, bir başlangıçtır" [1]

HIRİSTİYANLIK

Bir olan Allahın bir tek dini vardır. Buna (Ehli kitap) dini derler. Bir olan Allahın insandan istediği şey de esasta birdir. Din isimlerinin taaddüdü; peygamberlerin taaddüdündendir. Peygamberlerin taaddüdü; insanların geçirdiği seviye devrelerinin taaddüdündendir. Bu devreler; beşeriyetin yaş, baş itibariyle rüşde, tekâmüle doğru geçirdiği inkişaf devreleridir. Binaenaleyh; (dinler) kelimesinden ayrı gayrı dinler değil, bir dinin muhtelif safhaları ve o safhaların hedef tuttuğu (fikrî) seviye anlaşılmalıdır.

Netekim Cenabıhak Hazreti Musayı; dinin temellerini kurmağa ve Hazreti İsayı içtimaî ahlâk fikirlerini telkine, Hazreti Muhammedi de bu fikirlerin filiyatı yani beşeriyetin kurtuluş devrini beşeriyete açmağa gönderdi.

İşte Hazreti İsanın talim ettiği ahlâkî prensipleri ve sevmek, kurtarmak esasındaki gayelerini; hıristiyan fertler, yedi buçuk asır kendi fikirlerinde, yüreklerinde temenni halinde işlediler. Bunun filiyata çıkması bir zaman meselesi, beşeriyetin bir olgunluk meselesi idi. Onlar ve beşeriyetin umumî seviyesi velev kısmen bu insanî fikir ve gayelerin fiile çıkarılması gayretini duyacak bir seviyeye yükselince; Allah; bu fikrin filiyat devrini Hazreti Muhammedi memur ederek açtırdı ve bu suretle bilfiil kurtarıcılık devresi bütün beşeriyete açılmış oldu. Kendisi, kendi muhitini kurtardı. İnsanlık haklarına kavuşmuş hür fertlerden mürekkep bir cemiyet kurdu. Ve sonra hıristiyanlık âleminde, Avrupa halkı içinde bu kurtuluş gayesiyle mevziî hamleler tevali etti. Hıristiyan zümreler hıristiyan hükümlerden insanlık hakları istedi. Zaman zaman,

---

[1] *Amerika devlet reisinin ve diğer devlet adamlarının beşeriyet için birer vesika teşkil edecek mahiyetteki mesajları bu kitabın basın haberleri kısmındadır.*

yer yer inkılâplar vukubuldu. Böylece bugüne kadar insanlık haklarının tamamına ve umumuna ermek gayretleri devam etti ve en büyük hamlesiyle de bu harbdde devam ve tevali ediyor, Avrupanın her milletinde intibaha ve hakka doğru bir yaklaşma var.

İSTİBDADIN AKSÜLÂMELLERİ VE İNKİŞAFLAR

Yukarıda söylendiği üzere ilk hıristiyan olan fertler; hükûmetlerinin icraat ve muamelâtında hıristiyanlığın prensiplerine uyar bir şey bulamayınca yeise düşmüşler, bu aksülâmelin tesiri altında evvelâ ferdi bir harekete başvurmışlar, her fert kendi başını çaresine bakmıştı. Yani Sezarların ve alelûmum Sezarlığın İncili şerife mugayir sevk ve idaresine alet olmaktan ise manastırlara kapanıp (târiki dünya) olmayı tercih etmişlerdi. Bu suretle her biri: (İyilik yapamıyorsam bari fenalığa bulaşmıyayım) gayretine düşmüştü ve inziva yolunu tutmuştu. Hıristiyanlıkta inzivacılığın başka sebebi de yok değildir. Kendini tamamen ibadete terk edip nefsin tasfiyesine [ıstıfaya] çalışmak ve riyazet yani nefse eza ile günahattan kurtulmak gibi şahsî zan ve fikirlere müstenit hususî sebepleri de varsa da bizim bahsimiz, insanları günaha sevkeden câri dünya usullerinin yani putperestlikten kalma idare sistemlerinin aksülâmelidir ki ferde kendi başını kurtarmak, başının çaresine bakmak gayretini vererek cemiyetten sakınganlığa ve inzivaya sevk etmiştir.

Fakat beşerî tekâmül ilerledikçe mütefekkirler; ferdin yalnız kendini kurtarmakla dinin isteğini yerine getiremeyeceğini anladılar. Asıl başkalarını düşünmek, başkalarını kurtarmak, yani cemiyeti kurtarmak ve bu uğurda çalışmak, ve ömrü ancak bu yolda tüketmek, kıymetlendirmek lâzımgeldiği kanaatine vardılar.

Binaenaleyh daha sonraki devirlerin reşit, olgun hıristiyan fertleri manastırlara değil, cemiyetin içine girdiler, cemiyetin içinde çalışmağa başladılar, fikirlerinin taraftarlarıyla birleşmeğe ve taraftarlarını çoğaltmağa koyuldular. Ahlâka, insanların haklarının kur-

tarılması veya korunması esaslarına dayanan cemiyetler, gruplar teşkiline başladılar; bu çalışmalar gittikçe inkişaf etti ve ediyor.

Netekim bu gibi çalışmalar; Avrupa hükûmetlerinin mutlakiyetten meşrutiyete geçmesine, ve tedricen cumhuriyete tahavvül etmesine ve demokraside genişlemesine yol açtı. Beşerî tarih ile başlayan istibdadın biriken ıztırapları, aksülamelleri; nihayet meşrutî devirlerde de insanları mütemadiyen çalışmağa ve uyanık durmağa sevk ediyordu. Zira halk uyuştukça istibdat baş kaldırıyor, halk baş kaldırdıkça istibdat sınıyordu. Böylece idare edenler ile edilenler arasında alış veriş devam ederken bir taraftan da devletler arasındaki tahakküm ve rakabet hırsları; harbler açmakta ve tahriplerde devam ediyordu. Tecavüz eden tarafın da, tecavüz edilen tarafın da halk tabakaları arada eziliyor, mâsum kitle her iki tarafta aynı felâkete uğrayordu. Devlet bir parça arazi kazanıyor, fakat halk, her şeyini kaybediyordu. O arazideki halk da eşya gibi el değiştiriyordu. Yeni parça toprağın elde tutulması, millî müdafaa bütçelerini alabildiğine arttırıyordu. Bu nihayet galip taraf halkın cebinden çıkıyor, halk fakirleşiyor, ve devletin içtimaî yardıma ayırdığı tahsisat da azalıyor. Bu durumda da her şey yeni arazinin muhafazası gayesine sarf olunuyor, yeni fedakârlıklara yol açıyordu. Bu fevkalâde sarfiyat içtimaî bünyeyi zayıflatıyordu. Binaenaleyh bu karşılıklı tahribat galipler ile mağlûplar arasında muzafferiyet el değiştirdikçe sulhta da devam ediyordu. Biri üstünlüğünü korumak, diğeri tahakkümden ve uğradığı haksızlıklardan kurtulmak için çalışıyordu. İntikam almak, galip olmak baş gaye oluyordu. Bu sarsıntılar, facialar nihayet hıristiyan halkın da gözünü açtı, uyandılar. Hakikati anladılar, ıztıraplarının sebeplerine bir kere daha inandılar. Kalkınmağa, kurtulmağa koyuldular.

Ziyandan başka kârı, gafletten gayri mânâsı, intihardan maada mahiyeti olmıyan bu kördögüşlerinin sebebini aradılar. İstibdadın eski amansız ruhundan başka bir şey bulamadılar. İntibah yükseldi, yayıldı. Allaha, Peygambere, halka eza veren bu feci sistemden kurtulmak için intibah hızlandı, gayretler arttı. Şuur artıkça bu hızlar artmakta devam etti. Bu derdin son çaresi bulundu: Bu;

elele verip çalışmaktan gayri yapılacak ne olabilirdi. Erkek kadın, bu fikir ve gaye birliğinde elbirliğine başladı. Şuur ilerledikçe hafeket dahi şuurlandı, kuvvetlendi, büyüdü. İstibdadın hıristiyan halk içindeki aksülamelleri böylece inkişafılar yaparak mütেকâmil safhalar açtı.

Bu safhalar; fertlerin mânevi rüşdü nisbetinde siyasî rüşde onları götürüyor ve kurtuluş fikrini sağlam temiz temellere dayıyordu.

Bu emellerle ilk elbirliği edenler, fikir birlikleri kuranlar; evvelâ çok ifrata vardılar. Bu da tabii idi. İnsan canı yandığı şeyden bütün kuvvetiyle ve son hızla kaçardı. Elbette aksülameli de tazyikin şiddetine uygun çıkardı.

Daha sonraları vücut bulan birlikler; ilk birliklerin fazla veya eksik taraflarını görmek fırsatını buldular ve onlar daha mâkul, daha mantıkî esaslarla, daha pratik ve hayata daha uygun (amelî) şartlarla birliklerini kurdular. İfrattan, tefritten ve hisse fazla kalmaktan çekingen hareket ettiler.

Bu birliklerden misal olarak ikisini öne alıyorum. Prensipleri, kültürleri ve cemiyete temin ettikleri faydalar hakkında pek muhtasar dahi olsa biraz malûmatla bir fikir vermek istiyorum. Fakat hepsinden evvel şunu söyleyeyim ki bu iki birliğin her ikisi de kuvvetlerini, ilhamlarını, vazifelerini herhangi bir felsefi tezden değil, dinden almışlardır ve çıkar yolu dinin çizdiği ahlâk istikametinde bulmuşlardır. Bu birlikleri kuranlar da, onlara el verenler de ahlâkın hakikatine, ve dince ehemmiyetine iman etmiş ve ona gönül sarmış kimselerdir. Görüşleri, buluşları yerindedir. Zira gayeleri kurtuluştur. İstedikleri, salâhtır, iyiliktir. Dinin bütün müeyyideleri ile ve bütün kuvvetiyle istediği de zaten budur ve onlar bu esasları muamelâtta doğruluk, namuskârlık, muâşerette muhabbet ve elcilik gayretiyle ifade ederek bütün bir hayat için prensip ittihaz etmişlerdir.

Cemiyetin nizam bağlarının kuvveti, karşılıklı hürmet, tesanüt ve teavün (dayanışma ve yardımlaşma) değil midir? İşte bu bağları temelden kuşatan dindir. Onu sapaşğlam yaşıatan dinin emret-

tiği iyilikler ve men'ettiği fenalıklardır. Bu mukaddes kuvvetin yerini tutacak hangi fânide kuvvet vardır. Filhakika bir cemiyet nüfusça ve varlıkça ne kadar kuvvetli olursa olsun ıpsız, sapsız veya bağısız payidar olamaz. Şahsî fikirler, felsefeler din kuvvetini haiz olamaz. Çünkü zıtlarıyla karşılaşmaktan, çarpışıp yıpranmaktan masun kalamaz. İnsan kendi fikrinin bir kaç gün evvelki haline bakarken kendi geriliğine şaşırıyor.

İmdi cemiyet Allahın koyduğu esaslara tutunmadıkça selâmet Ve rahat bulamaz. Şaşmayan, yanılmayan, pişman olmıyan yalnız Allahtır. Yegâne uyanık ve koruyup gözetici Allahtır. Ve insanları en iyi şartlarla birbirine bağlıyan yegâne sağlam bağ dindir.

Beşer zayıftır. Mâkûs talihe hazan küser, mukadderatını idare eden üstün ele gücenir ve onu inkâra kalkar, fakat döner dolaşır yine o yüksek kapının merhametine iltica eder.

İnsan zayıftır. Hem derece derere zayıftır. Her şeyin kendi menfaatine göre cereyanını ister. Umumî cereyanın kendi hesabına yürüyemiyeceğini, başkalarının da bu umumî cereyanda aynı kendi gibi hisseleri olduğunu düşünmez.

İmdi adalette şaşmaz, nizamında yanılmaz, muamelesinde hikmetten ayrılmaz yalnız bir Allahtır. Yaratıklarını yaşatan, seven, koruyan, yetiştiren, muhtaç oldukları şeyleri onlara veren, en ümitsiz anlarında mucizeleriyle imdada yetişen yalnız Allahtır.

İnsan sabırsızdır. Her iyi şeyin çabuk gelmesini, her acı şeyin çabuk gitmesini ister; fakat düşünmez ki o acı şeyin gelmesinde bir hikmet vardır. Fena bir işin sonunda bu acı ile alınacak ibretler, intibahlar vardır. O; münebbih tesirini göstermedikçe gitmez.

Meselâ Rusya; çarlık zamanında istibdat altında eziliyordu. Bu ızdırıp, birinci cihan harbi ile takatini tüketti, ihtilâl etti. Demek ki o acı ızdırıp bu kalkınmayı iktiza ettiriyormuş, tesirini yaptı. İhtilâl; bu tesirin her hangi bir tarzı idi. Çarlığı kaldırdı, fakat çarlığı kaldırırken beşerî bir ifrat ile onun temsil iddiasında bulunduğu Hazreti İsayı da inkâr etti. Ve bu inkâr Allaha kadar yolu götürdü. Bu artık ifratın sonu idi. [Bu külliyatın altıncı kitabında (Dinsiz cemiyet olabilir mi?) bahsinde tafsilen izah edilmiş olduğu

üzere] Bu durum çok sürmez, hak ve hakikate dönecek, muvazenesini bulacaktı. Netekim öyle de oldu. Ruslar yine dine döndüler, vicdan hürriyetine yer verdiler, bâtil bar mahiyet alan çarlık ve onun gayrimeşru istibdadı yıkıldı, gitti. Fakat hak da yerini bularak geldi. Evvelce çar halk ile Allah arasında hâildi. Çar aradan kalkmakla Rus milleti doğrudan doğruya Allahla karşılaştı ve engelsiz muameleye başladı. Hakikatte Allahın da istediği oldu, halkın da!

İdeallerini sosyal refaha, sınıfsız hayata, emperyalizmden, kapitalizmden uzak bir idareye bağlayan Ruslar zaten bunun müeyyide knvvetini hakikatte Allahtan başka kimde bulabilirdi.

İşte ikinci cihan harbi yine bütün acılığı ile bir münebbih olarak Rusların önüne çıktı, ve onları hak ve hakikate irca etti; vaktiyle varılan ifrat hareketlerden başlıca birini düzelttiler. Her şeyin başlangıcında bilhassa ihtilâl hızıyla yapılan hareketlerde yanlışlar olabilir, zaman onları meydana kor, ihtiyaç onları düzelttirir. İşte Rusyada bunun öyle olduğu haşiyeye [2] sureti derc edilen gazete havadisinden anlaşılıyor.

İmdi imansız fert olabilir, fakat imansız cemiyet olamaz.

---

[2] 5 eylül 943 tarihli Akşam gazetesindeki (Rusyada dinî inkilâp) başlıklı yazıdan:

(Londra — 5 eylül - Radyo): "Sovyet Rasyada din hayatında büyük değişiklikler vukubulmak üzere. Mareşal (Stalin) Moskova, Leningrad, ve Kiyef Rus baş piskoposlarını kabul etmiştir. Moskova baş piskoposu; Mareşal Staline batan Rusya piskoposlarının iştirakiyle ruhanî bir meclis kurmak ve Rusya için bir patrik seçmek islediklerini söylemiştir. Mareşal Stalin bu teklifi candan tasvip etmiş, ve bunda hiç bir mahzar görmediğini söylemiştir".

Diğeri: 18 eylül 943 tarihli Akşam gazetesinden: (Moskova — 17 eylül 943 - Anadolu ajansı: "Rus piskoposlar meclisi; hristiyanlığa hitap ederek Almanyanın hezimetini tesri için dua edilmesini, ve ikinci cephenin açılmasını istemiştir".

Çünkü Allah hissi içten doğar. Dıştan telkin edilmez ki men'edilebilsin.

İmdi Allah kime kendini hissettirirse onlar ona içten inanır ve dayanır, dıştan alınacak tedbirlerin faydası yoktur. Bilâkis karşı

Dikkat:

Görülüyor ki, bütün dünyaca tecrit ve hıristiyan âlemi tarafından reddedilen Rusya; dinî hayata döner dönmez tecerrüt ettiği o dünya hayatındaki normal mevkiini nasıl alıyor, ve hıristiyanlık âlemine nasıl bitişiveriyor. Ve onlardan yardım istemek hakkını derhal nasıl iktisap ediveriyor.

Diğeri: 19 eylül 943 tarihli Akşam gazetesinden:

(Moskova — 18 eylül 943 - Anadolu ajansı): "Rus kilisesi; Alman işgali altında bulunan topraklarda düşmanla işbirliği yapacak olan her şahsı afaroz edeceğini bildirmiştir".

Dikkat:

Görülüyor ki hükümet; dinden müspet bir kuvvet halinde istifadeye başlıyor. İmanları dolayısıyla hükümete kalben muhalif olanlar; hükümeti afaroz ediyordu. Bütün dünya hıristiyanları Rus rejimini suçlu tutuyordu.

Şimdi Rus hükümeti dine hürmet edince derhal iş değişti. Rus ruhanileri ve hıristiyanlık Rus hükümetinin siyasetine müzaheret ediyor, ve Mareşal Stalini takviye ediyor.

Sırası gelmişken gazetede okuduğum şu haberi de ilâve edeyim: Bu haber; ikinci cihan harbinden sonra tekrar emperyalizme kalkmaması için Almanya hakkında müttefikler tarafından alınacak tedbirler silsilesinden bir şeydir. Bu; harbden sonra Almanyanın idaresini katolik ve protestan şahsiyetlerden mürekkep bir heyetin murakabesi altına tevdi etmek kararıdır.

Şimdiye kadar bu gibi siyasî işlerde, milletlerin başına getirilecek insanların intihabında nazarı dikkate alındığını işitmediğimiz yeni bir şey işliyoruz. Bundan alınacak ibret noktası şu olsa gerektir: Beşeriyet artık insanların fikirlerine değil, ancak dinle destekli vicdanlarına itimat edebileceğini gösteriyor. Son ümit; bu son kuvvet üzerinde toplanıyor.

gayreti ve asabiyeti arttırır. Allah kime imanı nasip etmemiş ise ona ne kadar telkin yapılırsa faydasızdır. Zorlandıkça aksülamel derinleşir. İşte cemiyetler bu inanan, ve inanmayan iki zümreden terekküp eder. Bu muhtelit birlikte, keyfiyet ve kemiyetçe kuvvet inananlardadır. Dünya cemiyetlerinin gösterdiği mahiyet bunun böyle olduğunu bir bakışta gösterir ve bu nisbet; cemiyetin lehinedir. Çünkü inananların Allaktan korkusu, Allaha bağlılığı ve muhabbeti vardır. Allah için fenalıktan çekinmek ve iyiliğe gitmek onlarda asıldır ve bu bütün cemiyetin lehine, hayrınadır. Diğerlerinde ise hâkim olan müeyyide yalnız kanun korkusu ve felsefî bir vicdan saygısıdır. Fakat bunun derecesi, ölçüsü, mahiyeti inanmayanın insafına, ihtiyarına kalmış bir şeydir.

Haber şu menbada aksediyor:

1 eylül 943 tarihli "Tan" gazetesinin (Mağlup edildikten sonra Almanya nasıl idare edilecek) başlıklı yazısından:

[Bu yazı; sulh devresinde Almanya hakkında tatbik edilecek muamelenin nasıl olması lâzım geldiği hakkında Vaşingtonda "War Departman" denilen daire tarafından alınan karar esaslarını ihtiva ediyor. Göstermek istediğim madde bu esaslardan biridir ve makaledeki yazıların son satırlarıdır ki aynen şöyledir:

"Bugün Almanyayı bir devlet kırpıntısı yapmak isteyen; Amerikadır. Bu netice; hiç bir zaman intikam ve kin hissinden doğmuyor, ancak Prusya militarizmine bir nihayet vermek için yapılıyor: Almanya; Bismark idealinden vazgeçmeli ve (Goethe) nin insanî felsefesine dönmelidir.

Müfrit nasyonalist firkalar; en şedit cezalarla men ve takip edilmelidir.

Prusya zihniyetinin tecridi; mektep ve fakültelerde tatbik edilmelidir..."

Böyle mühim bir işi başarmak için Amerika yalnız kendine ve müttefiklerine dayanmayacak, bizzat Almanlardan bile o (Führer)in politikasını terviç etmeyen katolik ve proteston teşekküllerinden de yardım istiyecektir".

İşte bu sebeplerle ki dünyanın fenalıklardan kurtulması, insanların meşru haklarına sahip olarak emniyette yaşaması için kurulan fikir birliklerinden misal olarak bahsedeceğimiz her iki birlik de ilhamlarını, kuvvetlerini dinden alırlar. Ve mutlak bir seçiye talebiyle hayata ahlâkı esas tutarlar. Şimdi onları izaha giriyorum. Bunların en kıdemlisi (Kuveyker) liktir ve şu mahiyettedir:

KUVEYKERLİK

"Kuveykerlik" hareketi başlıyalı üç asırdan ziyadedir. Hıristiyanlığın intibah esasında yaptığı kurtuluş hamlelerinin en ciddi ve en özlülerinden biridir. Bu hareket; müsbet tesirlerini ve akislerini bütün dünyada göstermiş, din ahlâkının cemiyette ne büyük iyiliklere yol açacağı hakikatini ortaya fiilen koymuştur. Eserleri kökleşmiş, taraftarları çoğalmıştır. Kuveykerliğin, beynelmilel iyi bir şöreti ve hıristiyanlıkta mühim bir mevkiî vardır. Diğer hıristiyanlara göre bunların ruhanî hayatta farklı vasıfları vardır ve şöyledir:

Bir kuveyker: kendini mutlak surette Allaha teslim etmiş olduğundan en küçük hareketinden en büyüğüne kadar her işinde kalben Allahtan ilham arıyarak ve aldığı ilhama göre hareket eder. Hareketinde son derece azimâkar ve kuvvetlidir. Çünkü Allahın emri ve iradesiyle hareket ettiği kanidir.

Onu ne can kaygusu, ne mal tamamı Allahın iradesine tebaiyetten ve hizmetten alıkoyamaz, hiç bir tehdit, hiç bir itma onun ilâhî misyonuna mâni olamaz. Meselâ vaktiyle, gerek İngiltere hükûmeti ve gerek resmî kilise; bunların faaliyetini iç siyasetine uygun görmediğinden bir kanunla bu faaliyeti men'etmiş, ve dinlemiyenlerin birinci defada sürgüne yollanmasını, oradan kaçarak da faaliyetine tekrar başlarsa idamını hüküm altına almıştır. Fakat ne kadar şayanı dikkattir ki bu kanun; onların faaliyetine mâni olamamış, o derece ki hemen her biri sürgüne gidecek kadar pervasız harekette devam etmiş, ve sürgüne gidenlerin de ilk işi; oradan kaçarak tekrar fikrî faaliyetlerine devam etmek olmuştur. Kaçaklardan yaka-

lananlar idam edilmişler, fakat idam meydanına sevk olunurken de fütursuz hareket etmişler, yollarda ilâhiler okuyarak ideallerini telkine devam etmişlerdir.

Bu feragat ve fedakârlıkları yalnız kuveyker erkekler değil, kuveyker kadınlar da yapmışlar ve aynı neşeyi ölürken de göstermişlerdir.

İnsanlığın, kurtuluş gayesini telkin için kuveykerler; şahsî teşebbüsleriyle her tarafa gitmişlerdir. Hattâ bunlardan biri de İstanbul'a gelmiştir.

Bu ciddi adam gelir gelmez kendine münasip bir vaiz yeri araştırmış, köprü başında Yenicami merdivenlerinin üstünü muvafık bulmuş ve hemen orada mevki alarak (ingilizce) yüksek sesle va'za koyulmuştur. Keyfiyetten haberdar olan İngiliz sefaretî vâzî derhal hudut harici kılmak üzere limandaki ilk hareket edecek bir vapura koydurmuştur. Kuveykerin de ilk işi vapurun ilk uğradığı Pire limanına çıkmak ve oradan tekrar İstanbul'a dönmek olmuştur. Bu azimli adam yine Yenicami merdivenlerine çıkarak başlamıştı va'za devam etmek istemiş, fakat tekrar kendi sefarethanesi tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

Kuveykerlerin amelde mümeyyiz vasıfları şunlardır:

1 — Doğruluk,

2 — İnandığı gibi olmak ve yapmak.

1 — İngiliz tüccarlarının muamelâta şöhret alan doğrulukları, kuveyker tüccarlarının nümune gösterdikleri bir ahlâkın neticesidir ki bütün İngiliz tüccarları namına bir şöhret yapmıştır. Bugünkü bu güzel netice; kuveykerler yüreğiyle alınmış istikametini verdiği semereler, aksettirdiği neticelerdir.

2 — Kuveykerler; İncili şeriften aldıkları fikrin sadakatle âmilidirler.

Mukaddes kitaba göre bir kuveykerin hayatta sulhçu olması mutlak bir esastır. Kuveyker harbe, insan öldürmeğe gitmez. Her cezaya, hattâ idamına razıdır, bunu yapamaz.

(Bu ikinci cihan harbinde bu yüzden Almanyada idam edilmiş bir Alman kuveykerin âkibetinden gazete haberleriyle muttali olmuştuk).

İngiltere hükûmetinin bunlar hakkında (işî idama götürmeyecek neviden) tedbirler aldığı, meselâ onları sıhhiye müfrezelerinde, yaralıları ileri hatlardan kurtarmak işlerinde kullandığı söyleniyor.

İmdi bugün hıristiyan cemiyetler içinde sulhçuluk prensibine mutlak olarak sadık ve öldürmekten ise ölmeğe razı fertlerin bulunduğu anlaşılıyor. Bu gibi cemiyetler birer terbiye yuvası, kültür kaynağı oluyor ve yetiştirdiği seciyeli, imanlı insanlar bütün bir insanlığa mal oluyor demektir.

Kuveykerlerin Cenevredeki mahfillerini ziyaret etmiştim; genci ihtiyarlarından çoktu. Hallerinde tuttıkları yolun ehemmiyetini, fikirlerinin kudsiyetini ve ferdî tekâmüllerine güvenlerini gösteren şeyler belirliyordu. Bütün bu yüksek mânevi sermaye sahipleri arasında cereyan eden muamele ise tam bir sadelik ve samimiyet içinde idi. Mukallitlik tavrı, sun'î yapmacıklar hiç yoktu. Türkiye hudutları dahilinde de kuveyker olarak Anglo-Sakson ırkıdan yalnız iki kadın tanıdım. Biri İstanbulda, diğeri İzmirde yaşayan her ikisinin de kültürlü, fikirli ve ahlâkça pek salâbetli oldukları söyleniyordu.

Kuveykerlerin gayeleri:

Ferdî tekâmüle ermek, gerek kendini ve gerek başkalarını iyi kullanacak hale gelmek, dolayısıyla insanlık vazifesini Allahın emrettiği şartlar içinde tertemiz yapabilmektir.

Müslümanlarda mânevi rüşde, ferdî tekâmüle ölçü olan bir hadisi şerif vardır:

Cenabı Peygamber: "Müftüler fetva verseler dahi sen fetvayı kendinden al" buyurur.

İşte kuveykerlerin tuttuğu yol bu istiklâl ve hürriyete uygundur.

Ferdî Tekâmülde tezahürler:

Kuveykerlerin göze çarpan bir cihetleri de: rahip teşkilâtına malik olmamalarıdır.

Sebebi:

Allah ile münasebet ve muamelâtta rahibin tavassutuna ihtiyaç göstermemeleridir.

Bunun böyle olması tabiidir. Çünkü kuveykerlik bir din değil, dinde tekâmül etmiş yüksek bir fikirdir. Vasıta, himaye müptedilerin ilimde, fikirde ihtiyaç göstereceği şeylerdir. İnsan; dini öğrendikten ve sathından batına nüfuz ederek hakikati kavradıktan ve ruhan yükselip Allahı bulduktan sonra artık insanın Allahtan başka neye ihtiyacı kalır.

İbadet tarzı:

İbadetleri esasta islâm dervişlerinin (murakabe) sinden ibaret. Gözlerini kaparlar, yüreklerini Allaha açarlar, sakin, sakit bütün hislerini Allahın muhabbetinde toplarlar. Allahtan gelen karşılık feyizde ruhan yıkanır, kalplerini safa ile doldururlar. Yeni yeni ilhamlarla fikirlerini nurlandırır, kalplerini kuvvetlendirirler. Nihayet, İncili şeriften (müslümanların fatihai şerife sûresi gibi) kısa bir duayı okuyup buldukları murakabe halinden çıkarlar. Akabinde şen sohbetler ederler ve tazelenmiş bir muhabbetle birbirlerinden ayrılırlar.

Miktarları:

İkinci cihan harbinden evvel bütün dünyada kuveykerlerin sayısı yüz seksen bin kadar tahmin ediliyordu. Uç asırdan fazla ömrü olan böyle çok ciddî birlik için bu sayı pek azdı. Fakat keyfiyet itibariyle kıymet ve ehemmiyeti pek büyüktü.

Sayı azdı, çünkü:

1 — Hazreti İsa gibi yürüyecek ve bu hareketi tam bir sadakat ve mutlak surette göze alacak insan çok değildi.

2 — Yarı sadakatli insanların aralarına katışarak kendi halişiyetlerini bozmamaları için kuveykerlerin kendi aralarına adam kabulünde gösterdikleri takayyüdat mühimdi.

3 — Hıristiyan ruhanî müesseseleri kuveykerlere müzahir değildi. Çünkü kendi teşkilâtlarında kuveykerler müstakil hareket ediyordu.

4 — Mutlak olan sulhçulukları bazı hükümetlerin harb siyasetlerine tevafuk etmiyordu.

Netekim kuveykerliğin zuhur ettiği asırda İngilterede hükümet ile kilisenin kuveykerlik aleyhinde elbirliği etmesini ve onların idamına kadar işi ileri götürmesini her iki müessesenin müşterek menfaati iktiza ettirmişti.

Umumî bir nazar:

Görülüyor ki; ne kadar insanlığa yarasa da her hangi bir prensip, her hangi bir müessesenin hususî menfaatine uymadı mı o idare; infialini gösteriyor. Her hangi bir fikir Allahın iradelelerine, İncili şerifin ruhuna tamamiyle uysa da her hangi bir ruhanî müessesenin dünyevi menfaatine uymadı mı hazmedemiyor.

Zaten kilisenin bütün engizisyon mahkemeleri bu hazımsızlığın neticesi olarak kurulmuş, ve portestanlık gibi bir kilise ayrılığına karşı açılan mezhep muharebelerinde otuz milyon hıristiyanın ölü-mü de bu yüzden olmuştu.

Demek ki fikir; ister dinden ilham alsın, ister felsefeden, gayeleri de insanlığa ve dine netice itibariyle ne kadar uygun olursa olsun, o fikrin her hangi bir noktası; her hangi bir idarenin, her hangi bir müessesenin benliğine uymadı mı, benliğiyle uyuşmadı mı bir infial hâsıl oluyor ve bu infial; zamanın imkânına, insanların seviyesine, kanunların tahammülüne, içtimaî şartların müsaa-desine göre kendisini gösteriyor. Meğer ki orası demokraside tekâmül etmiş, hür bir yer olsun.

İşte Avrupadan İsviçreye ve Amerikaya ilk hicretler hep bu hürriyet ihtiyacıyla vukubulmuştur.

İnkişaf; Allahın tekâmül kanunlarının tabî bir neticesidir. İnsan; sevki tabî ile kendini tazyik eden şeyi bertaraf etmeğe,

inkişafına mâni olan şeyleri aşır tekâmüldeki yoluna devam etmeğe mecburdur. Mukaddes kitaplar ileride bir tekâmül devrinin geleceğini ve bütün insanların bir Allah etrafında bir tek aile ruhu ile biteceğini, yalnız iyilikte işbirliği edeceğini, bütün fenalıkların ve tazyiklerin ve dolayısıyla harblerin dünyadan kalkacağını müjdeliyor. O devirde ne fenalığa imkân, ne de harbe sebep kalacaktır. Çünkü her ikisine de imkân ve sebep bulunmayacaktır. Kuveykerleri o devrin bugünkü adamları sırasında mütalâa etmek mümkündür.

OKSFORT GRUPU

Teşekkülüne bir ilham sebep olan bu grupun lideri o ilhamı İngilterenin (Oksfort) ilâhiyat üniversitesi yakınında bir kilisede aldığı ve bu ilhamı ilk duyup etrafında toplanan sekiz kişilik nüve dahi Oksfort üniversitesi hoca ve talebelerinden mürekkep bulunduğu için bu grup; (Oksfort grubu) ismini almıştır. İlhamı alan; Frank Bukman isminde Amerikalı bir ilahiyat doktorudur [3].

Bu grupun prensiplerine esas olan fikir dahi, kuveykerliğin dayandığı dinî ahlâk esaslarıyla birdir. Ancak bugünkü hayatta yürümek imkânını bulacak kadar daha mutedildir. Zira Oksfortluluk çok yenidir vs kuveykerliğin asırlar süren hayat mücadelesinden kâfi derece ibret almıştır. Oksfort grubu 1914-1918 cihan harbinin akabinde teşekkül etmiştir. O büyük harbin acı intibahları bu grupun çabuk büyümesine sebep olmuştur. Fıtraten salih veya salâha susamış milyonlarca insanı prensipleri ve gayesi etrafına toplayabilmiştir. 1939 cihan harbinden evvelki mevcudu altı milyon geçmişti. Bu altı milyonluk insanın yürek kıymeti; yüreksiz altmış milyondan mühimdi. Netekim bir çobanın mânevi (rüşd) kıymeti bin koyundan üstündür. Daha doğrusu bütün dünyanın sü-

---

[3] *Doktor Frank Bukman Amerikada Fladelfiyada doğmuş, tahsilini orada yapmış ve bitirmiş, Fladelfiyanın Mont Airiy Seminery ilahiyat mektebinden mezun olmuştur. Misyoner vâz olarak hayata da Fladelfiyada girmiştir.*

rüleri bir araya gelse hakikî bir çobanın mânevi kıymetini ortaya koyamaz.

Bu grupun Amerikada 1939 harbi başlangıcından evvelki bir kaç senelik faaliyeti Amerikanın mühim şahsiyetlerinden gördüğü mühim yardımlarla en yüksek dereceyi bulmuştu. Hattâ Amerika Cumhurreisi Bay Rozveltin valdeleri bu grupun Amerikadaki içtimalarında fahrî riyaseti kabul etmişti ve yine bu içtimalara resmî meclisler; heyetler göndererek iştirak etmişti. Temyiz mahkemesi gibi hususiyeti haiz mühim heyetler ve şehirlerin belediye meclisleri de âzalarından tertip ettikleri heyetler ile iştirak ve bu grupun umumî içtimalarında kendilerini temsil ettirmişlerdi.

KUVEYKERLİKLE OKSFORTLUK ARASINDAKİ FARKLAR VE MUTABAKATLAR:

Oksfortluluk; kuveykerlikten kolaydır. Çünkü her memleket kanunlarının icaplarına intibak edebilecek kadar nisbeten mutedildir. Mesele çıkarmaz.

Gayesi:

Dünyanın salâhına hizmettir.

Her memleketin ekseriyetini salâh fikrinde birleştirmek, bütün dünyada salâh arzusunda birleşmiş bir ekseriyet vücuda getirerek bütün dünyaya salâhı hâkim kılmak.

Çalışma tarzı:

Her memlekette kanunları yapan, idare eden elleri, vicdan yoluyla kazanarak ahlâkiyatı ve sulhçuluğu memleketin siyasetine hâkim kılmak.

Oksfortluya göre bu büyük iş büyüklüğüne rağmen güç değildir. Çünkü:

1) Her memleketin ekseriyetini teşkil eden halk tabakası zaten iyidir. Çünkü politikadan uzak, maceradan hoşlanmayan kimselelerdir. Meselâ çiftçi sınıfı, fakir işçiler ve küçük esnaf gibi emniyet arayan ciddi insanlardan mürekkep büyük ekseriyetin arzusu; sükûnet ve emniyet içinde çalışıp ekmeğini kazanmakta. Ne şaka-

vete meyleder, ne de işini ve çoluk çocuğunu yüz üstü bırakıp harblere girmekten hazeder. Emniyetin bozulmasında bunların hiç bir menfaati ve zevki yoktur. Bunlar; iyiliğe ve emniyete asırlardanberi susamıştır. Binaenaleyh bunlar maksada, hizmete zaten hissen hazırdır.

Hangi memleket; kendi içtimaiyatına ahlâkı, ve siyasetine de sulhçuluğu esas kılmış ise o memleket dünya kurtuluşuna kendini hazırlamıştır. Böyle bir memleket dünya işbirliğine de hazırdır.

İşte bütün dünyada bu hazırlanmış milletler elele vererek bütün dünya için müşterek emniyet kurabilirler ve bu nizamı muhafaza edebilirler. Bu da kolaydır. Zira şimdye kadar güç görülen bu iş, dünyada menfi niyetli insanların kendi aralarında işbirliği yaparak bir kuvvet vücuda getirdikleri halde müsbet niyetli, iyi hisli insanların bu teşkilâtı yapmamış olmalarından ve menfilerin elinde (sayıları ekseriyeti teşkil etmelerine rağmen) birer tâbi alet olarak kalmış olmalarındandır.

Netekim Türk halkı bunun bir hakikat olduğunu doğrudan doğruya Cumhurreisimiz Sayın İnönünün ağızlarından da işitmişlerdi. İnönü bir nutuklarında halka: (İyiler birleşirse fenalığa mâni olurlar. Çünkü fenalık fenaların birleşmeliyle yaşayabilir) buyurmuşlardı.

***

İşte Oksfortlular için gaye; dünyaya iyiliği hâkim kılmak, fenalıklara karşı koymak için, iyiliklerine mağrur, fakat ferdiyette kalmış insanları elele vererek bütün dünyada müşterek büyük bir kuvvet vücuda getirmektir ve bu unsurlar zaten mevcuttur, bu ihtiyaç da zaten mevcuttur. İş, bu hakikati telkin edip mağrur iyileri elele verdirip dünya işini kendilerine müştereken benimsetmektir ve bu zaruridir. Çünkü ancak bu suretle dünyada haksızlıklar ve harbleri doğuran sebepler ortadan kalkabilecektir ve hak, adalet, nizam idame ve murakabe edilebilecektir. O halde bu iş, bir memleket işi değil, bir dünya işidir. Bilhassa dünya siyasetini ellerinde tutan büyük devletlerin bu işe uyması mühim iştir. Onlar bu hakikatlere uymadıkça ne kendileri, ne de küçük milletler rahat yüzü

görecektir ve ıztırap bütün bir dünya derdi halinde yine sürüp gidecektir.

İşte Oksfortluların kanaati budur ve çalışmaları da buna göre tertiplidir.

***

Filhakika Oksfortluların düşünceleri halin ifadesidir. Haksızlıklar, harbler, ıztıraplar, kuvvetli devletlerin kuvvetleri yüzünden hâsıl olmaktadır. O devletlerin milletlerine gelince onların da ekseriyeti emniyet isteyen çiftçidir ve emeğiyle geçinen iş erbabıdır. Diğer tarafta dünyanın bütün küçük milletleri ve umumiyetle Asyalılarla Afrikalılar da bu emniyete candan alâkalıdır. Çünkü bunlar da; dünya siyasetini idare eden o büyük devletlerin dümen sularında sürüklenip giden insanlardır. Büyüklerin çıkardıkları meselelerin tertibinde hiç bir tesirleri, hisseleri olmadığı halde her tertibin neticesinden yine onlar sarsılırlar ve acılarından büyük hisseler alırlar. İşte bu taksirsiz insanlar için câri halden çıkarılacak büyük ibretler, alınacak büyük hisseler vardır. Ve önlerinde dertli dertli, derin derin düşünülecek binlerce senelik bir tarih de vardır.

Dünya; umumî ıztırap dalgalarının içinde inleyen ve bir türlü başını kurtaramıyan, kendine gelemiyen, kendini bulamıyan, derlenip toplanamıyan milletlerle, maceralara sürüklenen yorgun, ezgin milletlerle örtülüdür. Bütün bu umumî ıztırapın sebebi de kuvvet metbuunun pervasızlığından, kuvvetlilerin tahdit kabul etmez hırslarından ibarettir. Dünyaya tahakküm boğuşmaları, harbi kazanı da, kaybedeni de yıkıyor; kazanan ganimetini muhafaza için, kaybeden hakkını istirdat için yine aynı yıkıcı yolu takip ediyor. Boy ölçümüne girmemiş, fakat zararlarından kendini kurtarmamış bütün dünya insanları da beraber yıkılmış, beraber canı yanmış oluyor.

İşte Oksfortlulara çare aratan dert budur. Herkesi kırıp geçiren bu ıztıraptır. O ıztırap ki, onun dalgaları her nesli ezmiş ve ardı arası kesilmemiştir. İntibah çocuğu olan Oksfortluların gayeleri gibi eğer; insanlar hayat hakkına müsavi derecede malik olsalardı, dünya işlerinde küçük milletlere de müsavi rey hakkı ver-

selerci, onlar; boy ölçüşenler arasındaki kuvvet makyasını hakka tebdil edebilirler, hem onları, hem kendilerini kurtarmış olurlardı. Filhakika bugüne kadar dünya idaresinde bu müsavatsızlık yüzünden muvazene teessüs edememiş, kuvvetin hâkimiyetine meydan verilmiş, hak milletlerin kuvvetine göre ölçülmüştür. Tahakküm hırsları; kardeşliğin, insanlığın meydana gelmesine imkân vermemiştir. İmkân vereydi; Afrikalılarla Asyalılar; Avrupalıların veya hut küçük devletler; büyüklerin düştükleri hataların ceremesini ödemiyecek, başkalarının kusurlarından canları yanmayacak, hiçbir taksirleri olmayarak başkalarının ziyanını çekmiyecekler veya başkalarının ziyanını kendileri ödemiyeceklerdi.

İşte bugüne kadar olan zihniyette; siyaset menfaat demekti. Menfaatin sermayesi kuvvetti. Hakkın, insafın, merhametin bunda yeri yoktu. Küçükler harcanır, büyükler beslenirdi. Fakat böyle bir geleneğin de dinde, insaniyette yeri yoktu. Küçüklerin hayatı bir hâdise ile başlar ve bir hâdise ile biterdi. Küçüğe hayat hakkı yoktu. Kurdun ağzından kurtardığı kuzuyu yine kurtaran yerd. Fazilet; aceze nağmesi idi. Yaşamak isteyenlere ekmekten ziyade silâh lâzımdı. Dünya pusularla örtülü, hiyanetlerle çevrili idi.

İşte Oksfortluların veya o fikirde olanların dünya için istedikleri hak ve nizam tahakkuk etmedikçe, küçükler emin bir hayat hakkına kavuşmadıkça felâketler tevali edecektir. Zira daima hırs kuvvetliyi tahrik edecek ve bu tahrik kuvvetliler rekabetini alevlendirecektir. Birinci cihan harbi de, ikinci cihan harbi de birer küçük devlet yüzünden büyük devletler arasında alevlenmemiş mi idi".

***

Oksfortluların hedef tuttıkları fikir inkılâbına (hayat değiştirme) diyorlar ve onlar; her insanın hayatı; kötüden iyiye, ve daha iyiye doğru değişebilir kanaatindedirler. Ve dünyanın hayat sistemini, iyileştirmek için evvelâ fertlerin hayatını teker teker değiştirmek, yani iyileştirmek lâzımgeldiğine inanmış bulunuyorlar.

Tam bir kanaatlerine göre bir fert kendisi iyileşirse muhakkak muhitinin de iyileşmesini, düzelmesini isteyecektir. Kendisi hem muhitine iyi bir örnek olacak, hem de etrafındaki fenalığın sıkın-

tısını kendi üzerinden atmak için onların iyileşmesine çalışmak mecburiyetinde kalacaktır. Kötü kimse kötülerle anlaşabilir, kötü şartlar içinde yaşayabilir. Fakat iyi insan kötülükle nasıl imtizaç edebilir.

İşte onlar; bir ferdin hayatından başlayarak bütün bir dünyanın hayatını değiştirmeye çalışıyorlar ve bu işe; Allahın işi, yani Allahın hizmeti diyorlar ve kendilerini Allahın amelesi sayıyorlar. Şöyle ki bir Oksfortlu, mutlak surette ahlâklı olmak mecburiyetindedir ve mutlak surette ailesiyle, cemaatiyle, bütün dünya cemiyeti ile alâkalı yani diğerkâm, gayirendiş (elci, el düşünür) olmak mecburiyetindedir. Kendi hayatından başlayarak eli altındakilerin hayatını, ailesinin hayatını düzeltmeğe çalışmak ve buna mukaddes bir vazife halinde çalışmak, yorulmamak, bıkmamak mecburiyetindedir. Bu mecburiyetler vicdanîdir. Oksfortluya göre ancak bu suretle dünyanın hayatına hâkim olan kötü zihniyetlerin, putperestlik devrinden intikal etme kötü siyasetlerin değişmesi mümkündür ve bu çalışmalarla her aileden, her cemaatten, her memleketten bir iyi ekseriyet ve nihayet bütün dünyadan iyilik unsuru bir ekseriyet çıkması memuldür. Bu takdirde bütün dünya ekseriyetinden bir salâh kuvveti elde edilmiş ve dünyaya salâh devri açılmış olacaktır. Bu ideal; yalnız Oksfortluların gayesi değil; aynı zamanda Amerika protestan kilisesinin ilâhilerinde de aynı gaye belirmektedir.

Oksfortlular; hayat değiştirme telkinlerini büyük bir sabırla yapmak itiyadındadırlar. Usulleri; insanın vicdanına, aklı selimine müracaattır. İnsanı kıymetlendirmek ve kıymetsizlikten iğrendirmektir, insanda, intibah ve insanlık gayreti uyandırmaktır. İnsana: "Elini fenalıktan çek, fikrini, gönlünü temizle, iyilik emelleriyle doldur. Allahtan hizmet iste. Kimseden emir veya ücret beklemezsiniz Allahın işini her yerde gör. Bütün bir insanlık, insandan yardım bekliyor" derler.

Usullerinde cebir ve şiddet yoktur. Maddî bir mesuliyet ve mükellefiyet yoktur. Her vazife mânevi, vicdanîdir. Herkese muhabbet gösterirler ve akliselim ile yürürler.

Zira onlar biliyor ki işini şiddete dayatan her kuvvet bir parça taraftar kazanır, fakat kalp kazanamaz. Öte taraftan düşman da

kazanır. Çünkü her şiddetin bir aksülameli vardır. Şiddet yoluyla insanların bir kısmını kazanan hakikatte bir kısmını kaybetmiştir. Ve zorla ele geçmiş olan kısım da kaybolmağa namzettir. Asıl neticeli ve ömürlü iş; bir tarafa ziyan vermeden faydayı istihsal etmektedir. Onun içindir ki Oksfört grubu Avrupanın ve Amerika'nın demokrat memleketlerinde serbest çalışıyor, müzaheret görüyor, bütün dünyadan âzalarının toplandığı içtimalar akdediyor, içtima ettikleri yerlerde belediyeler kolaylıklar gösteriyor, oteller tenzilâtlı tarifeler tatbik ediyor ve içtimalarda gayelerini temsil eden neşideler terennüm ediyorlar. Misal olarak bir tanesinin tercümesini aşağıya dercediyorum [4].

[4] "KÖPRÜ KURUCULAR ÎLÂHİSİ" :

*Yepyeni bir dünyanın
Derin temellerini
Allah için kardeşler
Biz öyle bir kurduk ki
Muazzam tezgâhımız
Kaplıyor hep dünyayı
Fertten ferde muhabbet
Yollarını açarız
Halktan halka kardeşlik
Bağlarını bağlarız
Sınıflarda tam birlik
Köprüsünü kurarız
Böylelikle her yanda
Gider kinler korkular
İnsanlığın ruhunda
Birleşir bütün ırklar
Sevgi hâkim olunca
Hislere, fikirlere
Gider bütün zorluklar
Gelir hep kolaylıklar
Sevginin sardığını
Ayıramaz hiç bir şey*

Prensipleri:

Oksfort grubunun teşkilâtı, tescilâtı yoktur. Kendini Allaha teslim ederek aşağıdaki dört prensibe bağlanabilen herkes; bilkuvve Oksfortludur. Grupa bağlılık ahlâk ve amel ile devam ve cereyan edebilir. Kendini Allaha teslim eden Oksfortlu ona arzı hizmet eder.

Allahtan başkasına ne hesap vermeği düşünür, ne de Allah-tan başkasının murakabesini harekâtına hâkim sayar. Allah için her hizmeti insanlığa yapar ve bu hizmetlerinden dolayı kimseden şahsî bir mükâfat beklemez.

---

*Sevginin yaptığını
Yapamaz başka bir şey
Fertten ferde her yerde
Halktan halka her yanda
Biz köprüler kurarız
Sevgi yolu açarız.
Sevgi hakkın emridir,
Bu sevginin yolunda
Yayılması uğranda
Her şeyimi veririm.
Ben malımı canımı
Allahıma veririm
Bu mukaddes maksada
Her şeyimi veririm.
Dert birdir hem bir ilaç
Tanışmaktır ihtiyaç
Bu muhtarip beşere
Elbet ki hiç durmadan
çalışmaktır vazife
Sevgi, kardeşlik yaymak
İnsanlığı kurtarmak
Kalpten kalbe her yerde
Halktan halka her yanda
Sevgi yolu açarız
Biz köprüler kurarız.*

Prensipleri şunlardır:

- 1 — Mutlak doğruluk (herkesle her muamelede),
- 2 — Mutlak namuskârlık (herkesle her muamelede),
- 3 — Mutlak muhabbet (bütün insanlara),
- 4 — Mutlak diğerkâmlık (elcilik) (bütün insanlara).

***

Bu dört prensibi kayıtsız şartsız her günkü işinde hayatına esas kılan insan; fiilen Oksfortludur, aksi halde değildir.

İmdi Öksfortlunun elinde harice karşı kendini tanıtmaya yarar hiç bir vesika yoktur. Onlara göre insanlık kâğıtla değil, amel ile kaimdir. Amel nerede başlarsa Oksfortluk orada başlar. Amel nerede biterse Oksfortluk orada biter.

Bir insanın Oksfortluluktaki hissesi günlük işinin temizliği ve diğerkâmlık gayretinin verimi ile mütenasiptir.

Oksfortluluğun kuveykerliğe benzer tarafları:

Oksfortluluğun kuveykerlikle mutabakatı yukarıdaki prensiplerin ruhunda olduğu gibi ibadetteki hususiyetlerinde de vardır. Onların da kendilerine mahsus ruhanî teşkilâtları yoktur. Öksfortlular dahi rahip delâletine muhtaç olmadan doğrudan doğruya murakabe usulüyle Allaha ibadet ederler ve protestan usulünce ilâhiler teganni ederler.

Onlar dahi Allahın işini görmek, cemiyette faydalı unsur olmak için ferdî tekâmülün lüzumuna kanâat ederler.

Oksfortluların içinde fert olarak iltihak etmiş rahipler, hattâ her mertebede ruhanî şahsiyetler de vardır. Fakat bu rahiplerin vazifesi hususî değildir. Her ferdinkinin aynıdır.

İNTİBAHIN HÂDİSELER SİLSİLESİ

Hıristiyanlığın din kültürü ; sulhça, insaniyetçi, elci olmayı emreder. Bu kültürde, emperyalizme, kapitalizme, fanatizme ve binnetice egoizmin her hangi bir nev'ine cevaz yoktur. Bu kültür; hırs, kin, intikam, düşmanlık hislerinden temizlenmeyi emreder. Binaen-

aleyh elcilik şanına, diğergâmlık gayretine uymıyan ve başkalarına zarar veren her hareketi kusurlu ve fena addeder. (Kendin için ne istiyorsan herkes için de onu iste. Kendin için neler istemiyorsan başkaları için de onları isteme) düsturunu her muameleye esas tutar. Filhakika dinler, bütün insanları bir bütün olarak ele alır. Hiç bir ferdinin, hiç bir kısmının ayrı gayrı muamele görmesine yer vermez. Hiç bir tarafın zararına olarak diğer tarafa aşırı bir hak, imtiyaz vermez. İnsanların iyiliğini bir bütün iş addeder. Zira Allahın birlik saltanatı bunu icap ettirir. Şahsî saltanat ihdas edenlerdir ki bu kaideyi ihlâl ederler ve Allahın her dinine esas olan bu hak ve halk hukukuna muhalif bir yol tutarlar.

İşte kendi saltanatlarını kurmak, etrafa yaymak, şahsî ihtiraslarını tatmin etmek yolunu tutan müstebit hükümdarlar, ne halk hukukunu, ne hak hukukunu, ne de kendilerinin hıristiyan olduklarını hiç düşünmek istememişler, halkın cehaletini, safvetini, gafletini fırsat bilmişler ve alabildiğine bunları istismar etmişlerdir. Netice itibariyle halkın bütün varlığını, hukukunu, iradesini, kuvvetini ellerinde toplamışlar ve bu sermayeyi kendi saltanatlarına hasretmişlerdir. İnsanları şahsî ihtiraslarında kullanmışlar ve ancak nefislerini tatmin etmeği düşünmüşlerdir. Müstebitler dinlerinin emirleri, milletlerinin menfaati hilâfına ve memleketlerinin zararına olarak etrafa saldırmışlar, maceralara atılmışlar, elleri altındaki biçare halkı felâketten felâkete sürüklemişlerdir. Netice; harabe bir vatan, bir alay dul ve yetim, çeşitli ıztırıp ve sefalet! Buna mukabil fedakâr bir iki kumandanın hazin şöhreti! İşte bu kadar!

Baskısız kuvvet; yalnız etraftaki komşuların değil, bizzat kendi başına da belâ olmuştur. En büyük sergüzeştlere atılan başlar; en kuvvetli milletlerin başına baskısız geçmiş olanlardır. İmdi tebaası çok, kendi mesuliyetsiz hükümdarlar; onları rahat bırakmamışlardır. Bu haldeki azlık milletler; netice itibariyle yalnız sergüzeştlere atılmaktan, felâketlere sürüklenmekten kurtulmamışlar, kendi zaafının icabı uslu yaşamasını da öğrenmişlerdir. Gece gündüz düşman şerrinden endişeli geçirdikleri acı, fakat intibah ve ibret dolu bir hayatta hayır ve şerrin ehemmiyetini de iyi anlamışlar ve hayrı sever, şerden ikrah eder olmuşlardır. Zalimin savletinden Al-

laha sığınarak geçirdikleri imanlı hayat; onları Allahın rızasına uygun harekete de alıştırmış, ve bu netice onların salâhına, sulh ve sükûn içinde hem mânen, hem maddeten inkişaflarına âmil olmuş, ve hıristiyanlığın hakikî din kültürü de en çok bu zümreler içinde temel tutmuş ve bu mütevazî insanlar içinde yaşamış, inkişaf etmiştir. İşte bugün İskandinavya ve İsviçre gibi milletlerin medenî kültürleri; bu din kültürünün neticesidir. Din ahlâkının gösterdiği istikamet in isabetli semeresidir. Uzaktan, yakından onları takdir etmeyen hiç kimse yoktur. Bu yüzden onlara herkesin samimî bir muhabbeti, derin bir hürmeti vardır. İşte önünde durulacak en kuvvetli bir nokta da budur.,

EMİN OLMAK - İYİ OLMAK

Bu küçük milletler bütün dünyaca neden bu kadar sevildiler?

Her insanı teshir eden, yürekten yakınlaştıran bu cazibe nedir?

Yüzünü görmediği, dilini bilmediği kimselere yalnız uzaktan methini işitmekle hayranlık duymanın sırrı nedir?

Hiç bir şahsî menfaat, maddî karşılık düşünmeksizin kalpleri ta uzaktan cezbeden, ruhları ta yanına koşturan bu kuvvet nedir?

Hasretini çektiği bir ana gibi yalnız ve yalnız sevgi ile insanı insana sardıran ve boynuna atılırcasına, yabancıyı yabancıya çeken bu yaklaşımcı tesir nedir?

Bir yandan insanı birbirinden uzaklaştıran, bir yandan da böyle derin bir düşkünlükle insanı insana yaklaştıran bu muharrik şey nedir?

Bu, şüphesiz insanların en büyük ihtiyaçla susadığı şeydir; İşte evvelâ şu noktayı tesbit edelim ki; bu, insanın en ziyade muhtaç olduğu bir şey olsa gerektir. Ve elbette ki bu da bir kelime ile (emniyet) ten ibarettir. Çocuk anasını niçin sever, çünkü yalnız onun yanında kendini emniyette sayar. Ahlâk, işte bu emniyeti va'deden sıfatlardır. Ne maddî kuvvette, ne ferdî saltanatlar satvetinde bu mahiyette bir zerre vardır. Korkunç şey sevilmaz ki yürek kazan-

sın. Yalnız iyiliktir ki sevilir. Ve yalnız iyi olandır ki emniyet edilebilir.

İşte iyi olmak bu kadar büyük bir kıymet ve ahlâklı olmak, bu kadar iyi bir şeydir.

Ancak candan bir yakınlıkla kardeşlik yüreğini açan iyilerdir ki, her yana sevgi ve cazibe yayabilirler ve insanları içten gelen bir incizap ile çekebilirler; tehditsiz, rüşvetsiz etraflarına insan toplayabilirler veya yardımlarına koşturabilirler. En verimli, en kuvvetli kaleler, böyle yürekle çevrili bedenlerdir... İmdi tükenmez sermaye; bozulmaz kıymet ahlâktır, fazilettir. İnsanın iki âlem için de yegâne sermayesi, ve hakikî serveti işte budur.

KÜÇÜK MİLLETLER

Onun için; İskandinavyanın küçük milletleri, İsviçrenin küçük zümreleri, Orta Avrupanın küçük birlikleri, Avrupa için veya hıristiyan âlemi için birer büyük varlıktır. Bunlar; hıristiyan kültürünü besleyen, fazileleriyle apaydın tutan birer merkez, birer kaynaktır. Onların ahlâkı, medeniyeti; gören gözler için büyükleriyle mukayesede birer ibrettir. Fakat onlar; bu nimetleri küçüklüklerinin verdiği tevazua, itidale borçludurlar.

Görülüyor ki dinin emrettiği tevazu ne sevimli şeydir. Kuvvetine mağrur büyük milletler; tarih boyunca Avrupa içinde boğuşup birbirini tahrip ederken bunların bir kısmı kenarda kalmış ayak altından kurtulmuştur. Bir kısmı da büyük birliklerden sıyrılarak küçük birliklerde barınmakla kurtulmuştur. Büyük milletler mütemadiyen birbirini husumetle yıpratırken bunlar birbirini muhabbetle ihya etmişlerdir.

İçte küçüklüklerin maddî küçüklükleri mânevi büyüklüğe yol açmış onlara tevazu içinde kalkınmağa, terakkiye fırsat vermiş, ve onlar; küçüklüklerinin sükûn ve huzuru içinde çalışmış, yetişmiştir. Onlar sulhün verdiği imkânlarla hem rahat yaşamış, hem medeniyete hizmet etmiştir ve bütün bir hıristiyanlığın idealine amelfi bir örnek teşkil eden ahlâkî neticeye varmışlardır.

Zira orada mânevi hayat maddî hayatın içinde ve önünde yürümüştür. Ahlâkın iyiliği, hayatın her şubesinde, her safhasında yaşamıştır. Ahlâk hâkimiyeti kendini sanayide, ticaretle, hattâ siyasette bile göstermiştir. İçte doğruluk, dışta doğruluk, her muamelede doğruluk, onların bazı zümrelerine bugünkü taşkın itibarı temin etmiştir.

Bir mukayese:

Büyük milletlerin harekâtına hâkim olan maddî kuvvete nazaran küçük milletlerin muamelâtına hâkim olan mânevi kuvvet ve neticelerini dünya üzerinde mukayese edersek derhal görürüz ki dünya mânevi kuvvetin hâkimiyetinden yalnız iyilik görmüş, bas-kısız maddî kuvvetin hâkimiyetinden de zarar görmüştür. Zira maddî kuvvet mânevi kuvvet tarafından inzibat altında bulundurulmadıkça o başıboş bir torpile benzer. Sonunu kestirmek, ona karşı emniyet duymak mümkün değildir.

Küçük milletlerin medeniyete hizmetleri:

Kuvvetleri; ihtiraslarına harb açtıran imparatorlukların; harblerle itidallerini ve akliselim ölçülerini kaybeden tebaalarının muhitinde işte bu küçük milletler; daima bir akliselim ölçüsünü ellerinde tutmıyaydı, dünyanın akliselime, intibaha avdet imkânı daha uzak bir âtiye kalırdı.

Bugün ikinci cihan harbinde Amerikadan yükselen güzel sesler, bütün dünyayı akliselime, kardeşliğe ve binnetice hak ve adalet esasında beraberliğe davet eden sözler, tam bir kurtuluş için ebedî sulha çağırın bu davetler, nihayet tam bir insanlıkta elbirliği teklif eden bu cazip sesler; sessiz küçük milletlerin Amerikada yükselmiş sesleri gibidir. Bu seslerle yükselen ışık da küçüklerin taşıdığı ışığın ayıdır. Şu farkla ki büyük Amerikanın büyük kuvveti bu ışığın fiilen yayılmasına, bütün dünyaya gösterilmesine müsait olmuş, gücü buna yetmiştir. Küçükler ise seslerini bu derece yükseltecek maddî kuvveti kendilerinde bulamamışlardır. İşte bu büyük işi, bugün büyük Amerika üzerine almış görünüyor.

Şimdi bundan yeni bir düşünce hâsıl oluyor; Amerika kuvvetini bu dünya işine, yani başkalarının faydalanacağı beynelmilel bu sulhçuluk işine nasıl tahsis ederek dünya büyükleri arasında ilk bir istisna teşkil ediyor?

Çünkü o da zayıflıktan yetişmedir. Gariplikten, yetimlikten gelişmedir. Onun da temelini, ızdırıp çekmiş canı yanık fertler kurmuştur. Hür yaşamak için dünyanın uzak, kenar köşelerine sığınmağa mecbur kalan muhacirler kurmuştur. Kuvvetin tahakkümünden kurtulmak için gurbeti ihtiyar etmiş kimseler kurmuştur. Bu şartlar içindeki insanların kurdukları cemiyetin temeli elbette doğru olur ve emniyet gayesine, hürriyet gayesine doğrulmuş olur. Ümitleri yalnız Allaha bağlı ve işi doğru olur ve onlar elbet ve elbet insancıl, elci olur. Yalnız Allaha dayanmış olanlar; elbette ki işlerini de Allahra rızasına uygun şartlar içinde yürütürler. Ve daima fikirlerini, muamelelerini, hareketlerini Allahın iradelerine göre ayarlar ve iyiliği başkalarından esirgemezler.

İmdi Amerikanın temeli; intibah fikirleriyle atılmıyadı, vicdanda hürriyet ve istiklâl isteyen, ve bunu ana yurtlarında bulamadıkları İçin muhacereti göze aldırın münferit, mütekâmil şahıslar tarafından atılmıyadı; bugünkü netice hâsıl olmazdı. O bir gemilik muhacirde ilâhî büyük bir gayret olmıyadı sonu böyle gelmezdi. Temel o sağlamlıkta olmıyadı, üstüne bu bina çıkılmazdı. O ilk kabile, Amerikanın temelini Allaha ve Allahın istediği ahlâka dayamıyadı, müteakip kabileler bu sağlam temeli bulamazdı. Ve ona uyamazdı. Hattâ daha sonraları para kazanmağa gelenler dahi bu temelin kudsiyetine riayet mecburiyetinde kalamazdı. Netice itibariyle de Amerika bugünkü bu istisnaî hareketi yapamazdı. Yani hakkı kuvvete hâkim kılamazdı. Dünyanın başka yerlerine benzer ve ızdırıp çeker dururdu. Çünkü hayata yalnız madde hâkim olurdu; para için birleşmiş, yalnız para ile kuvvetlenmiş olurdu. Bundan paranın tahakkümünü yaymak, para saltanatını kurmak hırsı hâsıl olurdu; bu hırsıla da pazarlar fethine kalkardı, harbden harbe atılırdı. Ya böylelikle yıpranır gider veyahut kendi bünyesindeki rekabetlerle didişir, zayıf düşer, başka emperyalistlerin esaretine düşerdi.

İmdi, Amerikayı bu müstesna hale getiren, onların Allah için feragat göstermeleri, Allah için muhacir olmaları, Allah için bir cemiyet kurmaları ve bu cemiyetin temellerini Allahın istediği esaslara dayamalarıdır. İşte bunun içindir ki Amerika; hem iyi kültürü ve hem kuvvetlidir. Veya hem kuvvetli, hem zararsızdır veya hem kuvvetli, hem faydalıdır; çünkü hem kuvvetli hem müsavatçıdır; hem kuvvetli, hem sulhçudur. Hem kuvvetli, hem elcidir. Binaenaleyh dinin tam istediği gibi görünmektedir.

Kadir bilmek borcu:

Küçük milletlerin intibah hareketinde öne düşen Amerika; küçük büyük her milletin, her insanın kurtuluşu gayesinde öne iyi fikirler süren Amerika; ve bugüne kadar dünyanın dört bir tarafından ekmeğini kazanmağa gelenlere hayat hakkını esirgemiyen Amerika; iş, tahsil, maddî mânevi kazanç sahalarını her insana cömertçe açık tutan Amerika; Allahın eline verdiği nimetleri memleketine gelen muhtaçlarla cömertçe bölüşen Amerika; bu vasıfları din kültürüyle kazanmıştır. O kültür ki kurduğu cemiyetin temelinden damma kadar, prensiplerinden gayesine kadar onu beslemiş, desteklemiştir. Günün her işinde, her işin başında ve sonunda muamelelerine hâkim olmuştur. Doğruyu seçmek, bulmak, bilmek isteyenlere daima nurunu göstermiş, öne tutmuştur. Korunmak isteyenleri korumuştur. Ve nihayet Amerikalıları prensipleri hiç bir zor, hiç bir menfaat karşısında artık feda edemeyecek bir hale koymuştur [5]. Bugünkü büyük ikinci cihan harbinde ilân ettiği gaye; bu

---

[5] *Yakandaki ifade tarzından da anlaşılabilceği üzere: Amerika din kültürüne bina edilmiş bir cemiyet kurduğundan dolayı bugünkü kemaline kadar geçirdiği hayatta hiç hata işlememiş değildir. Bir cemiyet din kültürüne istinat etmekle beşeriyetten kırılmamaz. Yalnız şu esas faydası vardır ki böyleleri kendi istikametinden sağa sola kaysa dahi çabuk aslına döner. Çünkü elindeki hakikat ve salâh ölçüleri onu daima ikaz eder. Yaptığı fenalığın fenalığı ona kendini duyurur, azap hissettirir. Ergeç intibaha ve akli başa getirir.*

İmdi Amerika dahi dünya nesillerinin geçirdiği beşerî zaaf-

esas kültürün semeresidir. Harbdeki bütün fedakârlıklarının karşılığı olarak insanların kurtuluşunu hedef tutması; din kültüründen başka hiç bir prensibin yaptıracağı iş değildir. İmdi bu ilâhî hareketiyle Amerika; hıristiyanlığın dünya siyasetindeki gelenek ve göreneğinde bihakkın bir dönüm noktası açmıştır. Kuvvetli iken bu kuvveti bütün beşeriyetin faydasına vakfetmesi ve bu feragati kendinde tatbik etmesi büyük bir eserdir. Amerika bunu göstermekle hıristiyanlığın intibah hareketine fiilen önyak olmuştur. Bunun faydalarından istifade etmiyecek insan yoktur. Ben de insanım. Görmek, duymak ve hakkı söylemek, kadir kıymet bilmek mükellefiyetindeyim. Fenalığı da, iyiliği de değeriyle ölçmek vazifemdir. Binaenaleyh şu satırlarla dünya muvacehesinde yaptığım iş; alelâde bir insanlık işidir. Bir insanın bütün dünyada gerek iyilikler ve gerek kötülüklerdeki alâkası işidir. Teessür, tahassüs, takdir veya ikrah insanın en tabii alâka duygusudur. İyilikleri teşvik, fenalıkları takbih de bunun icaplarıdır ve böylece alâkaların izharında da cemiyet için fayda vardır.

Amerikadan akseden seslerde alâka uyandıran iyi niyetler, iyi fikirler var.

---

ları geçirmiş, cehalet karanlıklarında o da yaşamış, o da nefis benliklerini, benlik taassuplarını duymuş ve göstermiştir. Binaenaleyh bu tabii duygularla o da din kültürüne mugayir işler yapmış olabilir. Şu farkla ki, asıl öz kültüründen ne kadar ayrılrsa aslına yine rüca etmiş ve bugünkü intibah olgunluğunu gösterebilmiştir. Çünkü kültüründeki din prensipleri her ârızanın üzerine yükselmiş, daima onu beşerî ârızalardan, sarsıntılardan kurtarmağa ve ona hakikî istikameti kaybettirmeye kifayet etmiştir.

Sonra: Amerikaya Allaha bağlılık ile hür yaşamak için İngiltereden ilk hicret edip gelenler; tertemiz, müsbet fitrathı, hidayet mazharı insanlar olabilir. Fakat bunların çocukları da veyahut sonradan muhtelif vesilelerle muhacir gelenlerin de aynı fitratta, aynı mazhariyette oldukları farzedilemez. Elverir ki vaktiyle gelen müsbet fitrattılar cemiyetin temelini müsbet bir esasa sağlam olarak kurmuş olsunlar; artık o sonuna kadar yaşamak imkânını bulabilir.

Dünyayı felâkete düşürmekte tesiri olan fenalıklar, menfi hareketler gibi tesir ve şumulü dünyayı ümide düşüren müsbet hareketler de vardır. İşte bu onlardan biridir. Beşeriyet bu ümit ışığından, bu müjdeli seslerden ne kadar istifade edebilecek? Bunu zaman gösterecektir. Zaman onu hazırlayadursun, fertlerin bu seslerden bugünden istifade edebileceği noktalar vardır. Onda ümit veren ferahlıklar veya ibret veren dersler vardır. Herkes kendi ihtiyacına göre, kendi zaviyesinden bir şey istifade edebilir.

İşte bu yazıları onun için yazdım ve Amerikanın müstesna hareketini bütün alâkalı dünya gözü önünde bu gayretle incelemeye başladım. Bana fikren arkadaşlık ederek bu yazıları okuyacılara (mevzuun ehemmiyeti ile mütenasip, büyük olmasa bile pek küçük) meselâ dikkati çekmek kabilinden ufacak bir hizmet edebilirsem kendimi kendi içimde bahtiyar sayarım. Amerika beşeriyete bu güzel va'dini tutamasa, istediğini yapamasa bile, söz mahiyetinde bu hakikatler yine bir kârdır. Çünkü dünya hesabına kıymetini kaybetmeyecek mahiyettedir ve dünya menfaatine ortaya konmuş bir vesikadır. Zira ikinci cihan harbi vesilesiyle Amerikanın ileri sürdüğü sulh gayesindeki fikir; ve bu fikir ile gösterdiği diğergâmlık gayreti; Avrupanın siyaset geleneğinde kulakların işitmediği, ve bugüne kadar Avrupa siyaset göreneklerinde gözlerin görmediği bir yeniliktir. Bu yenilik nereden, nasıl geldi. Kuvvetli Amerika; zayıf birliklerle mukadderatını birleştirmeye nasıl razı oldu? Kendi mukadderatını dünya mukadderatiyle birleştirmeye nasıl meyletti? Bu feragati, fedakârlığı nasıl yaptı, neden yaptı? Kendi kanını başkalarını kurtarmak, insanlık haklarını korumak için akıtmayı nasıl göze aldı? Bu yüksek ruha nasıl yükseldi ve kan döktüğü dâva böylece nasıl umumileşti?

İşte bu esasları tahlil etmek; ilâhiyat bakımından, ruhiyat bakımından, içtimaiyat bakımından insanın fitratı bakımından, fertlerin ve cemiyetlerin mânevi ve maddî hayatları bakımından, nihayet beşeriyetin mazisi ve istikbali bakımından çok alâka uyandırıcı (enteresan) bir iştir.

İmdi bu kitabın başından itibaren safhaları izah edilen (fertlerin intibahı), (zümrelerin intibahı) ve bunların rolleri bahislerin-

den şimdi (cemiyetlerin intibahı), (hükümranlıkların intibahı) bahsine ve onların müçtemi ve müttehit rollerine intikal ediyoruz.

Bu mevzuda yeni bir cemiyet ve büyük devlet olarak Amerikayı, eski cemiyetlerden küçük devletlere misal olarak da muhtasararı İsviçreyi ele alıyoruz.

AMERİKA MİSALİ AMERİKANIN TEMELİ

Bu bahse girerken Amerikayı kültür bakımından ta temelinden gözönüne almalıyız. Avrupa dahi hıristiyandır. Orada da protestan cemaatler vardır ve onların da mukaddes kitapları aynıdır; Avrupa protestanlarının da âyini birbirinin benzeridir, hattâ zâhiren onların da demokrat rejimleri vardır. Fakat mesele şudur: Neden demokrat Amerikada, hıristiyan, protestan Amerikada içtimaî ahlâk bu derece semereli olmuş da Avrupanın her demokrat memleketinde bu dereceye varılamamıştır. Yani bu yüksek ahlâk Avrupada daha ziyade fertlerde, küçük zümrelerde neden kalmış da milletlerin halkıyla, hükûmetiyle heyeti umumiyesinde bir kül halinde hâkim olamamış, devlet siyasetinde kendini gösterememiştir?

Netice itibariyle neden Avrupada fertlerin ahlâkiyle cemiyetin siyaseti içte, dışta tam olarak birleşmemiş ve fert ayrı duymuş, cemiyet ayrı düşünmüştür. İşte araştıracağımız noktalar bunlardır ve varacağımız hakikatlerin kıymeti ise her zaman için, gelecek nesiller için de büyüktür. Çünkü ferdî ve içtimaî tekâmülün asıl temelleridir. Bu esasları mühimsememek, beşerî ıztıraplara sebep olur ve bunun ceremesini beşeriyet, umumî harblerle, yani en büyük sademeler, felâketlerle öder. Netekim bu yazıları yazdıran da böyle büyük bir felâketin akseden acılarıdır.

Düşünce ayrılıkları

Avrupanın büyük devletlerinde neden fertler başka türlü duyar, devlet başka türlü düşünür?

Çünkü fert hisse tabidir, devlet siyasete!

Fertlerin o duyuları din devri ile başlar. Devlet düşünüş tarzı

ise din devrinden evvel başlamıştır. Anane halinde bu böyle sürüp gelmektedir.

Netice; fertlerde elcilik (diğergâmlık) hissine mukabil devletlerde bencilik (hodgâmlık) siyaseti yaşamıştır. Amerikada ise duyuş da, düşünüş de aynı zamanda din ile başlamış ve yürümüştür. Çünkü Amerika din devrinden sonra kurulmuştur. İmdi Amerikada fert ile cemiyet histe, fikirde birleşmiştir. Cemiyet; fert gibi düşünüyor ve işliyor. O halde hristiyan kültürü; kitaptaki aslında bütün hristiyanlar için bir iken, ve bu kültürün fertlerdeki tesirleri aynı olduğu halde hattâ protestan kiliselerindeki kültür ilâhileri birbirlerinin müşterek malı bulunduğu halde tesirleri farklıdır.

Bu fark; cemiyetlerin kuruluşuna, temel kültürüne göre değişiyor. Bu ilâhiler içinde insanlık ideali bakımından öyle kıymetlileri vardır ki dinli dinsiz, hattâ hisli hissiz her hangi bir insan üzerinde tesirsiz kalmasına imkân yoktur.

Fakat aynı ilâhilerin tesirleri Amerika Cumhurreisinin resmi lisanında bile kendini gösterdiği halde başka yerlerde fertlerin yüreğinde ve kiliselerin içinde kalıyor. Çünkü onu söyleyenler, dinleyenler, kiliseden çıkınca başka bir âleme girmiş gibi oluyor. Amerikadakiler ise aynı âlemin devamını müşahede ediyorlar. Orada kilise; dış âlemin fikirde hareket noktası ve dış âlem, kilise kültürünün bir yayım sahası oluyor. Yani umumî hayat, kilise hayatının bir devam ve intibak safhası telâkki olunabiliyor.

İlâhilerdeki itinaya, mâna kuvvetine misal olarak şu üç ilâhiyi dercediyorum [6] :

---

[6] *Aşağıya tercümeleri dercedilen ilâhiler; imandan insanlık ideali isteyen din kültürü hakkında kat'î bir fikir vermektedir. Yukarıda Oksfort grubu bahsinde gösterilen ahlâkî prensiplerde olduğu gibi bu ülküler dahi ilâhî vazifelerdir. Bunlar; insanların ıztraplarına, ihtiyaçlarına cevap veren fikirlerdir. Ve bu ihtiyaçların ne kadar candan, ne kadar alâka ile ve ne kadar açık kalple ifade edildiği bu ilâhilerde görülecektir.*

Cemiyetini; dinin insanîyetçi prensiplerine göre kurmuş, içti-
maî ahlâkına; buna göre istikamet vermiş olan hür, müstakil Ame-

Amerikan Protestan Kilisesi İlahîlerinden

Sıra No: 532

"İçtimaî kalkınma"

- 1) Hep bu şeyler ileride
- 2) muhakkak ki olacaktır.
- 3) Daha olgun yüksek bir ırk
- 4) iş başına kalkacaktır.
- 5) O; öyle bir zümredir ki
- 6) onun eşi asırlarca
- 7) bu cihanda hiç bir yanda
- 8) görülmemiş olacaktır.
- 9) Hürriyetin, faziletin
- 10) eritici alevleri,
- 11) o güzide insanların
- 12) ruhlarını yakacaktır.
- 13) Aklın, ilmin
- 14) aydın nuru
- 15) gözlerinde parlayacak
- 16) önlerini açacaktır.
- 17) O ilâhî yüksek nesil
- 18) çok sevimli pek ahlâklî
- 19) hem çok cesur, çok kuvvetli
- 20) hem gayretli olacaktır.
- 21) Kanla değil, faziletle
- 22) kinle değil, muhabbetle
- 23) kalpleri hep fethedecek
- 24) insanlığı kuracaktır.
- 25) Denizlerde, karalarda
- 26) havalarda, her tarafta
- 27) insanlığın, kardeşliğin
- 28) ruhu hâkim olacaktır.
- 29) Birbiriyle hep milletler
- 30) hem yanyana hep ülkeler
- 31) endişesiz emniyetle
- 32) silâhsız, hür olacaktır.
- 33) Bir tek fikir, bir tek his
- 34) ilâhî his, temiz fikir
- 35) kardeşliğin bütüin ruhu
- 36) nabızlarda vuracaktır.
- 37) Güzel hisler, alâkalar
- 38) karşılıklı ne gayretler
- 39) her yürekte çarpacaktır.
- 40) Her bir ruhu saracaktır.
- 41) Sanatla hep çiçek gibi
- 42) inkişaf yapacaktır.
- 43) Yeni yeni kıymetlerle
- 44) saadetler açacaktır.
- 45) Müziklerin nağmeleri
- 46) daha ulvî mâanlarda
- 47) semalarda yükselecek
- 48) dört bir yana aksedecek
- 49) dünya yüzündeki hayat
- 50) bir terane olacaktır.
- 51) O zaman ki işte böyle
- 52) dünya cennet olacaktır.
- 53) Günah, hicap olmayacak
- 54) çünkü sebep kalmıyacak
- 55) ıztıraplar kep kalkacak
- 56) hiç fenalık kalmıyacak.
- 57) Fena hisler, ihtiraslar
- 58) ölmese de körleşecek
- 59) çünkü insan hep elele
- 60) Allahında birleşecek
- 61) ilâhî ruh insanları
- 62) birbirine bağliyacak.
- 63) Tam bir vücut yapacak ki
- 64) her şey bir tek şey olacak.

rikâlıların; bu mânalarda ilâhiler terennüm etmeleri, ve böyle ülküleri kendilerine hedef edinmeleri pek tabiidir.

Amerikan Protestan Kilisesinin
534 numaralı ilâhisi:
NEVYORK ŞEHRİNE BİR NAZAR

—1—

*O yerde ki çarpışıyor
Hayatın iğri yolları
O yerde ki duyuluyor
Her milletin vaveylâsı
Bu hodkâmlık mahşerinin
Ta üstünde yükseliyor
Bütün senin elemelerin
Senin sesin, insan oğlu [*]*

—2—

*Muhtaçların, sefillerin
Doldurduğu bu yollarda
Korkuların gizlendiği
Aldatıcı eşiklerde
İhtirasın düzenleri
Yayılı hep bu yerlerde
Göz yaşların sezilmekte
Elemelerin belirmekte*

—3—

*Boynu bükük ne çocuklar
Yaslı, gamlı nice dullar
Derdi ağır ne erkekler
Aç, bî ilâç takatsizler*

■ [*] Bu hitap Hazreti İsayadır.

Allahın her dinde insandan istediği de bundan başka bir şey değildir. Hulâsası; insanlık ve insaniyetçiliktir. Kurtulmak ve kur-

---

*Düşürmedi seni yeise
Ürkütmedi seni kimse
Senin kalbin hiç bir zaman
İrkiemedi hiç bir yandan*

— 4 —

*Yolcuma bir tas su veren
Kalmaz ecirsiz demiştin,
Bunun hükmü her bir yerde
Câri fakat yolcuların
Susamışlar cemaline
Müşakturlar kemaline
Yığın yığın dertli insan
Yollarını gözlemekte*

— 5 —

*Durma uzak dağ başında
Gel acele şifa getir
Bu muztarip halk içinde
Yerleş, gezin, hem sevindir
Çiğne şehrin yollarını
Yaslıları hep şenlendir
Yay sevgini hep kalplere
İnsan nedir hep hissettir.*

— 6 —

*Yürüsünler hep ardınca
Yollarında izlerinde
Canla başla sevgilerle
Seni takip eylesinler
Rabbimizin göklerdeki
O muhteşem güzel şehri
İnsin yerler üzerine
Alsın bizi çevresine*

tarmaktır. Amerikada bugün sulh devresi için tezahür eden dünya siyaseti bu kültürün neticesidir.

Amerikan Protestan Kilisesinin 537 nci ilâhisi:

[Telif tarihi - 1850]

Allahın Melekûtu

— 1 —

*Ne gün kurtaracaksın
Bu muztarip halkı
Ey merhamet Allahı
Ne zaman, ne zaman
Kurtulacak kiral değil
İşi düzgünler hiç değil
Efendilik eden değil
Ancak milletler.*

— 2 —

*Kurtulacak taht değil
Taclar da hiç değil
İnsanlar, hep insanlar,
Seni çağrışanlar,
Bunlar senin yüreğinin
Çiçeğidir dökülmüşler
Sürünüyor hep yerlerde
Kurtar ya Allah.*

— 3 —

*Çiğnenip gitmesinler
Yabanî ot gibi
Kavrulup bitmesinler
Yerde çöpler gibi
Onların ki miraslart
Güneşsiz gün, bir son gündür.
Bu günden gül yüzlerine
Bizleri kurtar.*

Kuruluşundanberi Amerikanın ferdî ve içtimaî fikrini besleyen; bu kültürdür. Bugünkü tezahürler onun neticesidir. İnsanlık

---

— 4 —

*Her zaman mı tutacak
Kuvvet kuvvetliyi
Sensin sahip âleme
Hak sensin, hak senin
Cinayetler cinayet mi
Doğuracak her bir zaman
Ey Baba bak halimize
İraden mi bu senin?*

— 5 —

*Kötü eller elinde
Tıptı bir kör alet
Çekelim mi boş emek
Kurtar rabbim kurtar,
Hayır diyor hep göklerin
Hayır diyor hep dağların
Karşılıklı hayır diyor
Yerlerle gökler.*

— 6 —

*Elbet bir gün gelecek
Sislere bürünen
O güneş parlıyacak
İnsan kurtulacak
Feryat, fîgan, ah yerine
Sena, şükran yükselecek
Yer yüzünde hep insana
Bayram olacak.*

— 7 —

*Ne gün kurtaracaksın
Bu muztarip halkı*

hissi, insanlık gayreti; tükenmez, ilâhî kaynaklara maliktir. Amerikada yükselen, elci gayret; bu kaynağın feyzidir. İşte asırlarca bu mevzuda okunmuş ilâhiler bugünkü Amerikayı yetiştirmiştir [*].

Muhtelif ırklardan terekküp eden Amerikalıları birleştiren bu özdür. Ve bugün bütün dünyayı hür bir birliğe davet edecek dereceyi bulmuş demektir. Zira görülüyor ki devletin siyaset dili milletin kalp diliyle birleşebilmiştir.

Bu netice; yüksek ideallerin muhtelif unsurları ne derece birleştirici, ne derece bitişirici ve bir tek maksada ne derece sevk edici olduğunu gösterir.

Bu neticeyi; ilâhî terbiyenin ruhunda, her ayrılığın üstüne yükselen birleştirici kuvvette, her şeyin üstüne yükselen bu ruhun verdiği alâka ve feragatte görmek lâzımdır.

Bu netice; tertemiz hislerin, ölçüsüz yüksek ideallerin, insanlar üzerindeki tesirleri ve verimleri hakkında kâfi bir fikir verebilir. Binaenaleyh mevzu; üzerinde çok durulmağa değer ehemmiyettedir.

---

*Ey merhamet Allahu
Ne zaman ne zaman
Kurtulacak kıral değil
İşi düzgünler hiç değil
Efendilik eden değil
Ancak milletler.*

— 8 —

*Kurtulacak taht değil
Taçlar da hiç değil,
İnsanlar hep insanlar
Kurtar Allah zulümden
Yeisten, hem fücurdan
Onlar senin çocukların
Melek kadar güzeldirler,
Varlıkları sen.*

[*] İlâhiler; ehline göre mahiyet alır. Engizisyonları, haçlı seferleri tertip edenler de hıristiyandı.

Zira bu mevzua karşı gaflet veya onu yanlış telâkki yüzünden insanlar; asırlar, asırlar elem çekmiş, birbirinin canına kıymış, birbirinin gözünü oymuş, birbirini tahrip ve imha ile uğraşmıştır.

Bu yüzdende insanlık binlerce senedir ki hâlâ belini doğrultmamış, başını dertten kurtaramamıştır. Binaenaleyh mevzuun dünya ölçüsündeki ehemmiyeti pek büyük ve umumidir.

Ana kültürü telkin eden bu ilâhilerdeki mâna; mukaddes düsturlar halinde bütün bir ömür gözde kulakta yaşarsa elbette yürekte kökleşir. Okuyanları her vesile ile düşündürmeğe, beşerî ızdırıp sebeplerini daima gözönünde bulundurmağa sevkeder. Böylece derdin sebebi de, çaresi de hatırdadır. Bunlar bütün bir hayat, hürriyete muhabbet için teşvik vesilesi, esarete nefret için ikaz, tahzir vesileleri olur. Tahakkümlerden, tecavüzlerden kurtulmak, ve korunmak için, başkalarını da kurtarmak ve korumak için gayretlere sebep olur.

Bu özdeki ilâhileri; kiliselerde, hususî içtimalarda Allaha yükseltenler, mânalarını da kendi canlarına sindirmiş, kendi kalplerine indirmiş olurlar. Çünkü; Allahtan istediklerini; kendilerine de söylemiş olurlar. Allahtan inayet dilerken; kendilerinden de vazife hissi, alâka gayreti istemiş olurlar.

İbadette Allaha bu mevzuları terennüm edip ondan karşılığını dileyenler, aynı zamanda ve bilhassa en müsait anda kendilerine de telkin etmiş olurlar. Bu kadar kuvvetli ve seçkin mânalı telkinler insanda elbet bir tesir, bir tekâmül yapar ve bu tesir altında yaşayanlar, elbet bir gün iş başına kalkar. Ve belki de en öne koşmak gayretini duyar ve herkesi artık kendini avutmaktan, aldatmaktan vazgeçirip yüreğinden yükselen alevin ya önüne veya ardına düşürür.

İşte Amerikalılar bu ilâhilerin fasılasız akisleri içinde yetişmiş ve dünya ölçüsünde büyük bir ideal yolunda böyle yürümüşdür.

Şimdi düşünelim:

Bu ilâhiyi; Avrupalı, Asyalı, Afrikalı, Rusyalı kim okur da benimsemez; yürekte bir alâka, bir heyecan duymaz. Bunlar hangi

insan ruhuna yabancı kalabilir. Ve onda dökülen dertleri, elemeleri kim kendinin saymaz. Bu sözler kimin önüne konur da o Allaha yükselmez, hangi canda akisler uyandırmaz; hangi yürekte yer tutmaz veya bir yanık yer bulmaz. Hangi beşerin yüreği bu dertten âzadedir, bu ihtiyaçtan müstağnidir?

Gelelim bir de şu noktaya:

Bu ilâhileri Avrupada diğer hür milletlerin protestanları da tennüm ediyor, fakat oradaki netice nerede, buradaki netice nerede? Çünkü oradaki hürriyetin mahiyeti de, hedefi de buradakinin tam aynı değil. Binaenaleyh oradaki fikir hayatının mihveri, istikameti, ve ölçüsü de buradaki gibi değil.

Bu ruh; Amerikada bütün bir cemiyette kül halinde kitle ruhunda yaşarken orada fertlerde ve zümrelerde yaşıyor. Fert, kitle: bütün cemiyet ve devlet, bir ideal ile bir fikirde birleşmiş değil; orada daha ziyade herkes, kendi sınıfına, ihtiyacına, kendi haline göre bir şey düşünüyor. İmdi fikirler tam denecek bir umumiyette, memleketi dolduracak ve hudutlardan taşacak birlikte değil.

Onun içindir ki Amerikadaki kültürün yetiştirdiği his nerede, Avrupadaki mahdut ve mukayyet çerçevedeki fikir terbiyesi nerede? Avrupada salonlarda edebiyatta havas hissi, havas fikri sayılan bu şeyler; öte yanda harcı âm olmuş, halka mal olmuş, bütün bir hayat sahasında yer almıştır.

İşte Amerikalıları kurtaran, ve onu dünyayı kurtarmağa kalkındırarak kadar canlandıran, gayretlendiren bu hür terbiyedir. Amerikalıları mânen ve maddeten kuvvetlendiren, yüreklendiren bu kültürdür.

Amerikalıların bugünkü hedeflerinin bütün dünyayı alâkalandıran bir şümulü vardır. Bu; (kendin için istediğin iyilikleri başkaları için de iste) esasındaki din düsturunun Amerikadaki tezahürüdür. Böylece Amerikadan akseden seslerin dünya ölçüsündeki ehemmiyetine binaen onları incelemek faydalı ve tam zamanında olacaktır. O halde tetkiklerimiz, tahlillerimiz, şu esaslara istinat edecektir:

1 — İlk Amerikalıları Amerikaya götüren his ve fikir nedir?

2 — Amerikalı cemiyetin ilk kurucularının tâbi oldukları his ve fikir nedir?

3 — Amerikalı cemiyetin ilk kuruluşuna uygun olarak bugünkü verdiği neticeyi sağlıyan hayati his ve fikir nedir?

4 — Amerikalıları netice itibariyle kurtaran, yükselten his ve fikir nedir?

5 — Bütün dünyanın da kendileri gibi kurtulmasını, yükselmesini Amerikaya isteten his ve fikir nedir?

Nihayet; sureti umumiyede Amerikalıları Amerikalı yapan, yaşatan ve bugünkü ikinci cihan harbindeki sulh gayelerinde bütün insanlığın kurtuluşu arzusunu ona söyleten his ve fikir nedir?

İşte üzerinde duracağımız maddeler, bütün bir beşeriyeti ve istikbal nesillerini tarih boyunca alâkalandıracak ve onları düşündürecek bu mevzulardır.

Şimdi bu araştırmalarla esas bahse giriyoruz:

AMERİKA KÜLTÜRÜ
İLAHİYÂTTA AMERİKA
HAYATTA AMERİKA
(Objektif) bir bakış

Muhaceret:

Şimalî Amerikaya muhaceret on altıncı asrın iptidasına yakın başlar.

İstiklâli:

Şimalî Amerika İngiltere tahakkümünden kendini kurtarmağa uğraşır ve nihayet bir harb neticesi galebe ile kurtulur ve 1775 yılı temmuzunun 4 üncü günü istiklâlini ilân eder.

İnkişaf devresi:

Amerikalılar yabanî, vahşî bir sahada bu kadar kısa bir za-

manda bugünkü hali nasıl bulmuş, ve terakkideki bu sürati nasıl elde etmiştir?

Tabîî ve siyasî bütün zorluklara rağmen dahilî ve haricî bütün bu muvaffakiyetleri bu kadarcık bir zamanda nasıl elde edebilmiş, nasıl başarmıştır? Mevcut engelleri nasıl bertaraf etmiş, umranda, medeniyette bu derece ileri nasıl gidebilmiştir. Maddî mânevi bu kadar kuvveti nasıl elde edebilmiştir. Muhaceret ettikleri yeri; asıl vatanları olan Avrupaya örnek teşkil edebilecek bir mertebeye nasıl erdirmiştir?

Hemen hatırlıyabiliriz:

Onlar Amerikayı imar ederken Avrupalılar binlerce senelik anane ile birbirlerini tahribe devam etmişlerdir. Her tahrip bir tamire yol açmış, fakat her tamir de bir harbe hazırlık yerine geçmiştir.

Bu misal; Avrupada vaktini yıkıp yapmak veya yapıp yıkmak ile geçiren nesillerin zamandan, sermayeden neler kaybettiğini gösterir. Buna mukabil de vaktini sırf yapıcılıkla geçiren, ömrünü sırf imar ve islâha hasreden Amerikalıların kısa bir zamanda neler kazandığını meydana koyar. Mânevi sermaye kuvvetinin neticesini bu kıymetle bütün dünyanın gözü önüne koyan Amerika, Avrupanın imar ve islâhına bile yardıma yetecek kadar kuvvetli olduğunu söylüyor. İşte ibretle tahlile değer netice budur.

Kuruluş fikri:

Amerikanın kuruluşuna hâkim olan intibah fikridir ki: hayatta ona insanca yaşamak imkânlarını, insanlık haklarını vermiş, engelsiz bir hürriyet içinde çalışmak, inkişaf etmek imkânlarını temin etmiş ve onu bugünkü haline getirmiştir. Ancak hür insanlar; insanlığın en asîl, yüksek duygularının tesirine tâbi olabilirler. Ve bu hayatı tadan, ondan zevk alanlar; hürriyet aşkını, yapıcılık meylini tabîî hisleri sırasında bulabilirler. Esaretten, yıkıcılıktan ikrah ve nefret duyabilirler.

Vakıa beşerî zaafılar orada da bütün kuvvetiyle kendini hissettirmiş, egoizmin sinsi ruhu orada da meydana hâkim olmak fırsatını her vakit aramıştır. Çünkü İngiltereden hicret eden ilk kafi-

lenin temiz yürekli, tertemiz ahlâklı adamları bir müddet sonra dünyadan göçüp gitmiş, yerlerini başkaları, evlâtları doldurmuştur. Evlâtlarının da babaları gibi zuhur etmiş olması mutlak olarak beklenemez. Zira evlât babasının fitratına, ruhuna (mânevi hayat ve ahlâkına) değil, ancak cismaniyetine, uzviyetine tevarüs edebilir. Netekim iyi babanın fena evlâdı veya fena babanın iyi evlâdı zuhur edebilir. Yine o hürriyet, ibadet aşkıyle gelip ölenlerin yerlerini dünyanın dört bir tarafından para kazanmağa gelenler de doldurmuştur. Fakat bu ilk muhacirlerin yürekleri ne derece sağlam, fikirleri, niyetleri ne kadar temiz imiş ki bu yeni nesiller ve sonradan gelenler her ne de yapmış olsalar ilk gelenlerin kurduğu temel sağlam kalabilmiştir. Yoldan çıkan fertler, zümreler olmuşsa da cemiyeti kökünden söküp çıkaramamışlardır. Kervan yine yoluna devam etmiş, ayrılanlar dönüp dolaşıp yine kervana iltihak etmiş; binaenaleyh Amerikalıların hareket istikameti, hayat gayesi hiç bir vesile ile değişmemiş, kaybolmamıştır.

Amerikayı kuran babalar ölmüş, fakat gelecek nesillere, gayeyi ve hayatı ayarlıyacak ölçüyü bırakmışlardır. Gaye; dinin emrettiği insaniyetçilik, ve hayat miyarı da (aklı selim) dir. Aklı selimin insan kafasında mevki büyüktür. Rüşdün, tekâmülün ölçüsü budur. Aklı selimin olgun insan cemiyetlerinde umumî bir hâkimiyeti vardır. İşine gelen de, gelmiyen de onun hükümlerine tâbi olmak mecburiyetini kabul eder. Aklı selimden güzel hakem, aklı selimden güzel kılavuz ne olabilir. Ancak aklı selime tâbi olanlarındır ki akılları taâruz edip çarpışmaz ve altından meseleler, sarsıntılar çıkmaz.

Avrupada ananeler ve binnetice harb itiyadı aklı selime hâkimdir. Hattâ bu itiyadın, aklı selime yer vermiyecek edebiyatı da vardır. Harb temayülü bir nevi hastalıktır. Bu hastalığa kuvvetliler; ve kuvvetini din baskısı altına koyamamış olanlar ve benliğinin saltanatını yaymak isteyenler tutulur. Binaenaleyh aklı selime tâbi olanlar için harb fevkalâde bir hâdisedir. Ancak şerri, zararı defî için ihtiyar olunacak son ve ehven çaredir.

İmdi bu yazılarla Amerikalıları tarihleri boyunca kusur, hata işlememiş bir millet diye ileri sürecek değilim. Amerikalıların fena-

lıklarıyla iyiliklerini sayıp dökmek üzere bir Amerika tarihini de yazacak değilim. Bu yazılarla iyilik hakkındaki gayesi; her fenalığa üstün gelmiş ve ilk hareket noktası ile muvazalet noktası arasında çizdiği yoldan netice itibarıyla çıkmamış bir cemiyetten bahsedeceğim.

Telâkkiler:

Amerikalılar, aslen Avrupalı oldukları halde ve Avrupadaki asılları ile hayat kaynaklarında sureti umumiyede müşterek buldukları halde meselâ, mukaddes kitapları, rejimleri, kültürleri esasta aynı olduğu halde, bir olan bu esaslardan inkişaf eden neticelerde açık farklar, hususiyetler göze çarpıyor. Tıpkı bir meyvenin güneşe gelen yüzü ile güneş görmeyen yüzü arasındaki fark gibi. İşte bunun sebebi; Amerikalılar, kültürlerini sâf din kaynağından almışlardır. Avrupalılar ise devletlerinin siyaset programlarından!

Şimdi tafsilâtiyle bu inkişafın yükseldiği temellere geçelim:

Tetikler ve tahliller

1 — Rejimde:

Amerika halkının hepsi Avrupa muhaciri, oldukları halde niçin asıllarından daha demokrat ve liberaldir.

2 — Umaniterlikte (insancılıkta) Amerikalılar niçin babaları Avrupalılardan daha diğergâm (elci), gayirendiş (el düşünen), (altrovist) tir. Babaları henüz kendilerini düşünürken nasıl oluyor da Amerikalılar bu devri bitirip başkalarını düşünmek, kurtarmak devrine girmiş oluyorlar. Yani (dam altı) adamlığından (gök altı) adamlığına yükseliyorlar.

3 — İctimaî kuvvette:

Amerikalılar; Avrupanın muhtelif memleketlerindeki, muhtelif ırklarından, muhtelif kültür, muhtelif mezhepli unsurlarından terekküp ettikleri halde nasıl oluyor da asılları olan tek ırklı, tek kan, tek mezhep zümrelerden daha kuvvetli bir birlik kurabiliyor, ve bugünkü en kuvvetli seviyeyi bulabiliyor. Hattâ medeniyetini bütün dünyaya yayacak kadar kuvvetleniyor. (Yurtta birlik) gayretini,

(dünyada birlik) gayretine yükseltecek hale geliyor ve dünyaya yardımı koşacak bir kuvvete eriyor. Dünyanın zayıf unsurlarını, küçük milletlerini düşünecek ve onlar için fedakârlık edecek derecede mânevi ve maddî bir varlığa, mertliğe, cömertliğe yükseliyor.

4 — *Ferdî tekâmülde:*

Niçin Avrupalı fertlerde kalabalığa katılmak, göreneğe uymak, hâlâ sevki tabii iken Amerikada tekâmülün, mânevi rüşdün icaplarına uymak, akli selime tâbi olmak esas oluyor ve bu esas birliğin umumî düşüncelerine hâkim oluyor. İnsanlık gayreti ise her gayretin önünde yürüyor.

Netice itibariyle Avrupa, Amerikalıların kültür anası, ilim ve fen yuvası olduğu halde ferdî tekâmülün her şubesinde Amerikalılar nasıl oluyor da Avrupalıları ileri geçiyor.

5 — *Dünya ve mâna mefhumunda:*

İlk ve umumî fikre göre dünyadan maksat, dünyalıktır. Dünyalıktan maksat, kuvvettir. Kuvvette gaye refah ve saadettir. Buna başlıca vesile de servettir. Servetin vesileleri ilim, fen, sanattır. Teknikte gaye, çok alım ve verimdir. Çalışmalarda başarılarıdır. Ticarete genişlik, ziraatte bolluk, iktisadiyatta zenginliktir. Nasıl oluyor da Amerika din prensiplerini bütün hayata öz ve din gayelerini dünya gayelerine esas ve noktai hareket ve dinî ahlâkı, umumî ahlâk ittihaz ettikleri ve kendi tâbirlerince (dini, hayata tatbik) ettikleri halde dünyanın en zengin, en kuvvetli, en çalışkan, en başarılı milleti oluyor.

Ahlâkiyatta:

Amerika dünyanın en kuvvetli bir milleti olduğu halde neden gurura düşmüyor, bilâkis hak ve hakikat bahsinde her şeyi açık söylemekten çekinmiyor ve kuvvet üstünlüğü onu tahakkümlere değil, bilâkis yardıma sevk ediyor. Onun insanca fedakârlıktaki mükellefiyetlerini artırıyor. Herkesin ızdırabını kendi paylaşıyor ve sadetini herkesle paylaşmak istiyor.

7 — *Madde ve mâna mefhumlarında:*

Niçin Avrupalı milletlerde maddiyat; mâneviyata, menfaat; hisse üstün tutuluyor. Ve bu keyfiyet içtimaî bir zaruret sayılarak (menfaatte hissin yeri yoktur) prensibi ileri sürülüyorken Amerikalılar; mâneviyatı maddiyata, hissiyatı menfaate üstün tutabiliyor. Ve bu kanaati ona zarar değil fayda veriyor, daha doğrusu kazancının sermayesini bu kanaati teşkil ediyor. Başka yerlerde hissin işe hâkimiyeti; maddî menfaati ihlâl eder fikri hâkim iken bilâkis Amerikada bunun zıddını hayatına esas ittihaz eden bir cemiyet dünyanın en müterakki, en müreffeh bir kısmını vücade getiriyor. Ve bu cemiyet beraberlik ruhu ile her milletin menfaatini dünyada müvazi yürütmek istiyor. Ve bugünkü husumetinde de milletlere değil fikirlere husumet ediyor.

8 — *Disiplin ve Hürriyette:*

Neden Avrupalıların ekserisinde hürriyet ile disiplinin beraber yürüyemeyeceği fikri vardır. Ve cemiyetin nizamı için ferдин hürriyeti istendiği kadar tahdit edilir prensibi hâkimdir.. Ve kuvvet için yegâne malzeme disiplin addedilir de Amerikada neden hürriyet her şeyin başında gelir ve her varlığın mayası sayılır. Ve filhakika o geniş hürriyet mikyası Amerikalıları anarşiye, zaafa düşürmez.

"İSVİÇRE MİSALİ"

9 — İsviçre dahi muhtelif milletlerden bilhassa tarihte ihtilâfları ve muharebeleri iz bırakmış ve bugün dahi harp halinde bulunan Alman, Fransız, İtalyan milletlerinden tereküp etmiş olduğu halde ve bunların ırk, mezhep ve kültür itibarile mühim ayrılıkları olduğu halde nasıl oluyor da bunlar Amerika kadar sağlam bir birlik kuruyor ve bu muhtelit birlikle Amerika gibi medenî ve ahlâkî en iyi bir netice alabiliyor. Öyle ki; bütün dünyayı gıpta ettirecek bir hüşur ve sükûn içinde iki cihan harbini geçiriyor. Parası en yüksek kıymeti haiz bulunuyor. Ve muhafaza ediyor. Nasıl oluyor da İsviçre de de bu muhtelif unsurlar, tek bir ruh bir ahlâk, bir seciye, bir fi-

kir, bir gaye, bir terbiye sahibi oluyor. Ve hakikî bir kardeşlik içinde refah ve saadetin, ümran ve medeniyetin en yüksek seviyesinde yaşıyor. Birer avuçluk bu muhtelit anasır bütün dünyanın hürmet ve takdirini mucip bir muaşerete malik oluyor. Memleketlerini her milletin yadırgamadığı munis bir memleket, başını dinlendirdiği sakin bir yer, muhitinde safa bulduğu güzel bir yer haline koyuyor ve kendilerini herkesin sevip yakınlık duyduğu bir birlik haline koyuyor. O derece ki Avrupanın ortasında bu yer; başı sıkışan, hürriyet ve emniyet arayan insanlara her vakit bir iltica ve barınma yurda oluyor.

Hülâsa: Neden hudutları ayrı yaşarken daima çarpışan Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar, hudutları İsviçre içinde birleşince, bir tek siyasî hudut içine girince kardeşçe birleşiyor. Bir tek aile hissi taşıyor, Ana baba bir çocuklar gibi bir ahlâk, bir seciye, bir mizaç, bir tabiat ortaya koyuyor. Hem de ne mükemmel bir ahlâk, ne mükemmel bir tabiat!

SORULARIN TAHLİLLERİ

Tâ baştan itibaren sual esaslarının bütün karşılıklarını aramağa başlarken şu önümüzdeki İsviçre bahsini bitirmek ve bütün karşılıklara ön söz olmak üzere deriz ki:

İsviçrelilerin vücade getirdiği cemiyetin ahlâkı mükemmeldir. Çünkü bu cemiyet; ıztırap çocuklarının intibahla bir araya gelmelerinden müteşekkildir. İztırap onları mütehakkimlerin, haksızlıklarına karşı insanlık haklarını müdafaa için birleştirmiş samimiyetle ve insanca elbirliği etmelerine sebep olmuştur. Ve bundan his ve fikir birliği doğmuştur. Bu birlikten de kuvvet vücut bulmuştur. Ve bu kuvvet ancak hakta kullanılmıştır. İmdi bu üç milletin eski his ve fikir hususiyetleri ve hususî benlikleri; İsviçre benliğinde erimiş, hallolmuştur.

Vücade gelen yeni benliğin özünü de bu intibah çocuklarında Allaha güveniş, Allaha teslimiyet ve yekdiğerine karşı alâka, mu-

habbet ve müzaharet hissi vücude getirmiştir. Allaha dayanan, kuvvetini Allahtan alan insanlar elbette ki amelde Allahın istediği gibi tam insanca harekete mecburdurlar. Kuvvetlerini fenalığa değil iyiliklere tahsis ederler.

İşte böyle bir birliğin efradı biribirini kardeş bilmişler; fikirde ve işte birleşmişler saadete, refaha ermişler, çünkü Allahta birleşmişlerdir. Biribirlerine karşı tek bir ruh taşıdıklarını, her birinde tecelli eden ruhun Allahın olduğunu bilmişlerdir. Böyle bir cemiyet Allah ile kendi aralarına girecek bir hükümdara müte-hakkime hak veremezler ve bu samimiyetlerinin bozulmasına imkân bırakmazlar. Yalnız Allaha kulluk etmek isteyenler halk hâkimiyetinden başka bir hâkimiyete yer veremezler. İşte böyleleridir ki, insanlığın müşterek yüksek hislerinden başka hususî hislere kıymet veremezler.

İmdi, hür fikirli mütekâmil fertlerin duyabileceği, yapabileceği şeyler hep bunlardır: İnsanca yaşamak, insanlık vazifelerini kimse-den esirgememek. Mütekaabil haklara hürmet etmek ve onun korunmasına karşı hiç bir zaman fedakârlıktan çekinmiyerek daima insan kalmak! Demokrasinin özü de işte budur. İsviçre en geniş ölçüde demokrat olduğu için o kadar çok güzel, her bakımdan ne kadar güzeldir. Yabancı orada gariplik duymaz. Kendi yurdunda imiş gibi emniyet ve yakınlık duyar.

İmdi İsviçrelieler intibahlarını; hükümdarların idaresinde yaşadıkları ızdırap zamanından almışlar, ve sonra hür yer arayan olgun insanlara birer kıymet getiren muhacirlere yurdlarını açmışlar, hep birlikte Allaha bağlanmışlar ve netice itibariyle bu yeni terbiyeyi, kuvveti Allahtan, onun insanlığı tesis eden iradelerinden almışlardır.

Allahın sürüsü hür kalmak, insanlık haklarına sahip olmak lâzım gelir. Aksi halde hükümdar kapisına ecir olmuş olur. Ecir bu ücreti hürriyeti bahasına alır ve esir olur. Hükümdar değişir, ecirler; yeni hükümdarın şahsî arzusuna göre vaziyet alır, ahlâk değiştirir, prensip değiştirir. Ferd, cemiyet hükümdarların keyfine uya

uya, manevî hayatta birer hiç olur. Değişmiyen şey; hükümdarın arzularına kayıtsız şartsız itaattir. Maneviyattan el çekmek maddiyata vakfolmaktır. Allah ise değişmez ve onun hayata esas kıldığı şartlar ki, insaniyettir, adalettir, muhabbettir, hakka riayet-tir bunlar da değişmez.

İmdi insanım diyenler hür olmalıdır ki, bu değişmez prensipleri kendilerine bütün bir hayat için mal edebilsinler. Ve yine bunlar hür olmalıdırlar ki, Allahın iradelerini dosdoğru, tam bir cesaret ve emniyetle ifa edebilsinler ve vicdan hazzını hükümdar bahşişlerine tercih edebilsinler. Kuvvetlerini, gayretlerini olduğu gibi zevklerini de Allahtan alsınlar. Nefislerinin veya şu, bu faninin esiri olmasınlar. Meselâ gerek İsviçreliler gerek Amerikalılar hayat telâkkillerini Allahın değişmez iradelerine göre ayarladıkları için, ona kulluğu, ona sadakâtı ibadet ve hayrın ta kendisi bilmişlerdir. Binaenaleyh: İyiliği, fenalığı daima mahiyeti asliyesiyle göz önünde tutmuşlardır. Hükümdar tabileri ise herşeyi hükümdarın keyfine göre ayarlarlar, gününe göre iyiye fena ve fenaya iyi demek zorunda kalırlar. Binaenaleyh İlâhî irade cemiyete menfaat ve kuvvet vermiş, hükümdar iradesi ise ancak hükümdarın şahsına menfaat ve kuvvet toplamıştır. Bu halde millî kuvvet birinde millete mal olmuştur, diğerinde kıratların şahıslarında toplanmıştır. Ve bütün milletin mukadderatı hükümdarın iyi veya fena hareketine, eline toplanan kuvveti iyi veya fena kullanmasına milletin lehine veya aleyhine sarfetmesine bağlı kalmıştır.

Bizatihi kuvvetlenen millet ise bu mukadderat tahavvüllerinden masundur. Çünkü kuvvetin malsahibi kendidir kuvvetini sarfederken serbestçe düşünmek ve aklını kendi lehine kullanmak hakkına ve imkânına maliktir.

İşte böyle reşid milletlerdir ki, Allahın hükümranlığından başka hükümranlıklara ne yüreklerinde ne memleketlerinde yer verirler. Zira bilirler ki Hak Melik, yani hak hükümdar Allahtır. Bu tarif Kur'anı Kerimde müsarrâh olduğu gibi hristiyanların her günkü duaları olan Hazreti İsa'nın İncili şerifte mukayyet dua-

sında bu bir temenni esasdır: «Gökteki Allah hükümranlığının yerde de tecellisi ve gökte olduğu gibi yerde de Allahın iradeleri cari olması» bunu candan dileyenler, üzerlerinde hiç bir sultaya yer veremezler, hak ve halk hâkimiyetini ilk mukaddes hak bilirler. Ve onun için demokrasiye candan sarılırlar, ehemmiyet verirler. Zira Allahın melekûtunda yaşamağı isteyenlerin yegâne-idare tarzı demokrasidir fakat demokrasiye ve demokraside olgunluk inkişafına yol veren hürriyettir. Hürriyet; imdi ferdî tekâmülün hakkıdır, hedefidir. Akliselim de; ferdî tekâmülün ihtiyacı ve icabıdır. Ferdin başarı imkânları akliselime, hareket serbestisine bağlıdır.

* * *

İmdi Amerikalıların ilk kafilesi vatanları İngiltereyi dinî hürriyetsizlik yüzünden terketmişler ve hür yaşıyacak bir yer bulmak için harekete geçmişlerdir. İsviçredeki birçok eski aileler dahi İsviçreye hudut aşırı yerlerden bu maksatla muhacir olarak gelmişlerdir.

Din hürriyetine kavuşmak için İngiltereden hareket eden ilk kafiye; evvelâ Hollandaya gelmiş fakat nüfus kesafeti ve arazi darlığı yüzünden barınamıyarak oradan da muhacir olmuş tâ Amerikaya kadar gitmeğı göze almıştır. İşte Amerikaya sonradan muhacir olarak gelen milletler de böyle bir nüvenin etrafına toplanmışlardır.

İnsan gibi yaşamak ve binaenaleyh hür olmak istiyen ve bu maksatla yalnız yurt değil kıt'a değıştiren bütün muhacir fertler; âtisi meçhul bu muhaceret hayatına atılırlarken pek tabii olarak tamamiyle Allaha teslimi nefis edip sarılmışlar ve muhacereti icap ettiren sıkıntılarının ve muhaceretin mal olduğu müşkülâtın acılarını, intibahlarını da yüreklerinde taşıyarak Amerikaya gelmişler ve orada cemiyetlerinin ilk temellerini bu düşüncelerle kurmuşlar ve her vakit bu intibahla onu korumuşlardır. Hayattaki yollarını Allahın gösterdiği istikamete tevcih etmişler ve Allahın nuru olan akliselimi daima önlerine tutmuşlardır. Muhacirler; mukaddes ki-

taplarda baş emir olarak yaşayan (Allahın rabbi; bütün fikrinle, bütün kuvvetinle candan, gönülden seveceksin ve komşunu da kendin gibi seveceksin) mealindeki emri hisselerine esas ittihaz etmişlerdir.

İnsanlık gayreti, hürriyet aşkı ile gurbete çıkan her müşkülü göze alan muhacirler hayatın iç temellerini, Allaha ve insana muhabbetle kurmuşlar, ve hayatın zorluklarını gurbetin yetimlikleri içinde yaşyabilmek, tutunabilmek için de her gün biraz daha Allaha sarılmak ve birbirine sokulmak ihtiyacını duymuşlardır.

Bilâhare kendilerine iltihak eden ve İngiliz ırkıdan olmyanlar da aynı hisle hareket etmişler ve aynı esasları takviye etmişler ve aynı ruhta birleşmişlerdir. İşte bu gibi saik ve sebeplerle neticede böyle ilâhî ve samimî bir cemiyet kurmuş olan Amerikalıların, İsviçrelilerin akibetleri bunun için bu kadar güzel olmuştur. Onlar kendilerini kurtarmışlar ve bütün muhtarîp beşeriyeti kurtarmak üzere misyoner bir cemiyet olmağı kendilerine gaye ittihaz etmişlerdir. Her olgun ferdin ve cemiyetin insanlıkta düşüneneğı ilâhî iş, mukaddes gaye budur.

Böylece: Allahına güvenen, Allahın kullarını seven Allahın mülkünü imar eden, Allahın kemalâtını izhara çalışan hür, çalışkan, nezih insanlar elbette güzel bir cemiyet vücade getirir.

Hürriyet ve Allaha hizmet aşkıyla memleketlerinden çıkan bu olgun ferdlerin yeni kurdukları cemiyete elbette ki manevî rüşd, ferdî tekâmül gaye olur çünkü yeni cemiyet zaten o gibilerin elile kurulmuştur. Eski anaları, o insanlar, selim aklın ışığında ilmin hakikat ölçüleriyle ayarlamışlar, bozuk kısımlarından ayırmışlar, itikatları tasfiye etmişlerdir. Bu yenilikler yalnız kendilerine nimet olmamış Avrupada, ana yurttakilere de bir intibah ve ibret veşilesi olmuştur.

SORULARIN CEVAPLARI

Şimdi bahsın başındaki sùallerin teker teker ve hülâsaten cevaplarını verelim:

1 inci madde:

Amerikalıların Avrupalılardan daha demokrat ve liberal olmalarının sebebi:

Onların kendi baba yurtlarında çektikleri hürriyetsizliğin sıkıntıları, acıları, aksülamelleri ve intibahlarıdır. Avrupadan Amerika'ya hicret eden ilk kafilenin hicret fedakârlığı bu yüzdendir.

2 inci madde:

Amerikalılar ekseriyetinin Avrupalılar ekseriyetinden daha insaniyetçi (Umaniter) ve binaenaleyh daha diğergâm, daha gayrendiş olmalarının sebebi bu cemiyetin nüvesini din kültüründe hakikî terbiyeyi almış mütekâmil fertler teşkil etmesindedir. Çünkü din; hodgâmhğı meneder, ve Allahın bütün kullarına karşı mertliği cömertliği, yardımı ve iyilik etmeği emreder. Dinin mahiyeti asliyesini, esas hakikatı bilmiyenler; cahillerin çekingenliklerini, müteassıpların titizliklerini görerek her bir muhafazakârlığı dinin esasından geliyor zannederler dolayısıyla de dinin realiteye uymayacağını, dinin, hayatla beraber yürüyemeyeceğini yani dinin ilimle, fenle, san'atla ve terakki ve teceddüdün icaplarına yol açan fikir hürriyetiyle uyuşamayacağını tahayyül ederler. Halbuki hayat ki; tekâmüle doğru ilerleyiş, daima yükseliş demektir. Hayatın icabı daima ileriye doğru hamleden, inkişaftan ibarettir. Allahın tekâmül kanununun icabı budur. Hiç bir şey duramaz, geri gidemez fikir serbest çalışmadıkça bu terakki nasıl elde edilebilir, aksi halde herşey yıkılır, bütün sarsıntılar hep bu yüzdendir. Onların müteassıplarda gördükleri muhafazakârlık din değil, dinden de değildir. Dini bilmezlikten, yanlış telâkkilere düşmekliktendir. İşte bütün bu ters görüşler; ters anlayışların neticesidir. Müteassıbın gösterdiği çekingenlikler ve itirazlar; ya her cahil gibi bilmediği şeylere yaklaşmaktan, yapmaktan duydukları korkudan veyahut taassup ve muhalefeti nefislerinin huşunetine, hodgâmlığa egoizmine muvafık bulduklarındandır. Bunlar şahıslarına bağlı kimselelerdir.

İşte Amerika ve İsviçrenin bugünkü durumu bunun güzel misalleridir oralarda taassup yok din vardır. Çünkü cehalet yok ilim vardır.

Müsbet inkişafı müeyyideleri ile destekliyecek, emirleri ve teşvikleriyle besliyecek din kadar kuvvetli hiçbir yardımcı, götürücü kuvvet yoktur. (İki gününü birbirine benzer halde geçirenin bir günü kaybolmuştur) düsturunu hayata esas kılan Peygamberimizin sözleri gibi. Hayatı terakkiye, medeniyete kemale durmadan sevkeden ve ona en kısa ve doğru yolu açan din kadar âlemşumul bir varlık yoktur. Amerika ve İsviçrelilerin bugünkü hali onun için önlerimizde birer canlı misâldir.

3 üncü madde:

Amerika halkı, muhtelif ırk, kültür, millet ve mezhebten, muhtelif unsurlardan tereküp ettiği halde nasıl bir birlik kurabiliyor, ve bu birlik tam bir kuvvet bulabiliyor sualine gelince:

Burada Amerika ve İsviçrenin ortaya koyduğu misâl dünyaya göstermiştir ki, kuvvet; uzviyet esasındaki münasebet ve benzerliğe sahip unsurların birleşmesinden değil, maraevî kültüre malik insanların bir araya gelmesinden doğuyor.

Din ve mezhebin taaddüdü esasta bir ayrılık gayrlık ifade etmez çünkü netice itibariyle hepsi de Allahın bir olan iradelerinde birleşirler. Irktan, soydan maksat eğer mizaç ve ana ahlâk ise bunları tensik eden cemiyet ahlâkı haline koyan âdetler, gelenek ve görevlerdir. Halbuki zaman ile bunlar eskir. Ancak dindir ki değişmez, eskimez esaslara bağliyerek hepsini en iyi vasıflarda istandardize eder, birleştirir. Binaenaleyh din kültüründe yetişmemiş, tek kan, tek ırk cemaatların hayatta bir kuvvet edinmelerine imkân olmadığı gibi ne kadar muhtelif ırk ve kandan olursa olsun din kültürlü insanların, her şeyin üstüne, ayırıcı her fikrin üstüne yükselip birleşmeleri, bir manevî birlik, ve birliklerin en sağlamını vücude getirmeleri mümkündür . Amerika ve İsviçrenin aldığı netice

bunun amelî bir örneğidir. Binaenaleyh hayatta yükseltici esas şart ırk birliği değil terbiye birliğidir.

İmdi neye toplandıklarını, neye yarıyacaklarını, neye çalışacaklarını, gayeleri ne olduğunu bilmiyen insanlar bir ırktan bir aileden olsalar bile hakikî bir birlik, yükseltici bir cemiyet kuramazlar, bir kuvvet elde edemezler. Halbuki birbirinin dilini bile bilmez kimseler ferden faydasını bildikleri, inandıkları iş ve gaye için el ve yürek birliği yaptıklarında tam bir randımanla çalışabiliyorlar ve gayeye eriyorlar. İmdi, fertlerin ve cemiyetlerin kuvveti; fikirdedir. Varlıklarının sebebini ve hikmetini ve o varlıkların tahmil ettiği vazife ve mes'uliyetleri bilmelerindedir. Bunlardan habersiz zümreler, cemiyetler, temeli çürük, mihveri eğri binalar gibidir. Fikirsiz, habersiz fertler; iradesiz, kuvvetsiz, gayretsiz sürüler gibidir. Her adımda ikaza ve sevk ve idareye ihtiyaç gösterirler. Kendiliklerinden bir şey yapamazlar. Niyeti bozuk, hedefi şaşkın unsurlardan zarar görürler. Saadet; kurtuluş; niyeti temiz, hedefi doğru insanların yolu üzerindedir.

4 üncü madde:

Ferdî tekâmülde Amerikalıların muvaffakiyeti; cemiyetlerini kuran ilk muhacirlerin dinî terbiye ile insanlıkta olgunlaşmış ve cemiyetin temellerini ona göre kurmuş olmalarındandır. Tekâmülü kısaltan yollar doğru yollardır. Ancak doğru yollar kısıdırlar, tekâmülü geciktiren, onu yorgunluklar, iztiraplarla uzatan yollar yanlış yollardır.

5 inci madde:

Din ve dünya içice ve birbirini muhittir. Ruh ve cism gibi. Ruh içinde mücerret halde değildir. Ef'ali, iradeleri dışıdır. Din; dünyada emniyeti kuran ve müeyyideleriyle bu emniyeti koruyan nizamdır. Ahiret; dünyadaki hayatın müsbet, menfi neticelerini karşılayan müeyyidelerdir. İnsanlık haklarını ferde veren, ve dünyada müte-kabil haklara müstenid beynelmilel iyi geçim hayatı temin eden ve

ayni talebi dünyanın her yerinde her ferdden, her milletten istiyen yegâne yüksek varlık dindir.

6 inci madde:

İnsanlarda beraberliği temin eden ruh; hakikatte Allahın ruhudur. Dünyada tekâmül için, ve iş birliği için esas mihver; ruh birliğidir. Bir ananın babanın iki çocuğu ruhan birbirinin yabancı olabilir. Fikirde, histe birleşemediklerinden birinin yolu müsbet birinin menfi olabilir. Biri yapıcı, biri yıkıcı olabilir. Uzwî karabetin cismanî kardeşliğin burada tesiri hiçtir. Fakat ruh birliğidir ki kat'f tesirini dünyanın her yerinde gösterir. Evdeki kardeşyle anlaşamayanlar kıt'a aşırı bir yabancı ile anlaşabilir.

İmdi Amerikaya gelen ilk muhacirler ruhta birliklerini hissedendenlerdir. Onlar hakikî bir birlik ile bir ruhî aile birliği ile Amerikaya gelmişler ve cemiyetlerinin temelini bu esasta kurmuşlar ve korumuşlardır.

7 inci madde:

Amerikalılar; maddeyi maneviyata üstün tutamazlar zira onu tutamadıkları için ana yurttan hicret etmişlerdir. Onların hayattaki muharrikleri mânevi kuvvettir. Mânevi kuvvetin verdiği gayretle elde ettikleri maddeyi yine mânevi mükellefiyetleri yolunda iyiliğe sarfetmek gayretini duyarlar. İnsan kendi nefsi için bir çalışırsa, kendi nefsi için çalışmada bir gayret duyarsa, Allah ve Allahın halkı için çalışmada halkın ihtiyacı kadar gayret duyar. İşte aza mî bu gayret ve kudsî his ile çalışmak neticesidir ki Amerikalılar her milletten çok çalışmış ve çok zengin olabilmiştir.

8 inci madde:

Disiplin ve hürriyette insanlar bu iki esası ancak din terbiyesinde birleştirebilirler. Allaha itaat eden insanın itaatı hiç bir insana itaatı kadar kuvvetli, esaslı ve devamlı olamaz, Allahın verdiği ve hududunu tayin ettiği hürriyeti de hiç bir hükümdar istiyerek

insana veremez. Zira halk bu hürriyetle hükümdarı murakabe hakkını da iktisap eder bu ise gayri mesul bir kudsiyet iktisap etmek meylinde bulunan bir hükümdarın işine gelmez.

Amerikalılar demokrasinin hürriyetle ve bu hürriyetin demokrasi ile yâni halk hâkimiyeti ile olduğunu iyi bilmişlerdir ki Amerikaya hicretlerine sebep; bunun yokluğundan mütevellit ana vatandaki sıkıntıları olmuştur.

9 ncu madde:

Amerikalıların olduğu gibi İsviçrelilerin de ıstırabına sebep; anayurtlarında demokrasiden, hürriyetten mahrumiyet olmuştur. İstiklâlin hakikî mânası; halkın kendi kendini idaredeki hürriyetidir. İsviçreliler de imparatorların tazyiki ve insanlık haklarına mugayir kayıtlar altında ıstıraplar çekmişler ve bu ıstırapların aksülâmeliyle memleketlerini sulta tahakkümlerinden kurtarmışlar, demokrasiye, hürriyete kavuşturmışlardır. Onun için onlar ıstırabın ehemmiyetini, insanın çektiklerini iyi bilirler. İnsana ehemmiyet verirler. Ve saadetlerini insanlarla paylaşmak için ilâhî gayret duyarlar. Ve bu ilâhî terbiyeyi bütün hayatta kendilerine esas tutarlar.

KUR'ANIKERİM BAKIMINDAN AMERİKANIN HAREKETİ

İlk Amerikalıların Avrupadan; Allah yolunda hürriyet için muhaceretleri Kur'anı Kerimin vesayasına tamamiyle uygundur [7]

[7] «MUHACERET HAREKETİ»

Muhaceret Allah yolunda olursa çok faziletli bir harekettir. Çünkü insan gibi yaşamak isteyenin gösterdiği bir canlılıktır.

Kur'anı Kerimden:

(4 Nisa 98(100)): «Allah yolunda hicret edenler arzda gidecek ve sığınacak bir çok yerler, maişetlerinde refah ve genişlik bulurlar.

ondan sonra demokrat bir idare kurmaları, insaniyetçi, elci bir gaye takip etmeleri ve bu uğurda yâni Allah yolunda, ellerinde olan her şeyi yapmak istemeleri, kendileri için istedikleri iyilikleri

---

Allah ve Resulü için muhaceret kastiyle hanelerinden çıkıp o sırada vefat edenlerin ecir ve mükâfatı Allahü Tealâya sabit oldu.

İmdi:

Allah yolunda muhaceret o kadar makbul ve mukaddes bir hareket ki o yolda iken eceliyle vefat edenler; Allah yolunda ölmüş olmak itibariyle şehit mertebesine nail oluyorlar.

Diğeri:

(3—Alıumran — 195): «Onlar ki hicret ettiler, ve diyarlarından çıkarıldılar, ve benim yolunda eza ve cefaya duçar oldular ve (Ya) mukatele edip katlolundalar. Onların seyyiatını kefaref eylerim».

Diğeri:

(9—Tövbe — 21(20)): «İman ve hicret ve malları nefisleri ile Allah yolunda cihat edenlerin İndillâh dereceleri çok büyüktür. Onlar;fevz ve felaha (kurtuluşa ve selâmete) nail olmuşlardır».

(9 - Tövbe - 22(21)): «Onları Rabları kendi tarafından rahmet ve rızasıyle, onlar için daimî, nimetleri olan cennetler ile tebşir eder».

İmdi:

Allah yolunda hareket öyle büyük bir iyi iş ki sonu kurtuluş ve selâmete varıyor, ve insanı Allahın rızasına erdiriyor. O yolda çekilen eza, cefa ve ya can vermek ise ne büyük mükâfatları ve nimetleri celbediyor ve bütün geçmiş fena işlerin, yapılan günahların affı bu arada bulunuyor.

Diğeri:

(8 - Enfal - 73(74)): «Şunlar ki iman ettiler ve hicret ve malları ve nefisleri ile Allah yolunda cihad eylediler ve şunlar ki müminleri yurdlarında iskân ve ivâ edip onlara yardım ve nusret ettiler.. Onlar birbirinin velisidirler.»

başkaları için de ister, ve kendileri için istemedikleri fenalıkları başkaları için de istemez görünmeleri her dinin esasına ve Kur'anı Kerimin metalibine tamamen uygundur.

(8 - Enfâl - 74(73)): «Kâfirler (putperestler) birbirinin velisi olduğu halde siz birbirinize dost ve müzahir olmazsanız yer yüzünde fitne ve büyük fesat olur».

«MUHACİRLERE YERLİLERİN ALÂKA VAZİFELERİ»

(59 - Haşr - 9): «(Yerliler) kendilerine hicret edenleri severler, ve onlara verilenden kalblerinde hased ve gayz ve arzu gibi bir şey bulmazlar, eğer kendileri muhtaç olsalar bile onları nefisleri üzerine takdim ederler. (Yâni iyilikte kendilerine tercih ederler) ve nefsinin nekesliğini menederler. Onlar felaha erenlerdir.»

(59 - Haşr - 10): «Onlardan sonra geldiler. (İlk muhacirlerden sonra gelen muhacirler) Yarabbi bize ve bizi imanda sebkeden (önümüze düşen) kardeşlerimize mağfîret buyur ve kalblerimizde iman edenlere karşı gul ve gış kılma. Yarabbi muhakkak sen kullarına şefkatli ve merhametlisin. Derler. (Bunlar da felaha erenlerdir.)»

Yukarıdaki âyetler tetkik edilince Mekkeden Medineye din hürriyeti için hicret eden Müslümanlarla Avrupadan Amerikaya veya Avrupada etraftan İsviçreye hicret edenler arasında esaslı bir müşabehet görülür.

İlk bahislerde izah edildiği veçhile Amerikalıları büyüdükçe bozulmaktan koruyan, ve muhtelif memleketler muhacirlerinin bir kardeş gibi birbirine yaklaşıp bitişmesini mümkün kılan fikir, onların da Allahın kulu olduklarını ve Allah yolunda birleştiklerini ve yine Allah için yaşamak çalışmak mükellefiyetinde olduklarını bildiklerinden, bütün dünyaya kalblerini ve iş sahalarını açmaları da yine aynı tesir altında olmuştur.

BUGÜNKÜ AMERİKA

Amerika; eski devirlerde olduğu gibi inifradçı bir siyaset takip edebilecek mi? Bugünkü Amerika neler düşünüyor, neler yapıyor? Bunları; gazete havadislerinden, ajans haberlerinden araştıralım. Evvelâ kendi kanaatim olarak şunu söyleyeyim ki dünya bir kül haline gelmiş gibidir. Milletleri müştereken müteessir ve alâkadar etmiyecek şey kalmıyor. Milletlerin birbirinden muvasalasız, habersiz muamelesiz adalar halinde ayrı yaşadıkları devirler geçmiştir. Hepsi birbirinin gözü önünde, kulağının dibinde ve daimî bir münasabette yaşıyor, birinin ıstırabına, feryadına ister insanlık gayretiyle

---

Kur'anı Kerim bakımından Amerikalılar; hayır işlerine, içtimâî yardıma, ve hakikat bilgisinin bütün dünyaya yayılmasına da çalışmışlar ve Allahın istediğı bu iyilik işlerini sessiz, gürültüsüz, nümâyışsiz başarmışlardır. Dünyanın her tarafına yaptıkları misyoner teşkilâtının idare ettiği hayır müesseseleri (hastaneler, mektepler, eytamhaneler, darülacezeler, mukaddes kitap neşriyat merkezleri ve saire gibi müesseseler) bunların yaşayan misalleridir.

Bu teşkilât hakkında bakınız Kur'anı Kerim ne buyuruyor:

MİSYONERLİK

(57 - Hadid - 27): «Ve ona (Hazreti İsbaya) tâbi olanların kalblerine refet ve rahmet ve kendi ihtiraları olan ruhbanıyeti koyduk. O ruhbanıyeti biz onlara farzetmemiş idik. Lâkin onlar Allahın rızası için onu kendilerine farzettiler.»

(3 - Âli Ümran - 114) «Allahü Tealâya ve ahret gününe iman, maruf ile emir, ve münkerden nehiy ederler, hayrat ve hasenata koşarlar, onlar salihlerdendirler.»

(3 - Âli Ümran - 115): «Hayırdan işledikleri her şey inkâr ve ketmolunmayıp mâkafatı bilâ noksan verilir. Allahü Tealâ mütakileri bilir.»

Hristiyan misyonerliğinin Kur'anı Kerim bakımından görünüşü de böyledir.

düşünülün ister hususî alâka ve menfaat esasında bakılsın, diğerlerinin bigâne kalması göz ve kulak kapaması imkânları kalmamıştır. Ve her hangi birinin müdahalesi ise bütün dünyayı işe karıştıracak bir tesiri iktisap etmiş haldedir. Binaenaleyh, istikbal bütün dünyaya gösteriyor ki, bundan sonra tek başına bir milletin kendini kurtarmak devri geçmiştir. Milletler kurtulacaklar ise ancak işbirliği yaparak kurtulacaklardır.

İmdi infıradçılık sistemi sona ermiş demektir.

«SİYASETTE İNFİRADÇI VEYA İŞTİRAKÇI HAREKET FİKİRLERİ»

Ferdler, kendi camialarında, infıradçı bir hayat yaşayamadıkları gibi artık milletler de birbirinden müstağni veya pervasız olarak münferid ve alâkasız yaşayamayacaklar demektir. İnsan iptidâî halinde benlikçi (egoist) tir. Fakat bu iptidâî fikirde yaşayamamış mutlaka başkasıyla birleşmek ve ona varlığından bir şey vermek ve almak zaruretine girmiş olan insanlar; bu küçük mikyasta evvelâ tek insandan başlayarak, aileye, komşuya, bütün köye, bütün aşirete doğru alâka sahasını genişletmiş fakat sonra siyasî hudutlara gelip dayanmış ve orada kalmıştır. Bu gayri tabii duruşu ihdas eden fikir; mütehakkim ferdlerin kendi hesaplarından doğmadır. Bunlara inanan insanlar; burada her şey olup bitti sanmışlar ve siyasî hudutlar dışındaki insanları yabancı addetmişlerdir. Onları yalnız istismar için veya taraflarından istismar edilmemek için, yâni ya bir taraflı hırs veya bir taraflı korku esasında hatıra getirmişlerdir. Fakat umumî harpler devri açılmakla bu safha da sona ermiştir.

İnsanlar anlamıştır ki bütün dünya milletleri ya çatışmağa ya sevişmeğe mecburdur. Artık ikisi ortası bir duruma yer yoktur. İşte Amerika başta olmak üzere bir çok milletler ikinci cihan harbi dolayısıyla bu hakikati başlarına gelenlerle bir daha anlamışlardır. Siyasî hudutların ancak itibarî bir mahiyeti olduğu, bunların mu-

hafazasına maddî vasıtaların hattâ (Majino) ların bile tesiri kat'î olmadığı görülmüştür. İmdi insanlar; aynı şey ve bir şey olarak mütalea edilip hakları, ihtiyaçları emniyet altına girmedikçe, bütün insanlığın ihtiyacı birlikte mütalea edilmedikçe dünyada rahat ve huzur olamayacağı anlaşılmıştır. Nitekim Amerika Çine müzaheretini yüzünden Japon baskınıyla harbe girmiş ve en kuvvetli devletlerin bile taarruzdan kurtulamayacağı görülmüştür, fakat neticede Amerika dahi bütün dünya işinde tam bir alâka ile işe karışmağa mecbur olmakla ibretle görülmüştür ki ne coğrafi vaziyeti ne de maddî, manevî kuvvetleri onu umumî âfetten uzak tutmamıştır.

Netice itibariyle milletlerin küçüğünü de, büyüğünü de harp içine atılmış görüyoruz ve onda dokuzunun istemeyerek sürüklendiğini biliyoruz. İsteyerek gireninde mazur ve mecbur olduğu iddiasını işitiyoruz.

İşte büyük bir intibah ile söyleniyor ki bundan sonra dünyada bu gibi vesilelerle harbe girmeğe veya sürüklenmeğe mecburiyet veya imkân bırakılmayacaktır. Artık musibetleri musibetler takip etmeyecektir. Her acı gündün, her hâdiseden bir ders alınmış olacaktır.

Bundan sonra fırsatlar ganimet, ganimetler meşru hak sayılmıyacak. Çünkü, kuvvet yerine hak hâkim olacaktır.

O halde dünyada emniyeti tesis için bütün dünyanın hüsnüniyetle elbirliği yapması, mütesanid ve müteavin bir umumî birlik kurması zarurî olacaktır.

İşte bugün Amerika; bu fikrin beynelmilel merkezi olmuştur. Dolayısıyla Amerika istikbalde de bu fikrin muakkibi ve gözcüsü olacaktır. Yâni infirad siyasetinden tamamiyle çıkıp bütün varlığıyla dünya siyasetinde yer almış olacaktır.

Amerika haricî siyasette bütün dünya milletlerinin salâhı namına işbirliği yapmak niyetini izhar ederken bir taraftan kendi milletinin içtimaî hayat şartlarını da daha ziyade ıslaha başlamıştır.

Bu esasa dair gazetelerde çıkan haberleri takip edelim: [8] 12 İkinciteşrin 940 tarihli Vakit gazetesinden: (Vaşington - 11 İkinciteşrin - Anadolu Ajansı)

RUZVELTİN YENİ BİR NUTKU

Ruzvelt bugün mütareke yıldönümü Münasebetiyle Arlington mezarlığında meçhul askerın mezarı önünde bir nutuk söylemiştir:

Ruzvelt demiştir ki:

(Bu nutkun bazı fıkralarını aynen alıyoruz:)

«Ben, dünyanın eski esaret devrinin modern bir şekline döneceğine veya İmparatorların, diktatörlerin veyahut ta modern Oligarkların, modern bir derebeylik hâkimiyeti süreceklerine inanmayanlardan biriyim: Milletler demir ökçe altında dahi isyan edeceklerdir.»

«1914 de dünyanın bir tarafında demokrasiyi tahrip için sarıh bir gayret yapıldı. Bu gayretin hedefi demokrasinin yerine, kuvvetin hakka hâkim olduğu prensibini ikame etmektir.»

«Bugün 1940 da 1918 de mevcut olmıyan bazı vakalar tesbit ve teslim ediyoruz:

[8] «BEVERİÇ PLÂNI»

12 Mart 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

«AMERİKA CUMHUR REİSİ MİSTER RUZVELTİN AMERİKA KONGRESİNE TEVDİ ETTİĞİ LÂYİHA»

11 Mart tarihli Anadolu Ajansının Vaşingtondan bildirdiği telgrafın bazı fıkraları:

«Reis Ruzvelt Amerikan (Beveriç - Beveridge) plânını- kongreye göndermiştir.

Bu plâna göre hükümet harpten sonra her ferdin ihtiyacını karşılamak üzere Amerikanın iktisadî siyasetinde fevkalâde bir nüfus icra edecektir. Yepyeni bir içtimaî emniyet sistemi kurmak üzere

Taarruz silâhlarını ortadan kaldırmak lüzumu! Daha sıkı bir surette bağlı bir dünyada mâniaları kırmak lüzumu! Verilen söze yeniden namuskârane bir surette riayet lüzumu!

Bu hedeflere erişebilmeliğimiz için demokrasi metodlarının pek ziyade ıslah edilmesi icabedeceğini takdir ve teslim ediyoruz.»

---

re mill kaynaklara takdiri kıymet bürosu tarafından bir program hazırlanmıştır.» (Bu program)

«Amerikalılar için müsavi şartlar altında olmak üzere içtimâî emniyetlerini, umumî kültürlerini sıhhi tedavilerini ve işe ile ibâ-telerini temin edecektir.

Hükümet icabında hususî şahısların sulh zamanındaki sanayie iştirak etmelerine yardım ve yahut bu sanayiîni inkişafını kolaylaştırmak üzere bizzat kendisi de ortaklık edecektir.»

«Seyahat ve nakliyatın kolaylıkla, süratle ve az masrafla yapılabilmesi için bütün bölgelerde demiryolu şebekelerinin artırılması lâzım gelmektedir. Aynı zamanda yollar ile hava seferlerinin de sayısı çoğaltılacaktır.»

«İşçilerin de sanayiîni teşkil ve idaresine ve ticarî işlere iştirak hakları olacaktır.»

Çiftçiler için de hususî bir madde vardır. Bunlar ve kullandıkları adamlar da umumiyet itibariyle iktisadî siyasetin iyileşmesinden istifadeye geniş ölçüde hakları, olacaktır.

(BEVERİÇ PLÂNININ MANASI)

Amerika Cumhuriyeti'nin; kanuniyet kesbetmek üzere kongreye verdiği (Beveriç Plânı) lâyihası; yukarıki metin münderecatında bahsi geçen 10 Mart 1913 tarihli Mister (Wallece) in 9 maddelik insanlık hakları esaslarının, devletçe tatbikata geçirilecek bir kısmıdır. Ve bu plân; köşede bucakta her hangi bir mütefekkirin zihninde tasarlanmış şahsî bir hayal değil, veya ferdin devlete bir

Diğeri:

16 Mart 943 tarihli «Tan» gazetesi (Başmakalesi) nden: «Amerika harbi bitirdikten sonra kendi kabuğuna çekilmek ve dünyanın mukadderatını Avrupa diplomatlarının eline bırakmak niyetinde değildir. Bilâkis bu defa harpte olduğu gibi harp-

---

teklifi de değil devletin millete teklifidir. Sırf milletin menfaatine olarak devletçe böyle bir fedakârlığın yapılması yâni maddî fedakârlık yaparak devletin manevî bir kuvvet ve kıymet kazanması fikri dünyada insanlık için en büyük kazançtır. Bu hem millet hem devlet meşhurları için müşterek büyük bir kuvvettir. Halk hâkimiyetinin yâni demokrasinin göz kamaştırıcı bir şaheseridir.

***

Bu netice; binlerce senedenberi insanlığın aciz içinde, ıstırap içinde ne yapacağını bilmezlik içinde inleyerek, geçirdiği esaret hayatının, karanlık ve dilsizlik içinde yaptığı mücadelenin zaferlerinden biridir. Dünyanın değişme alâmetlerinden biridir.

Yaradılıştaki maksada uygun olarak imanda Allahın zuhura gelmiş bir kemal tecellisidir.

Bu; insanlık haklarının tasdik edilmiş hөccetlerinden biridir.

Netice itibariyle bu; halk hâkimiyetinden ibaret olan demokrasinin Amerikada vardığı yüksek derecenin miyârıdır. Binlerce senelik müzmin, halk hakkı davasının kazanılmış bir safhasıdır. Firavunlar, Sezarlar devirlerinden ve daha çok evvellerinden süregelen bir mücadelenin neticeleridir.

Şimdi Amerikada devlet kesesini açabildiği kadar halka açıyor, evvelâ halkın hayat şartları ondan sonra her hangi bir masraf diyor. Bu işi boğuşarak değil, pazarlıkla değil, göz boyayarak, aldatarak değil, çocuğunu göğsüne basan, sütünü ondan esirgemiyen bir ana gibi yapıyor. Milletın malını yine milletin hayatı ihtiyaçlarına olduğu gibi arz ediyor. Çünkü ondan bir şey esirgemiyor, onun hayatı ihtiyaçlarına göz yummuyor, kulak tıkamıyor.

ten sonra da dünya nizamının kurulmasında en büyük âmil olma kararı vermiştir.»

Görülüyor ki gerek harp ve gerek harp sonrası meselelerinin tetkik ve hal merkezi Vaşington olmuştur.

Aynı tarihli «Tan» gazetesinin «Harp sonrası dünyası nasıl olacak» başlıklı yazılarından:

Milletin alın teri semeresini yine milletin yaşaması işine hasretdiyor. Bu suretle de millet insanca yaşamak, sürünmeden yaşamak, zillete düşmeksizin yaşamak, endişesiz, korkusuz yaşamak, varlığına güvenerek, cemiyetine dayanarak yaşamak saadetini eriyor.

Bu öyle bir neticedir ki aşağıdan yukarı yükselen bir tazyikle ve mukabili zorla değil, aşağının da yukarının da samimiyetle birleştiği bir hisle, ilâhî bir hisle, alâka ve muhabbet hissiyle zuhura geliyor. Baş; başın hakkını, münevver; nurun hakkını, dost; dostluk hakkını, kardeş kardeşlik hakkını muhtacına ödüyor.

İşte demokrasi kemaliyledir ki bir cemiyet olduğu gibi başı ile bütün vücudıyla Allahın huzurunda, Allahın istediği gibi yaşar hale geliyor.

Beşeriyetin istikbale ait yegâne ümidi, yegâne necat ümidi olan tekâmül devri alâmetlerinin zuhuru itibariyle ne güzel müjde, ne güzel haber!

İnsanın diyen her ferd için, insanlığın yükselmesine, ıstıraplarından kurtulmasına emel bağlamış, yürek, fikir sarmış derdli her mütefekkir için, yüreği tutuşmuş, beyni yanan her muztarip için, onun derdini uzaktan yakından paylaşan, alâkalı her insan için ne güzel haber, bütün bir insanlık için, ayrımsız, gayrisiz, ne güzel bir müjde. Bütün dinlerin müşterek gayelerinde tahakkuk etmiş bir netice!

Ne mutlu hürriyet için muhaceret eden fakat fedakarlıklarının semeresini de bu inkişaflarla idrâk eden ve bütün bir insanlığa cemiyetçilikte bu örneği gösterebilen insanlara..

Onlar demokrasideki erginlikleri ile beşeriyete Allahın melekutu devrini açıyorlar. Allahın hidayet amelesi olarak öne düşmüş

Amerika Dahiliye Nazırı (Harold İckes) in sözləri:
«Arzın hür milletleri o suretle hareket edecekler ki bu asır; milletin kontrolü altında bulunacaktır.

Halk bu hürriyeti tesis etmek için harbediyor. Onlar öyle hareket edecekler ki içtimaî, iktisadî, ve siyasî hayatımızı idare eden prensipler «dgamevize» si ve «istiklâl ilânı» gibi olsun.

yürüyorlar. Ve Allahın saltanatını, insanlığın kurtuluşunu ilân ediyorlar.

Binlerce senedenberi türlü telkinler, türlü uydurma prensiblerle insanları birbirine saldırtan Allahın mülkünü tahrip eden, aziz insanı süründüren, insan şerefini hiçe indiren, cinayetleri fazilet, zulümleri kahramanlık gibi gösteren müstebitlerin saltanatı çöküyor-Onların yerinde milletlerin hâkimiyeti yükseliyor, İnsanları ayıran kinler, husumetler yerine muhabbetler, alâkalar yayılıyor, ayrılık gayrılık yerine kardeşlik, insanlık gayretleri yükseliyor-Kalbler birbirine kenetleniyor. Ne büyük teselli istikbal için!.. Cedleri harplerde ölen, nesillerini yetimler teşkil eden dünya milletleri için, anaları nineleri gözyaşlarıyla yaşama ıstırapları içinde boğulmuş muztarip nesiller için ne beşaretli alâmet.

Onlar ki her ıstırap çektikçe bir kurtartıcı aramışlar ve her defasında yeni kurtartıcı rolünde bir müstebit tarafından aldatılmışlardı. Canına kadar bir defa daha yeniden tahribe, yağmaya uğramışlardı.

İşte şimdi beşeriyet türlü ideolojili uydurma halâskârların devrini sona erdirerek, Allah ile halk arasına giren ve insanları felâketten felâkete sürükliyen istismarcuları kenara çekerek hakikî yolunu buluyor.

***

Sulh devresine ait düşüncelerin ana prensiblerini ve beynelmilel mahiyette olanlarını metne, teferruatı ve hususiyeti havi kısımları haşiyeye derce başlıyoruz:

İşte her şeyin fevkinde olan harp gayelerimiz bunlardır. İnsanların haklarının yaşamaları için ölmelerinin sebepleri bunlardır.»

Aynı yazılarda Madam Ruzveltin sözleri:

«Biz iki şey için harp ediyoruz.

A — Evvelâ : hürriyet için!

Bundan şu mânalari anlıyorum:

1 — Kendi seçtiğimiz bir hükûmetin idaresi altında yaşamak hürriyeti.

2 — İktisadî mecburiyetlerden kurtulmak.

3 — Dinî ve ırkî farklardan kurtulmak.

B — İkincisi : Devamlı bir sulh tesisi için!

Bundan şunlari anlıyorum:

1 — Bütün milletlere serbest ticaret ve iptidâî maddelerden istifadeyi tekeffül eden bir dünya iktisadı.

2 — Şahsın hak değerinin tanınması.

3 — Milletler arası ihtilâfların harbe mecbur olmadan halli için bir teşekkül vücude getirilmesi.

Bu harp; dünya inkılâbının bir merhalesinden başka bir şey değildir. Harp sonrası insanlar; bizi harbettiren sebeplerin tahakkukunu görecektir: Yeni bir dünya!»

***

Filhakika Madam Ruzveltin bu harbin dünya inkılâbının bir merhalesinden başka bir şey olmadığına dair olan fikri; hikmet noktasından çok mühim bir mevzudur.

Evet; hiç bir ıstırap sebepsiz ve mânasız olmadığı gibi hiç bir saadet te sebepsiz ve manâsız değildir.

İstıraplar münebbihtir. Atalete düşen, Allahın doğru yolun-

dan çıkıp hem kendine hem etrafına zararlı bir hale gelen milletlerin başına harp gelir. Bu münebbihtir. Onu intibaha sevkeder. Neticesi terakkidir. Mevcut olan fikrî, ahlâkî ve amelî buldukları hal ve seviyeden yükseltir. Fakat sonra insanlar tok karınla yine safaya dalar, gaflete düşer. Vazifelerini yine ihmal eder. Ve tedricen yoldan çıkar. İşte bir harp münebbihine daha arzı ihtiyaç eder. Bir harbi daha davet eder, sonra yine münebbih olur, bu devirleri yine geçirir ve yine evvelki müsbet hale geçer. Sonra yine menfiye düşer! İşte bu devirler; tam bir olgunluğa kadar birbirini takip eder. İnsanların gerek ferdî gerek içtimaî hayatlarında devam eder durur. Fakat insanlar her gün kemale doğru yükselmekle başkaları hakkındaki alâka ve muamele ölçüleri, gerek muhabbet, gerek adalet ve hak esasında değişir, genişler. İyileşir.

İşte gazeteden bir misal:

5 Nisan 943 tarihli (Tan) gazetesinden:

«İNGİLİZ İŞÇİ PARTİSİNİN RAPORU»

Londra - 4 Nisan - Anadolu ajansından:

İngiliz işçi partisi; partinin harpten sonraki müstemleke siyaseti görüşü hakkında gazetelerde bir rapor neşretmiştir. Bu rapor başlıca şu esasları ihtiva etmektedir:

«1 — Afrikadaki İngiliz müstemlekeleri, yerliler namına hareket eden devletler tarafından idare edilmelidir.

2 — Asıl hâkim olan fikir; yerlileri her sahada yetiştirecek ve az zamanda kendi kendilerini idare edecek duruma getirmek olmalıdır.»

Bu yaşadığımız neslin hayatında bu haber; ne büyük bir tahavvül, ne geniş bir salâh fikrini ortaya koyuyor. Beş on sene evvel böyle şeyler söylenmezdi. Ve tahakküm bir haktı. Milletler müstemlekeleri hakkında değil, hattâ hükümdarlar kendi mil-

letlerinin fikrî tekâmülüne bile yol vermezler, insanlık haklarını onlara tattırmazlar, onları şahsî saltanatlarının amelesi, askeri, uşağı gibi kullanırlardı. Demokrasi, hürriyet; bunlar yasak şeyler, konuşulmaz, fena fikirler, hıyanetler sırasında idi. İmdi milletler; kendi başlarındaki sultalardan ve her biri kendi kendilerinden veya yekdiğerinden neler çektiler. Hele müstemleke halkı ne suikastlar, ne hakaretler gördüler. İşte derece derece çekilen ıstıraplardır ki, gerek ferdlerde, gerek zümrelerde aksülâ-mellere, intibahlara, düşüncelere yol açtı, levimlere sebep oldu. Müstemlekelerin insanlık nâmına mahkûm oldukları hukuk dışı aşağı muamele, milletlerin mahkûm oldukları hürriyet dışı mahkûm muamele; müstemlekedekileri de merkezlerdeki de gafletlerden uyandırdı. Tekâmül kanununun insanlar üzerinde önüne geçilmez hükümleri olduğu ve bu umumî hükümlerin her hususî hükme hâkim olduğu anlaşıldı. İmdi insanlar, ona göre düşünmek, büsbütün dağılmaktan korunmak çarelerine başvurdu.

«HARP SONRASI»

Diğeri:

- 28 Şubat 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

«Velles» Kanadada bir nutuk söyledi» başlıklı yazıdan fıkralar:

«(Harp bittiği zaman) siz ve biz harap olan memleketlerin imarına yardım etmek isteyeceğiz. Milletlerin sıhhat ve kuvvetlerini tekrar bulmaları ve kendilerine kabil olduğu kadar çabuk; yaşayabilmelerine yardım etmek istiyeceğiz...»

«Her milletin harpten ziyade sulhu kazanmakta menfaati olduğunu bilmesi lâzımdır...»

«Her millet şunu bilmelidir ki: Diğerlerinden yüksek bir ırk yoktur...» [9]

[9] *Harp sonrasına ait diğer haberlerden teferruata ait tafsilât kısmı bu haşiyeye dercedilmiştir.*

Diğeri:

10 Mart 943 tarihli «Tan» gazetesinde intişar eden Amerika Cumhur Reisi muavini Mister (Wallace) in nutkunun sonundaki

İzahat:

«Reis Ruzveltin ferdleri ihtiyaç ve korkudan katiyyen kurtarmak için söylediği nutukta bildirilen dört türlü hürriyete uygun

«HARP SONU MESELELERİ»

7 Mayıs 943 tarihli Tan gazetesinde çıkan «Amerikada harp sonu meseleleri» başlıklı yazıdan:

«(Vaşington - 6 Mayıs 943 telsizle):

Amerikada efkârı en ziyade meşgul eden düşüncelerden biri de harp sonrası meseleleridir. İki gün evvel (Town Hall) de yapılan bir toplantıda ileri sürülen fikirler; Amerika efkârında birinci cihan harbine nisbetle husule gelen değişikliğin belirmesine sebep olmuştur. Geçen harpte bütün Amerikan matbuatı ve diplomatları Kayser Vilhelme yapılacak muamelenin ne olması lâzım geldiği meselesi ile meşguldü. Kimi asılmasını, kimi bir kafese konulmasını ve hattâ bir hayvan gibi teşhir edilmesini istiyordu. Halbuki şimdi Amerikan efkârında daha büyük bir olgunluk görünüyor.

Meselâ: (Town Hall) da konuşanlar arasında sol fikirli ve sosyalist temayüllü Norman Thomas: Devamlı bir sulh için intikam siyasetinden vazgeçilmesi, emperyalizmin ferkedilmesi ve dünya nizamının mahalli federasyonları bir dünya federasyonuna bağhyarak siyasî işbirliği tesis edilmesi lâzımgeldiğini ileri sürmüştür. Yine (Town Hall) de konuşanlardan İngiliz devlet adamı Norman Angell: Her türlü tecavüze karşı tedbir alınması lüzumundan bahsederek: (İnsanlara dört hürriyeti vermek kâfi değildir. Onları her türlü tecavüze karşı da emniyet altına almak lâzımdır.) Demiştir. Bu zata göre: İnsan gruplarının veya milletlerin her hangi bir tecavüze karşı koyabilmeleri için ilk şart birbirlerinin haklarına hürmet etmeleridir.

olarak millî kaynakları takdir bürosu millete yeni haklar veren kanun lâyhaları tanzim edecektir. Bu haklar şunlardır:

HAKLAR

- 1 — Faydalı ve kârlı işlere ferdlerin iştirak hakkı,
- 2 — Gerek fikren ve gerek bedenlen yapılan işler muka-

Cumhur Reisi Ruzvelt de (Monterrey) de söylediği nutukta şunları söylemiştir: (Bu defa bütün Amerikan vatandaşları şuna kanaat getirmiştir: Amerikan cumhuriyetlerinden birine zarar vermek, bütün diğer cumhuriyetleri kırmak demektir. Hepimiz istiklâl prensibini kabul etmişizdir. Şimdi de karşılıklı imtiyaz istiklâlini tanıyoruz.)

Meksika Cumhur Reisi de verdiği cevapta: Müttefik milletlerin bu harpte biricik kazançları; kuvvetin hakka galebesini yıkmak, harekette istiklâl, fikirde şeref ve haysiyeti hâkim kılmak olacaktır. Dünya yarın tekrar emperyalizm hırslarına kapılmamalıdır.) Demiştir.

10 Mart 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

Amerika Cumhur Reisi muavini Mister (Wallace) in nutkundan fıkralar:

«Bugün dünyayı üç büyük felsefe idare ve tanzim etmektedir:

1) Kuvvetin hakka üstün olduğu prensibine dayanan birinci felsefe...»

«(Bu prensibe göre) milletler arasında harpten ictinap kaabil değildir.»

2 — «İkincisi olan Marksist felsefesine göre, işçi sınıfının dünyada herkesin başında bulunacağı ve içtimâî sınıfları bulunmayan bir cemiyetin kurulmasını mümkün kılacağı ana kadar sınıflar arasındaki mücadeleden kaçınılmaz.»

3 — «Demokrat felsefesi diye tanıdığımız üçüncü felsefeye göre insan; ne sınıflar mücadelesi ve ne de milletler arasında harp için yaratılmış değildir. Bu felsefe cesaretle temin ve tas-

bilinde hayatın ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve modern hayatın konfor ile zevkinden istifade edebilmek hakkı.

3 — Her türlü ahvalde yiyecek, giyecek ile yatacak yere sahip olmak ve icabında mükemmel surette tedavi edilebilmek hakkı,

4 — İhtiyarlıkta ihtiyaç halinde kalıp birine yük olmaktan,

---

dik eder ki şimdi sulh yapmak mümkündür. Bütün insanlar kardeşler. Babaları da Allah'tır. Bu felsefe yalnız katolik veya protestan, hıristiyan dininde olanların değil; islâmlık, musevilik; hinduizm, konfisiyanizm, ve daha başka dinlerde olanların da yüreğinde mevcuttur. Her türlü ibaret ve âyin usullerinin dış şekillerini bertaraf ettiğimiz zaman anlarız ki bütün bu itikatlar; bir insan ruhu taşıyan her ferdin vekarını, insanın Allah tarafından kendi hemcileriyle iyi geçinmek üzere yaratıldığını ve bütün dünya birliğinin asıl olduğunu vazederler.

Son seksen yıl zarfında bu felsefelerden birincisinin başlıca taraftarı Prusya olmuş ve harbin mahiyet itibariyle kudsî ve gayri kabili içtinap olduğunu vazedmiştir.

Prusya milleti; Prusya felsefesine bulaşınca kadar çok çalışkandır. Ve mükemmel vatandaşlar yetiştirir. Bu felsefe onu takip edenleri yüksek faziletlere ulaştırır. Fakat en sonra bu faziletler fenalık uğrunda kullanılır.»

«Bu; dünyada yalnız Prusya devletinin kabahatli olduğu demek değildir. İngiltere Fransa, Rusya İspanya, Birleşik Amerika her şeyde daima kusursuz olmamışlardır. Fakat Prusya nesilden nesle devleti takdisi kadar, kendi ırkının ve an'anelerinin yüksek faziletlerini sistematik bir surette metheden tek memleket olmuştur.»

«Birleşik Amerikaya hicret eden Almanların ve bunların çocuklarının ve torunlarının hepsi Birleşik Amerikanın en sadık vatandaşlarıdır. Ve hürriyet için yapılan harbe iştirak etmektedirler.»

hastalık, işsizlik veya bir kaza yüzünden muhtaç kalmaktan en-
dişe etmiyerek emniyette yaşamak hakkı,

5 — Nizamları olmiyan inhisarların, keyfi olarak idare edi-
len umumî makamların veya bazı hususî şahısların insanı mecbur
tuttukları mükellefiyetlerden azade olarak cemiyet halinde çalış-
mak hakkı.

«Prusyalı ruhu yüzünden şu son (30) otuz yıl içinde en az
(20) yirmi milyon insan ölmüş en az (10) on milyon insan sakat-
lanmış, ve dünya milletleri de ölüm, tahrip ve hin uğruna mil-
yarlarca dolar sarfetmiştir.

Eğer bu paralar; sulh, refah ve irfan uğruna harcanmış olsa
idi işler ne kadar farklı olabilirdi.»

«Marksist faaliyetleri; Almanya korkusundan ileri gelmiştir.
Marksist müritlerinin birincisi olan (Midet) esas itibariyle
Prusya milletinden daha fazla dindardır.

Prusyada vicdan hürriyeti nazarı itibara alınmaya başlamış-
tır.

Dünyanın gelecekteki refahı Rusyada Marksizmde peyderpey
yapılacak değişikliklere bağlıdır, ve demokrasi; bizim yaptığımız
gibi yirminci asrın şartlarına intibak ettirilmek suretiyle
Marksizmle barış halinde yaşayabilecektir.»

«Prusyalılar kırtasiyeciliği devlet hizmetindeki içtimaî kuv-
vetlerin tanzimi için kullanmakla faydalı bir iş görmüşlerdir,
Ruslar, halk ferdine hizmet etmek ve onu aşka getirecek kendi
davalarına kazanmak için çok çalışmışlardır. Demokrasinin de halk
ferdinin davasına lâyıki veçhile, ve alâkalı grupların kendi üye-
lerine yaptıkları tazyikte mukavemet etmek üzere, çok çalışması lâ-
zımdır.

Bu harpten sonra demokrat kapitalist milletlerin millî menba-
lardan tamamiyle istifade edilmesindeki yüksek menfaatlerini is-
bat etmeleri lâzım gelecektir. Bunlar kendi halklarına istihlâk
kudretlerine müsavî bir istihsal kabiliyeti temin etmelidir-

6 — Polis hafiyeleri tarafından gözetilmeden gidip gelmek, konuşmak veya susmak hakkı.

7 — Kanun ve mahkeme huzurunda müsavi olmak hakkı,

8 — İstenilen şekilde okumak ve bilgisini arttırmak için lâzım olan şeylere sahip olmak hakkı.

---

ler. İnsanların hakikî haysiyeti bakımından muntazam surette çalışmak ve bütün ihtiyaçları temin edecek bir ücret almak hakkının temini elzemdir.

Şayet garp demokrasileri kendi milletlerine mensup olanlara yukarıda değişen şartlar dairesinde iş verirler ve istihşâllerinin inkişafını temin ederlerse o zaman kendi memleketleri dahilinde komünist propagandasının tehlikelerinden korkmağa mahal kalmaz.»

«İşsizlik daimî olduğu takdirde ise ya Prusya içtihadına veyahut Marksist mezhebine kapılmak tehlikesi karşısında bulunacağız.

Üçüncü bir dünya harbinin tohumlarını atıp atmıyacağımızı 1943 veya 1944 de kararlaştıracğız. Almanyanın gerek maddî, gerekse psikolojik bakımdan eskisi gibi hareket etmesine müsaade ettiğimiz takdirde bu harp; gayri kabili ictinap olacaktır.

Şayet Rusyaya kendi menfaatine uygun hareket ettiğimizi ve kendisine dost olduğumuzu temin etmekle beraber engeller çıkarmağa teşebbüs edersek bu harp muhtemel olarak yine vukua gelecektir.

Harpten sonra herkese muntazam olarak iş verebilecek vaziyette olduğumuzu isbat edemezsek; bu harp yine muhtemel olarak yapılacaktır.

Dünyayı isyana teşvik edici Troçki gayesi şayet Rusyaca yeniden kabul edilirse bu harp tekrar gayri kabili ictinap olacaktır.»

«Alacağının ödenmesini isteyen alacaklı bir memleket; gümrük maniaları çıkarır ve alacağının mal ile ödenmesini kabul et-

9 — Dinlenmek, vakit geçirmek, hayattan istifade etmek ve medeniyeti ilerletmek için her türlü işe girişmek hakkı.

Kongreye gönderdiği mesajda Reis Ruzvelt, bu geniş projenin acele olarak tetkik edilmesini rica etmekte ve şöyle demektedir: Artık mazide olduğu gibi haksızlıklara, korkuya, ve emniyetsizliğe tekrar düşmemeliyiz. İstikbalin vadlerine doğru gitmeliyiz.»

---

mezse; bunun neticesi evvelâ iki taraflı bir kırgınlık olur ki, bu da ergeç, evveleminde iktisadî bir harp tevlit eder, ve sonra da milyonlarca insanın kanını akıtur.

Şayet barış istiyorsak diğer milletlere karşı demokrasi ruhu ile hareket etmemiz lâzımdır.»

«İnsanlığın yarısından fazlası Şarkî Asyada yaşamaktadır. Bu nüfusun sekizde yedisi ne yazmak ve ne de okumak bilir.»

«İnsanlığın bu parçası arzu ederse cehalet içinde kalıp şaşalamakdansa ve anarşiye doğru cereyana kapılmaktansa daha yüksek bir varlık seviyesine ulaşması için kendisine yardım edebiliriz.

Biz Amerikalılar ki, şimdiye kadar hiç bir milletin rastlamadığı en büyük fırsatları elimizde tutuyoruz. Başka hiç bir millete tahakküm etmek, veya paramızı, fen adamlarımızı veya düşünüş tarzlarımızı zorla ona kabul ettirmek istemiyoruz. Fakat eminim ki şayet, Allahın, omuzlarımıza yüklediği mesuliyetlerin altından kalkabilecek kudrette olduğumuzu isbat edersek, bize karşı hayranlıklarını ifade eden bir çok milletler bize müracaat edecekler, ve biz de bu müracaatlara cevap vererek hayatın esas kanunlarından birine itaat etmiş olacağız.

Elimizi Çine ve Hindistana yardım etmek üzere uzatmalıyız. Prusyaya karşı metin fakat aynı zamanda âdil olmalıyız. Rusyaya karşı namuslu ve hakkaniyetle hareket etmeliyiz.»

«İstihsalâtı başkalarının emrine amade tutmak üzere menbalarımızı inkişaf ettirmekle bizzat kendi hayat standardımızı yükseltmeğe çalışmış ve aynı zamanda kendilerinininikni de yükseltmeleri için diğerlerine de yardım etmiş olacağız.»

Dikkat:

Son cümledeki (istikbalin vaadleri) sözü; mukaddes kitapların geleceğini bildirdiği tekâmül devrine işarettir. Şöyle ki Allahın tekâmül kanunları insanları olgunlaştıra olgunlaştıra tam bir kemal seviyesine yükseltecek ve bu suretle Allahın melekûtu arzda tecelli etmiş olacaktır. Yâni insanlar; Allahın bütün mukad-

---

«Bütün insanların emrine tamamen müheyya bulunan bu dünyanın mahsullerini kıymetlendirmek üzere her ferdin kudretine müracaatla bütün dünya ile işbirliği yapmamız lâzımdır.»

Bir tahlil:

İnsanlığın bugünkü mertebesine Amerikalıları çıkaran idealin, gayretin ruhu; yukanda dercedilen (Wallace) ın nutkundaki şu fikradır:

«Şayet; Allahın omuzlarımıza yüklediği mesuliyetlerin altından kalkabilecek kudrette olduğumuzu isbat edersek, bize karşı hayranlıklarını ifade eden bir çok milletler bize müracaat edecekler, ve biz de bu müracaatlara cevap vererek hayatın esas kanunlarından birine itaat etmiş olacağız.»

Bu sözlerle Mister (Wallace) demek istiyor ki: «Allahın bize verdiği varlıkların bir karşılığı vardır, bu varlıkların mükellefiyeti, mes'uliyeti vardır. İmdi bu varlıkların karşılığını insanlığa ödemekle mükellefiz ve bu esasta Allaha karst mesulüz. Allah bir zümrenin Rabbi değil ki verdikleri o zümreye inhisar etsin. Bu Allahın bütün mülküünün ve o mülkünde yaşayan bütün mahlkünun hakkıdır.

Bu medeniyeti bize vermekle bize neşir, tevzi vazifesini de vermiş demektir. İşte bizim şerefimiz, ibadet gibi kıymetli vazifemiz, bu memuriyetten ibarettir. Bunu ne kadar temiz yürekle ve açık el ile ve tam bir gayretle yapabilirsek Allaha karşı vazifemizi o derece iyi ödemiş olacağız. Bunda ne kadar nekeslik eder, bu varlığı az çok kendimize hasreder ve tamamen insanlarla paylaşmazsak o kadar kusur etmiş ve noksan hareket etmiş oluruz. İlahi vazifemiz, insanların her hangi bir ihtiyacına derhal

des kitaplarda bildirilen taleplerine uygun kemal ile faziletle yaşayabilecek bir ıstıfa yapacaktır, artık insanlar yalnız müsbet tecellilerin alıcısı ve vericisi olarak, menfilerini alıp verme kabiliyetlerinden kurtulmuş olacaklardır. İmdi mukaddes kitapların tabirince melekût; Cenabı Hakkın insanlardan istediği tam iyi şartları havi hayatın yer yüzünde istikrarıdır.

---

cevap vermek varlıklarımızı insanlarla paylaşmaktır. Mukaddes kitabın ruhu cemiyetçilikte bu temele dayanmış duruyor! İnsanlar gerek ıstırap gerek saadet cihetinden birbirinin halini paylaşmak mükellefiyetindedir:

Allah tam bir alâka ile bütün mahlûkatiyle alâkadardır. Mahlûkun da vazifesi bu ilâhi alâkanın tecelli ve tezahürüne icaplarının icrasına vasıta olmaktır, alıcı ve vericisi olmaktır.

Binaenaleyh bu alaka insanlarda hakkiyle tecelli etmedikçe insan Allaha karşı vazifesini yapacak bir tekâmüle ermiş olmaz. İnsaniyetin temeli, medeniyetin ruhu alâkadır. Ve her iyi şey, her yardım her güven ve karşılıklı hürmet, tesanüt, her yardım ve feragat binnetice her fedakârlık ve gayret bu alâkadan doğar. Bunun zıddı da binlerce senedenberi beşeriyeti kasıp kavuran, zelil, sefil süründüren (egoizma) dır. Kuvvet ve tahakküm siyasetidir. Çünkü o devirlerde varlıklar insanların hayrına değil, şerrine âlet olmuştur. Kuvvet; hakkın muhafazasına değil haksızların tecavüzüne vasıta olmuştur. Kuvvetin yaşattığı tahakküm siyaseti binlerce senedenberi bütün bir beşeriyeti türlü istibdadı, ıstırapı altında inletmiştir. Nitekim Mister (Wallace) yukandaki sözlerinin daha evvelinde de şu sözleri söylüyor:

Biz Amerikalılar ki şimdiye kadar hiç bir milletin rastlamadığı en büyük fırsatları elimizde tutuyoruz başka hiç bir millete tahakküm etmek veya paramızı, fen adamlarımızı, veya düşünüş tarzlarımızı zorla ona kabul ettirmek istemiyoruz.»

İşte Allaha bağlanan ve din kültürünü yaşayan insanlar böyle düşünür, ve böyle söyler. Zira varlıklar; başkalarına ta-

Amerikalıları ayakta tutan, ileri götüren fazilette örnekler gösteren kuvvetin iman, kültürün de din olduğunun resmî bir ifade ve müeyyidesini de şimdi Amerika devlet adamlarının bu son günlerdeki sözlerinden dinleyeceğiz.

İşte Amerika Cumhur Reis muavini Mister Wallace'in 16 Mart 943 tarihli «Tan» gazetesinde intişar eden sözlerinden: «Biz sulh hakkındaki ilhamımızı mukaddes kitaptan almalıyız. Ve insanlık şahsiyetinin değerini göz önünde bulundurmalıyız.»

Yine aynı zat aynı mukaddes menbadan mülhem olarak şöyle diyor:

---

hakküme değil ancak hizmete yarayan bir mahiyet gösterirse müleberdir.

Ancak o zaman hayırlıdır. Elverirki insanlar hayrını şerrini tefrik edecek seviyeye yükselmiş, rüşde erebilmiş olsun. Aldığında, verdiğinde aldanmasın ve aldatmasın, şuurlu, samimî iki kardeş gibi hareket etsin.

26 Augustos 943 tarihli (Akşam) gazetesinden:

«MİSTER RUZVELTİN BİR NUTKU»

(Mister Ruzveltin Anadolu Ajansı tarafından 25 Augustos tarihli verilen nutkundan bazı fıkralar:)

«Amerika Cumhur Reisi bugün Kanada parlamentosunda bir nutuk söylemiştir.»

«(Mister Ruzveltin beyanatundan) kudretimizi, kaynaklarımızı ve hattâ evlâtlarımızın hayatlarını feda ediyoruz. Bir eşkiya çetesi; milletler camiası içinde imanının ve namuskâr hareket hatının temel prensiplerini kabulden imtina etmektedir. Milletler camiasından şekavetin kalkması için eşkiya çetesini dağıtmak üzere zabıta kuvvetine müracaat etmek zorunda kaldık. Şimdi bunlara karşı kat'i ve mutlak olarak bu defa bir ders verilmesi için icap eden tedbirleri almaktayız. Artık bu sefer bu kanun dışı adamlardan hakikaten kurtulacağız.»

«İktisat bakımından geri kalan memleketler; artık istismar edilmemeli. Ancak onlara istihallerini genişletmek vasıtaları verilmelidir. Bu; insanlığın menfaatine olarak bütün inhisarların kaldırılması ve herkesin elinin erişebileceği nisbet dairesinde bir bereket dünyasının görünüşüdür.»

* * *

Diğeri:

1 Kânunuevvel 942 tarihli «Tan» gazetesinden:

(MÜSTAKBEL DÖRT HÜRRIYET DÜNYASI)

Birleşik Amerika Hariciye sekreteri «Welles» in beyanatından bazı fıkralar aynen:

«Medeniyet; yıllarca süren içtimaî ve mânevi bir inhidamdan kurtarılacaksa, bu ancak müttefik milletler yardım mekanizmasının evsiz, barksız kalmış milyonlarca aç insanın acılarını dindirmek üzere bir an bile kaybedilmeden hemen faaliyete geçilmesi için çok iyi hazırlanmış; olması lâzımdır.»

«Eğer mümkün mertebe serbest bir dünya dört hürriyet dünyası kurmak istiyorsak...»

«Bu dört hürriyetten ilk ikisinin yani (söz) ve (din) hürriyetleri...»

«Üçüncüsü yani her an, her çeşit korku içinde yaşamaktan ve dördüncüsü yâni yoksulluk ve zaruretlere kurtulmuş olmaktır...»

«Mafevk bir teşkilâta bağlanmadıkça polis kuvveti; bir istibdat unsuru haline gelebileceği için hürriyetlerin temini; aynı zamanda milletler arası hayat kanunlarını vazedecek, ve zamana göre bunları değiştirecek kuvvet ve iktidarda teşkilâtlı beynelmilel siyasî bir iş birliğini ve anlaşmazlıkları halletmek üzere beynelmilel bir mahkeme kurulmasını icap ettirir.»

Yoksulluktan kurtulma hürriyeti ise: çalışmak isteyen herkesin, bazan, yalnız müsait senelerde değil her vakit için faydalı bir çalışma zemini temin edebilmesi şartına bağlıdır...»

«İstihsal olunan maddelerin başka istihsal maddeleri ile âdil bir şekilde mübadeleleri imkânlarının da temin edilmiş bulunması lâzımdır...»

«Bu mübadele imkânları her zaman için bir çok müsavatsızlıklar, eksiklikler, ve tahditlerle baltalanmıştır...»

«Bütün bu gibi manilerin yenilmesi için...»

«Mevziî, benlikçi menfaat tezahürlerinin ortadan kaldırılmaları esası şarttır. Fakat hedef; yoksulluktan kurtulmaktır; şahsî emniyet ve millî refahıdır...»

«Müstakbel hür dünyanın temeli işte bu dört hürriyete istinat ettirilmelidir...»

«DÖRT HÜRRIYET ESASI»

18 Haziran 1943 tarihli «Tan» gazetesinin Amerikalıların dört hürriyeti nelerdir?» başlıklı baş yazısından:

«Amerikalıların dünya görüşü ve Amerikan devlet adamlarının harp sonu dünyası hakkındaki bütün sözleri; Cumhur Reisi Mister Ruzveltin meşhur dört hürriyet prensibine dayanır.»

Bu dört hürriyet şunlardır:

- 1 — Korkudan mâsuniyet hürriyeti,
- 2 — İhtiyaçtan mâsuniyet hürriyeti,
- 3 — Söz hürriyeti,
- 4 — Din hürriyeti,

Amerika harp haberleri bürosu; Ruzvelt tarafından iki sene evvel harp ve sulh gayesi olarak ilân edilen bu dört hürriyeti etrafla izah için küçük bir kitap çıkarmıştır. Bu kitapta deniliyor ki:

«İhtiyaçtan mâsun olmak demek; çalışmıyanları kıtlıktan, insanları işsizlikten kurtarmak demektir. Biz bugün bunların bir hak olduğunu söylerken her insana yaşamak hakkını vermeğe mecbur olduğumuzu değil, fakat insanların ihtiyaçları temin edilmedikçe gerileyeceğini ve alçalacağını ve sonunda harbe sürükleneyeceğini düşünüyoruz.

Söz hürriyeti:

Hürriyete dayanan hükûmet, realiteye en uygun olan hükûmettir. Çünkü bu hükûmet; yalnız insanın kafasında bir şeyler kabul etmekle kalmaz, fakat ona o fikri söylemek hakkını da verir. Hür vatandaş, tenkit edilmekten değil, ceza görmekten bile korkmaksızın konuşur.

Söz hürriyetinin ilk şartı; vatandaşın söyleyecek bir şeyi olmasına bağlıdır. Söz hürriyetinin temeli bilgidir. Tahsilden, bilgiden mahrum esir milletler; dimağca tenbel olurlar. Serbest konuşulmayan yerlerde halk idaresinden bahsedilemez. En mütevazî fikirden en büyük sözlere kadar hepsi dinlenmeğe lâyıktır. Bu fikir ve sözler birbirine eklenerek halk efkârını vücade getirir.

Din hürriyeti:

Din hürriyeti vicdan hürriyetine dayanır. Herkes istediğine inanmakta hürdür. İnsanların ruhlarına ve vicdanlarına karışılmaz.»

«Dört hürriyetin ilânı; milletlere verilecek bir hediye vâdi değil, milletlerin kendileri tarafından tahakkuk ettirilecek gayelerin beyanından ibarettir. Bu dört hürriyet; yeni dünyanın üzerine yükseleceği dört granit sütundur.»

Bu kitapta bu dört hürriyet şu şekilde izah edilmektedir:

Korkudan masuniyet hürriyeti:

Tecavüz harbi; anî bir silâhlı taarruz, casus teşkilâtı, ebediyen yer yüzünden kaldırılacaktır. Kuvvet; siyasî faaliyetlere bir vasıta olmaktan çıkarılacaktır. Milletleri tecavüze uğramak korkusundan kurtarmanın biricik yolu; dünyaya devamlı bir sulh teminidir. Bu da ancak mütecavizin elinden silâhlarını almak ve onu silâhsız bırakmakla mümkündür. Geçen defa mütecavizlerin silâhları alınmış fakat tekrar silâhlanmalarına imkân verilmişti. Bu defa bu silâhsızlanma tam olacaktır. Kuvvetli milletlerin zayıf oldukları için komşularına taarruz ve tecavüz etmelerine imkân verilmeyecektir».

İhtiyaçtan masuniyet hürriyeti:

Yer yüzünden ihtiyacı kaldırmak iddiasında bulunmak fikri dahi gülünç bir şeydir. Fakat yeni iki mühim keşif bunu mümkün bir hale getirmiştir:

1 — Şimdi insanlar; günlük hayatın ihtiyaçlarını bol miktarda istihsal edecek teknik kabiliyete sahip bulunmaktadır. Bu; şimdiye kadar yer yüzünde bulunmayan yeni şartların mevcudiyeti demektir.

2 — Dünya; taksim kabul etmeyen bir kül olmuştur. Bir insanın açlığı, bütün insanların açlığı demektir. Canbodia'da bir adamın aç kalması, dünyanın diğer bir köşesinde bulunan tok adam için bir tehlikedir».

Diğeri:

17 mart 943 tarihli Tan gazetesinden aynen, harb sonrası için Mister Ruzvelt şunları söylemiştir:

«Harbden sonra milletler; kendi mukadderatlarını hür bir şekilde kendileri tayin edeceklerdir. Mukadderatını tayinde serbest olan hiç bir millet, faşist veya nazi bir hükümet şekli altında yaşayamayacaktır. Çünkü bu hükümet şekilleri; hürriyeti çiğneyerek iktidar mevkiini almakla temin olunur. Atlantik şartnamesinin ihtiva ettiği kendi mukadderatını tayin haklarını; dünyada hiç bir hükûmete topyekûn cinayetler işlemek, kendi milletini veya başka milletleri esir etmek hakkını vermiyecektir. Bütün dünya emin olabilir ki, bu harbde dökülen kanlar her hangi bir yerde Lavalları, Quisling'leri iktidar mevkiinde tutmak için dökülmemektedir.»

Bir mülâhaza:

Gazetelerden parçalar kesip, onların muhteviyatını itina ile yazılarıma geçirmekliğim; bir dostumun bana acıyarak şunu sormasına sebep oldu: «Bugünkü umumî harb gayelerinin bu kadar insanî olduğuna inanıyor musun ki, bu esastaki ifadeleri ehemmiyetle yazılarına naklediyorsun?»

Cevabım şu oldu:

«İnanmak istiyorum!»

Şimdi şu cevabımı okuyucularıma izah edeyim: «Hakları kendilerinden gasbedilerek binlerce sene çobanlar tarafından kendi hesaplarına sürüler halinde kullanılmış olan insanlar elbetteki kendilerinin de çoban cinsinden birer insan olduklarının kendilerine itiraf edildiğini ister ve bu itiraf yüz küsur milyonluk bir milleti idare eden ve beynelmilel siyaseti de idarede mühim tesiri olan bir devletin adamları lisanından işdirse bunu hayıra yorar. Çünkü bu hem dünya insanların kurtuluş devrinin uzak yakın bir müjdesidir ve bu müjde her hisli ve dertli insan için büyük bir tesellidir. Hem de bunun, bu harb sonu aslı çıkmasa bile insanların, yani milletlerin eline geçmiş bir vesikadır. En salâhiyetli ağızlardan kendi haklarını tasdik ve itiraf esasında ellerine geçmiş birer senettir.

Yarıncı reisler bunu inkâr etseler dahi dünyanın bütün halkı re mazlum milletleri için yine bu vesikalar âtide bir gün için bir ümit kaynağıdır, bir istihkak senedidir. Çeyrek asır evvel hangi hükümet veya devlet reisi bütün bir insanlığın hakkını ileri sürerek onu müdafaa eder görünmek isterdi, ona dair bir tek söz tenezzül edip söylerdi. O zamanlar da harbler olurdu, fakat herkes kendi kıralı, imparatoru için kanını dökerdi. Ne insanın kıymeti, vardı ne de kanının...»

İmdi çeyrek asırda insanlık iki büyük harb gördü. Ve bu iki büyük harbde seller gibi kan döküldü. Fakat görülüyor ki bu fedakârlıklar, bu ıztıraplar, genişliği ve büyüklüğü nisbetinde bir intibaha, bir salâh va'dine de vesile oldu. Evet uyanık milletler artık kanlarını kendi hakları için dökmeğe başladılar. Fertler, şahıslar için, mevhum varlıklar için değil.. Bu; bütün dünya milletleri hesabına kayda değer bir vakadır ve insanlık için, insanlık haklarına kitlelerin kavuşmaları için atılmış bir veya bir kaç adımdır. Bu harbde işin sonuna erilmese dahi insanlık; hedefinin yolunda ve ileridedir. Bugünkü harbin sahipleri kırallar değil, milletlerdir ve çarpışan fikirlerdir. Dünyanın yine ıztırap çektiğini har-

bin ilk senesi anlıyamıyanlar olmuşsa bile harb, en uykudakını bile uyandıracak, düşündürecek derecede şiddetlenmiş, uzamış ve yara derinleşmiştir, Cephe ve cephe gerisi ıstırapta birleşmiştir. Bir Avrupalı kadın harb ızdırabını erkek kadar delili, erkekten fazla biliyor. Yüreği bir kaç erkek için kaniyor. Ve başına bombalar yağarken, göğsündeki çocuğunu emniyette bulduracak yer de bulamıyor. Bu; kurtuluş intibahı için büyük bir neticedir. Bu tarih her ailenin kendi hususiyetinde uzun seneler yaşamağa ve onu ferdî olgunlukta ileri götürmeğe bir vesiledir. İnsana insanlığını düşündürmek için en kuvvetli, en acı, en uyardırıcı bir vesiledir, işte bu mülâhazaları teyit eden Amerika haberlerinden bir müeyyide:

HER MEMLEKET İÇİN

26 mart tarihli «Tan» gazetesinden: Sulh devresine ait Amerikalıların niyetlerinden fıkralar:

«Her memleket, dahilde hürriyet ve içtimaî adalet tesisine mecbur olacaktır.»

«Bütün milletler; yine halklarının menfaati namına bütün kaynaklardan istifade edebilmek için mevcut maniaları kaldıracaktır.»

28 mart tarihli «Tan» gazetesinden:

[Nevyork - 27 mart - Anadolu Ajansı] — Nevyork Hükûmeti Teşriî Meclisi: Reis Ruzvelt ile kongreden sulhu muhafaza etmek üzere (bütün milletlere şâmil beynelmilel bir teşkilât) kurulması için büyük gayretlerin sarfedilmesini isteyen bir karar almıştır. Meclis toplantısında bu hususta cereyan eden müzakereler esnasında cumhuriyetçi partinin ekseriyetini temsil eden Irving M. Ices; şayet sulhu muhafaza etmek üzere bir milletler federasyonunun kurulması için Birleşik Amerikanın kendi hâkimiyetinden bir kısmını feda etmesi lâzımgeliyorsa bu fedâkârlığın yapılması iktiza ettiğini söylemiştir.»

ÜSTÜNLÜK YOK

1 nisan 943 tarihli «Tan» gazetesinden: (M. Wallace) nutku: (Konsepsion [Şili] 31 mart - Anadolu Ajansı).

«On bin maden amelesi ve başka işçiler önünde nutuk veren ve kendisine sorulan bazı suallere cevap veren; Birleşik Amerika Reis Muavini M. Wallace şunları söylemiştir:

Bundan böyle imtiyazlı (üstün) millet yoktur. Biz, Birleşik Amerika çocukları üstün bir ırk teşkil etmediğimiz gibi Almanlar da üstün bir ırk değildir. Bu asırda hiç bir millet; ilâhî hak iddiasında bulunmayacak ve başka milletleri istismar edemeyecektir. Daha eski ve daha kuvvetli milletler en küçük iktisadî ve askerî cihangirlik düşüncesine sapmadan daha genç milletlerin sanayileşmesi için onlara yardım etmek imtiyazını haiz olacaklardır.»

AMERİKA GÖZÜYLE DÜNYA

Wendel Willkie'nin (Bir Dünya) adlı kitabından naklen 15 nisan 943 tarihli «Tan» gazetesinde intişar eden yazılarından bazı fıkralar:

«Her ne kadar Türkiyede parola «milletçilik» ise de ve her ne kadar, bu parolaya göre bir çok şeyler yapılmış ise de Türk zimamdarları, memleketin âcil zaruretlerinin ötesinde ve dışında beynelmilel bir mesai birliği yapılmasının zarureti pek iyi anlamışlardır.»

«İstikbalde düşüncelerimizin dünyaya şâmil olması lâzımdır. Harb sahalarında elde edeceğimiz zaferler bize bu harbi kazandırmaz. Harb; bütün dünya için kazanılmış olmalıdır. Afrikada, Orta şarkta, bütün Arap dünyasında, hattâ Çinde ve Uzak şarkta hürriyetin ifade ettiği mâna: bir usul ile müstemleke sisteminin kaldırılması demektir. İster hoşumuza gitsin, ister gitmesin; mesele budur. Dünya şimdi uyanmış bulunuyor. Ve bir milletin başka bir millet tarafından idare edilmesinin hiç de uygun bir şey olmadığını anlamıştır. Hattâ bugün o milletin hürriyetini korumak için savaşıyoruz.»

«Bundan böyle bütün milletlere, hangi ırktan olursa olsun hürriyetlerini vermek lâzımdır. Elverir ki onlar da bu hürriyete hak kazanmış olsunlar.»

«Komünizme karşılık vermek için dinç ve korkusuz bir demokrasiye malik olmak en iyi çaredir. İdealimizle yaşamamız lâzımdır. Ve böylece bu ideal emniyete alınmış olacaktır.»

PRENSİPLER

Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Nazırı Mister (Cordell Hull) in beyanatından fıkralar:

16 nisan 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

«[Dünya münasebetlerinde] kuvvetli olan; hiç bir zaman ve hiç bir suretle kanun üstüne çıkamaz. Zayıf olan da hiç bir zaman ve suretle kendisinden daha kuvvetli biri tarafından tahmil edilen nizamlara tabi olamaz. Biz; öyle bir hürriyet istiyoruz ki, hürriyet sahibi olan bir kimse başkalarının haklarına karşı çekingen davran-sın ve onlara riayet etsin. Bu; bütün hür insanların ve milletlerin; hürriyetin asıl esası olarak kabul ettikleri kanundur. İşte bu yüksek hürriyet fikri iledir ki Amerikalıların müştereken serbest bir hayat yaşamalarını temin etmiştir. Bu uğurda yapacağımız iş birliği gayretleriyle ki yeryüzünde sulh ve emniyetin yeniden tesisine müessir surette yardım etmeği ümit edebiliriz.»

Diğeri:

24 nisan 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

(Vaşington — 23 nisan 943 — Anadolu Ajansından):

«Hariciye Nazırı Cordell Hull; Pan Amerikan günü münasebetiyle söylediği nutukta birleşik milletlerin harb gayelerinden bahsederek şöyle demiştir:

Bu büyük dramda dayandığımız prensipleri bütün insanlığa açıkça izah etmek bizim için her zamandan ziyade mühimdir. Müsavata, kanuna, nizama, adalete, ahlâka, dostluğa, ve iş birliğine riayet esasına dayanmaktadır. Bunlara kuvvet ve canlılık vermek husu-

sunda gayretlerimizden hiç bir zaman geri durmayacağız. Bu prensipler yalnız Amerikan kıtasına ve yarım küremiz münhasır değildir. Bu prensipler bütün dünyada tatbik edilebilir ve bunları kabul etmelerini bütün dünyaya teklif ediyoruz.»

«Adalet icraatı yalnız yarım küreye mahsus olarak tasarlanmış değildir. Hayır, bu hür ve sulhçu bir dünyada yaşamak için kurulmuş bir nizamdır.»

«Bütün küremiz için kiskanç bir surette kurulması icap ettiği ni sandığımız aynı hürriyettir.»

HARB SONRASI DÜNYASI

Yine gazeteler neşriyatından muhariplerin harb ve sulh gayelerini takip edelim:

KÜÇÜK MİLLETLER

31 mayıs 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

(Nevyork - 30 mayıs 943 - Anadolu Ajansı) — Reis Ruzvelt; Polonyalı heyet âlimi Kopernik'in 400 üncü ölüm yıldönümü münasebetiyle burada yapılan toplantıya bir mesaj göndermiştir. Yalnız büyük milletlerin değil, küçük milletlerin de hürriyetlerine sahip olmaları lâzımgeldiğine işaret ederek: «Biz dünyaya serbest bir hayat temini için ne lâzımgelirse yapacağız.» demiştir.

HARB SONRASI İNSANLARIN FARKSIZLIĞI

1 haziran 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

(Durhan [Birleşik Amerika] - 31 mayıs - Anadolu Ajansı)— Hariciye müsteşarı M. Summer Welles, şimalî Karolin üniversitesinde demeçte bulunarak, zaferden sonra artık ırk, renk ve din farkları olmaması lâzımgeldiğini sureti mahsusada kaydetmiş ve kaynaklara sahip olan memleketlerin olmıyanlara yardım etmeleri icap edeceğini söyleyerek daimî bir sulh temini için bir teşekkürün her ne pahasına olursa olsun tesis edilmesi lâzımgeldiğini ilâve etmiştir.

MÜTTEFİKLERİN HARB SONU TEŞKİLÂT PRENSİPLERİ

2 haziran 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

(Vaşington - 1 haziran - Anadolu Ajansı)— Amerika Birleşik Devletleri Hariciye müsteşarı M. Summer Welles şimalî Karolin'deki zenci kolleji talebelerinin önünde verdiği bir nutukta, harbden sonra birleşmiş milletler teşkilâtının istinat edeceği esas prensiplerin ne olacağını izah etmiştir. M. Welles'e göre bu prensipler şunlardır:

«Milletlerarası silâhlı bir kuvvet; milletlerarası bir mahkeme, bazı tip silâhların men'i, ekonomik ve malî meselelere bakmak üzere teknik teşkilâtın kurulması, bütün devletler için hükümler hakkının müsavi olarak tanınması, mesleklere kabulde herkese müsavi hak verilmesi.

M. Welles; harbden sonra, dünyada büyük bir teşkilât karışıklığı devresine intizar edilmek lâzımgeldiğine ve Avrupanın iktisadî ve içtimaî şartlarında senelerce bozukluklara şahit olunacağına işaret ederek demiştir ki: «Dâvanın devamı müddetince nizam ve intizamın icap eden tedbirleri almak zaruretinde bulunan birleşmiş milletler tarafından muhafazası lâzımgelir.

Amerikan cumhuriyetlerinin bölge bölge dayanışmalarını sağlıyan anlaşmayı intaç eden akitler uzun bir devre zarfında yapılmıştır. Ve ancak Birleşik Amerikanın tecavüze uğramasından sonradır ki bu anlaşma son şeklini almıştır. Her halde birleşmiş milletler tarafından tutulabilecek en emin yol; milletlerarası teşkilâtın aynı tedrici inkişaf usulüne bağlanması olacaktır.»

Böyle bir teşkilâtın esas prensiplerini mütalea eden M. Welles şöyle demiştir:

«Dünya sulhünün ihlâl edilmemesini temine hazır bulunan devletlerin emrinde bulunmak üzere silâhlı kuvvetlerden mürekkep bir teşkilâtın kurulması için milletlerarası bir anlaşma yapılmak lâzımdır. Milletlerin müsavâtı tâbirinden de şunu anlamalıyız: Bundan böyle ırk ve din ekalliyeti gibi menfur terimler asla kullanılmıyacaktır.»

ALMAN GENÇLİĞİ HAKKINDA BEYNELMİLEL TAKYİDAT

7 haziran 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

(Connectiut - 6 haziran - Anadolu Ajansı) — Connectiut kız kolleji talebeleri karşısında söz söyleyen ve harb sonrası terbiye meselelerine temas eden Birleşik Amerika Cumhur Reis Muavini M. Wallace ezcümle şöyle demiştir:

«Bundan böyle hiç bir milletin dünya barış yolunun kesilmesine hamle etmesine müsaade etmemek ve buna nezaret eylemek zorundayız. Mihver ve bilhassa Alman gençliğine hitap etmek ve mümkünse bunların iş beraberliğini temin etmek zorundayız. Gençliğin irfan ve terbiyesi kötü olursa ergeç her şey kötü gider. Üçüncü bir cihan harbinden kaçınmak ve bunu önlemek için her şey; bilhassa harbden sonra, Alman gençliğine nasıl muamele etmemiz gerekli olduğuna bağlıdır.

İkinci cihan harbinden sonra müttefikler tarafından yapılan hataları tekrar etmemeliyiz. Derin açlığı ve maddî sefaleti karşısında ruhî ve manevî büyük bir susuzluğa uğrayacak olan Alman gençliğinin suikastları önünde zayıf düşmemeliyiz. Ümitsizlikten doğan bu kuvvetli heyecanların iyi bir neticeye tevcihi; dünya için çok büyük ehemmiyeti olan kıymetli bir muadeledir. İkinci cihan harbinden sonra Alman gençliği; totaliterliğin yeni şekli olan komünizmi, yahut bizim Birleşik Amerikamızda olduğu gibi hususî bir demokrasi şeklini kavramak zorunda kalmamalıdır....»

«Danimarka yüksek mektebine [kültürüne] ve İskandinavya iş beraberliği sistemlerine büyük inancım vardır. Totaliterizm ve militarizm devrildikten sonra bunların Almanyadaki duruma geniş ölçüde mutabık ve faydalı olacaklarını sanıyorum.

Ölen insanların, boş yere ölmüş olmamalarını istiyorsak, bu büyük ihtilâftan sonra bütün dünya mektepleri yeniden ihya edilmelidir....»

HARB SONU HAKKINDA BAŞVEKİLİMİZİN BEYANATI

16 haziran 943 tarihli «Tan» gazetesinden:

Parti kurultayında Başvekilimizin nutkundan :

«Biz harbi insanlık için bir âfet addediyoruz. Biz, insanların insanlık yolunda buluşabileceklerine inanıyoruz. Biz, insanların yekdiğerine zannedildiğinden daha yakın olduklarına kani bulunuyoruz. Biz, Amerikalıların fikirlerini, Amerika Devlet adamlarının sözlerini bizimseyecek kadar, kendimizinkilere yakın buluyoruz. Onun için harb sonu çalışmalarında, harb ihtimallerini ortadan kaldıran, insanlara ve insan cemiyetleri olan milletlere hak, müsavat ve hürriyet tanıyan cereyanlara bütün kuvvetimizle yardım etmek ve bu faaliyetlere her halde iştirak eylemek kararındayız.»

***

17 haziran 943 tarihli «Tan» gazetesinin (Türkiyenin harb sonrası dünya görüşü) başlıklı başyazısından fıkralar:

«Başvekilimiz ilk defa olarak Türkiyenin harb sonrası hakkındaki görüşünü de kısa, fakat veciz bir surette ifade etmiştir. [Bunu Başvekilin yukarıda sureti dercedilen nutkunun metni takip ettikten sonra yazı şöyle devam ediyor]:

Amerikalıların fikirleri ve Amerika Devlet adamlarının harb sonrası dünya hakkındaki sözleri malumdur. Bunlar Atlantik şartnamesine ve Mister Ruzveltin dört hürriyet prensibine dayanır. Bu prensiplerin en başında milletlere hak, müsavat ve hürriyet tanıyan prensip gelir. Atlantik şartnamesinin üçüncü maddesinde her milletin kendi hükümet sistemini kendisinin tayin etmek hakkına hürmet edileceği, sekizinci maddesinde de (harbden sonra bütün milletlerin kendi hudutları içinde emniyetle yaşaması) hakkının kabul edildiği bildirilmektedir.

Amerika Hariciye Nazırı Mister Hull de bu prensibi şöyle izah etmiştir:

«Atlantik şartnamesi, büyük veya küçük her millete, müstakar bir sulh temin etmek ve hürriyet emellerini tahakkuk ettirmek, ve

maddî ilerlemelere varmak hususunda en büyük teminattır. Fakat bu teminat her milletin müstakar ve ileri bir hükûmet kurmak, diğer milletlere karşı olan vazifelerini yapmak, dahilî ihtilâflarını yalnız sulh yoluyla halletmek, ve devamlı sulhün muhafazasına âzami derecede yardım etmek kudret ve kabiliyet ile mukayyettir..»

DÜŞMAN KUVVETLER M. RUZVELTİN MESAJI

15 ağustos 943 tarihli «Akşam» gazetesinden:

(Vaşington - 14 ağustos 943 - Anadolu Ajansı) — Atlantik beyannamesinin ikinci yıldönümü münasebetiyle Reis B. Ruzveltin beyan ettiği fikirlerin bir kısmı: «Halen büyük bir harb içinde bulunuyoruz. Ehemmiyetleri pek büyük hâdiselerin arifesindeyiz. Düşmanlarımıza karşı tam bir zafer kazanmağa azmettik. Düşmanlarımız yalnız Almanya, İtalya ve Japonya değildir. Medeniyetin ileri gitmesine engel olan: *Zulüm, taassup, emniyetsizlik ve haksızlık* kuvvetleri de bizim düşmanlarımızdır.»

İnsanlığın inkişaf devirlerinde Amerika safhaları

Amerikalıların bidayette, muhaceretlerini icap ettiren sebepten itibaren hayatta geçirdikleri safhalar; insanlığın tekâmül ve insanlıkta inkişaf devrelerine pek uygun bir misaldir.

İLK DEVRE

Uyanma devri:

Bu devrede Amerikalılar Avrupadaki anayurtlarında hürriyet-sizlikten sıkıntı duymuşlardı. Bu sıkıntı aksülâmeller tevliht etmiştir. Aksülâmeller onları düşünmeğe sevketmiştir. Bu temiz düşünceler; onları histe yükseltmiştir. Bu hislerin yüksekliği onlarda ülkü

harareti vücuda getirmiştir. Bu harareten, gayret, cesaret, fedakârlık hisleri doğmuştur. Netice; hareketi icap ettirmiştir. Bu hareketle onlar, kendilerini tatmin etmeyen, her şeyi terketmişler ve hayatın yenisini ve daha iyisini aramağa çıkmışlardır. Ve Amerikaya böyle varmışlardır.

Bunun mânası şudur:

İlk muhacirler bu hareketleriyle, kendilerini oyalamak, aldatmak istemediklerini ve insanlık haklarıyla hür yaşamak için insanın her çareye başvurmaya zorunda kalacağını göstermişlerdir.

Demek ki insan öyle bir yüksek mefhumdur ki derece derece yükselir, ve her yükselişte yeni yüksek zevkler duyar ve eski dipsiz zevkler hissinde çürür, dökülür. Evvelki kıymetler, kıymetten düşer, yeni fikirler bir takım kıymetler öne koyar. Ve netice itibarıyla insanı: vicdanını hiç bir şeyle değişmeyecek, mânevi zevki hiç bir maddeye feda edemeyecek ve insanlık haklarını hiç bir şeye değişmeyecek ve hiç bir zaman ihmal edemeyecek hale getirir.

İKİNCİ DEVRE

Hareket devri:

Bu devrede muhacir Amerikalıları; düşündüklerini yapmak üzere yer yer dolaşmış ve nihayet Amerikada bir cemiyet kurmuş görüyoruz.

Fakat:

Bu devrede de mücadelenin yeniden başlamış olduğunu görüyoruz. Yeni cemiyete musallat olan haricî sultalardan cemiyeti korumak mücadelesi.

Ancak:

İlk anayurttan muhacereti icap ettiren temiz fikir; yüksek ideal onlarda köklü yaşadığı için bu mücadelede de muvaffak oluyolar. Ve ideallerini, ilâhî cemiyetlerini yaşatıyorlar.

Öyle fevkalâde şartlar içinde ki:

Dünyanın her tarafından iyi, kötü, her ne niyetle gelirse gelisin kendilerine yeniden katışan insanları da muhtelif ırk, muhtelif din

ve muhtelif kültürlü (veya kültürsüz, hattâ sırf maddî ve şahsî emellerle) gelmiş olanları da kendilerine benzetiyorlar. Ve onlar tarafından bozulamayacak bir mânevî kuvvet ve mukavemet gösteriyorlar. Böylece muhtelif, bir çok şeyi, bir fek şey haline koyuyorlar. Ve çoğalan nüfuslarından yalnız hayır ve fayda görüyorlar. Çünkü her uzvu mütesanit ve müteavin hale koyuyorlar.

ÜÇÜNCÜ DEVRE

Benliğe düşme devri:

Bu devrede: vakitsiz, zorla olgunlaşan, nisbî kemal gösteren insanlar gibi Amerikalılar da refahı ve istedikleri her şeyi bulunca benliğe düşüyorlar. İnsanlığın umumî vazifelerinden kendilerini uzak tutan infıratçılığa düşüyorlar. Bütün dünyanın ızdırıp ve ihtiyaçlarına karşı lâkayıt bir vaziyet alıyorlar, fakat Allahın cemiyet kanunları, Allahın alâka mükellefiyetleri Amerikalıları kendi başlarına bırakmıyor. Onu da müşterek ızdıraba zorla sürükleyen ilk cihan harbi zuhur ediyor. Bu harbe o da karışıyor; fakat harb bitmez tekrar infıratçılığa dönüyor. Lâkin yine kurtulamıyor. Bu ikinci cihan harbi zuhur ediyor. Amerika ister istemez, yeniden harbe sürükleniyor ve bugün tamamiyle anlıyor ki insanlıkta benlik, ayrılık, infıratçılık olamaz. Ya dünya beraber kurtulacak veya böyle ikide birde sademeler kopup gelecek, herkesi sarsıp intibaha sevkedecek.

DÖRDÜNCÜ DEVRE

İntibah devri:

Hakikî tekâmül, bu devirde başlıyor. Amerikalılar iki cihan harbinin kendilerine mal olduğu tecrübe ile bugün anlamış ve o kararı vermiş görünüyorlar ki bundan sonra ne fertlerin fertlere karşı, ne milletlerin milletlere karşı alâkasız yaşamak imkânı yoktur. Sulhu korumak işinde, harbleri doğuran ihtilâfları halletmek ve harbleri önlemek işinde insanlar elbirliğine mecburdur. Yoksa insanları ızdıraplara düşüren ve neticesi bütün dünyanın ziyan ve

harabiyetine sebep olan harbler her zaman çıkacaktır. Binaenaleyh insanlık işini ihmal etmek, onlara karşı umursuz, alâkasız, kayıtsız kalmak mümkün değildir. Her iyilik gibi her fenalık da salıgındır. İyiliği ayakta tutmadıkça fenalıklardan kaçınılmış olmaz. Açlar içindeki tokluğun sonu gelmez. Âlem ağlarken gülene yer bulunmaz.

İşte onun içindir ki bu devrede intibahla insanîyetin tam istediği yol alınmakta ve Amerika bu yola önayak olmaktadır. Şu, bu bugün tereddüt etse bile ergeç bu yola girmeyecek bir millet, bir fert yoktur. Mesele bir zaman meselesi, intibah meselesi ve insanların kendi ıztıraplarının sebep ve menşelerini öğrenebilecekleri birer fırsat meselesidir.

***

Şimdi yine Amerikadaki beynelmilel alâkaları aksettiren neşriyatı takip edelim:

12 İkindikânun 943 tarihli «Tan» gazetesinde intişar eden Amerika Cumhurreisi M. Ruzveltin kongreye mesajından bir fikra:

«Bu harbin mukadderatı; insanlığa inananlarla inanmayanlar arasında mücadele mevzuudur. Bu dâva; millete ve halka inananlarla diktatörlere ve müstebitlere inananların davasıdır. Şimdi halk bütün kuvvetini toplamıştır. Onların zaferine hiç bir şey, ne kuvvet, ne hiyle ve hud'a, ne kuvvetlerin birleşmesi hiç bir şey mâni olamayacaktır.»

İŞ BİRLİĞİNE DÜNYA HAZIR MIDIR?

Yukarıdaki neşriyatla, Amerikanın en salâhiyetli şahsiyetleri beyanatından öğreniyoruz ki insanca yaşamak, hür olmak prensiplerinde Amerikalılar kendileri için ne düşünüyorlarsa aynı bütün dünya milletleri için de istiyorlar. Ve bu hususta devlet milletle ağız birliği etmiştir. Şimdi akla gelen cihet şurasıdır. Acaba bütün dünya milletleri aynı niyetle mücehhez midir ve bu maksatla iş birliğine hazır mıdır? Fert ve kitle itibarıyla evet her millet hazırdır. Ancak iradesini izhar ettiği devletlerde bu keyfiyet açığa çıkabilmektedir. Bu bapta en büyük bahtiyarlık; his ve iradesini dev-

letinde izhar edebilecek bir imkâna ermiş, yüreğiyle dilini devletine mal etmiş milletlerindir.

Burada devletleri taşkınlığa, ayrılığa sevkeden sebepler:

- 1 — Kuvvet sermayesi,
- 2 — Üstünlük iddiasıdır.

İşte Amerika bunun için dünyayı iş birliğine çağırıyor, kuvvete güvenen veya üstünlük iddiasında bulunanların önüne daha büyük bir kuvvet yığarak, kuvvetliyi kuvetsiz, ve üstünlük iddiacısını dermansız bırakmak istiyor.

Kuvvet sermayesine dayanıp iş birliğine yanaşmak istemiyenin fikri nedir?

Şüphesiz, sermayesini hayatına esas tutup dünyada istediğini yapmak, insanlığın hiç bir hakkına kendi menfaati önünde kıymet ve ehemmiyet vermemektir. Binlerce senedir dünyanın muharebelerini, ihtilâllerini, ıztıraplarını doğuran netameli fikir işte budur.

Gerek kemiyetine (çokluğuna), gerekse keyfiyetine (özüne ve kültürüne) üstün hak ayıran, kemiyetini kuvvet ve keyfiyetini hak bilen milletlerin alıştıkları sistem başkalarını el altında kullanmak ve istismar etmektir.

Kemiyet üstünlüğü; evet bu bir kuvvettir. Böyle bir milletin ölecek ve öldürecek çok adamı var demektir. Fakat hayatta gaye bunlar değil, insanca yaşamak ve yaşatmaktır. Bunun böyle olduğunu, yani fena ellerdeki kuvvetin tahripten hem kendini, ve hem başkalarını yıkmaktan başka bir işe yaramadığını, hiç bir müsbet neticeye varamadığını tarih gösteriyor. Cihangirlerin tahakküm devrelerinden kalma şurada burada bir kaç yıkık duvardan başka göze görünen ne vardır. Bugün meydana gelip inkişafa çalışan milletler o mahvolanların harabelerinde yeniden doğanlardan ibaret değil midir?

Keyfiyet üstünlüğü. Bu: kuvvet değil, kuvvet yapmak için ve yine yıkmak ve yıkılmakta kullanılmak için zavallı insanlara politikacılar tarafından yapılan telkinlerdir.

İnsanları birbirinden ayırmakta ve bu suretle birbirine saldırmakta politikacıların el attıkları şey budur. Vaktiyle din, mezhep, ırk esasadaki isim ayrılıklarının muharebelere sebep oluşu bu mak-satlardır. Son devrede de buna bir de kültür farkı ilâve edildi.

Halbuki herkes hakikati bilse veyahut her devlete millet iradesi hâkim olsa; din, mezhep, kültür varlıkları tahribe değil, rahmete vesile olur. İyilikte yarışları teşvik ederdi.

Evvelâ dinden başlayalım:

Müslüman dinine göre hukuk bahsinde insanlar arasında fark yoktur. İşte Hazreti Muhammed Efendimizin izahları:

Hadisi şerif: «Rabbiniz birdir, pederiniz birdir. Ne Arabın Aceme, ne Acemin Araba, ne kırmızının siyahiyeye ve ne de siyahinin kırmızıya hakkı tefaddülü (üstünlük hakkı) yoktur takvadan gayri.»

Diğeri:

«Ey Allahın kulları kardeş olunuz.»

Ve işte Kur'anı Kerimin kat'î delili:

(49 - Hücerat - 13): «Muhakkak Allah indinde ekreminiz en ziyade takva sahibi olanınızdır.»

Diğeri:

(28 - Kasas - 83): «Biz dâri ahireti yeryüzünde yükseklik ve fesadı murat etmiyenlere tahsis ettik âkibet müttakileredir.»

Diğeri:

(49 - Hücerat - 10): «Muhakkak müminler kardeşirler.» Netekim Hazreti Muhammedin gelmesiyle beşeriyete açılan devir; kemal devrinin filiyat devri idi, yani insanlar arasında müsavat ve kardeşlik esasında, hak ve adalet dairesinde bir iş birliği yaparak arzı Allahın melekûtuna ihzar içindi. Ve Hazreti Muhammedin kendi muhitinde Hicazda ilk yaptığı iş de bu oldu. İrk, cins, sınıf tahakkümlerini kaldırmak, beşeriyetin hukuk müsavatını ilân etmek idi. Bu suretle zenciyi beyazın tahakkümünden, kadını erkeğin haksızlıklarından, halkı nüfuzluların zulmünden, fakiri ka-

pitalistin esaretinden, rençberi reislerin köleliğinden ve çocuğu sahipsizlikten, haksız ve himayesiz ortada sürünmekten kurtardı.

Emperyalizme mâni olmak için her fedakârlığı ihtiyar etmek müslümanlara farz oldu. Gerek fertlerin ve gerek milletlerin zalimlere karşı haklarının müdafaası her insana, her millet ve zümre için farz oldu. Beynelmilel sulh ve emniyetin müdafaası ve emperyalizme mukavemet için yapılması lâzımgelen fiilî fedakârlığa dair işte bir misal:

Kur'anı Kerimden: (16 - Nahil - 92): «Bir kavmin diğer kavimden daha çokluk olmasından azlara gadretmeyin.»

Diğeri:

(49 - Hücerat - 9): «Eğer müminlerden iki tayfa birbirleriyle mukatele ederlerse aralarını ıslah eyleyin, eğer biri diğeri üzerine bağılık ve tecavüz ederse Allahın emrine münkat oluncaya değin o tecavüz edenle mukatile edin. Eğer o; Allahın emrine inkiyat ederse aralarını adil ile ıslah eyleyin. Ve adaleti iltizam edin. Allah adledenleri sever.»

İmdi müslümanlar iyi niyetli milletlerle iş birliğine tamamiyle hazırdır. Zaten en büyük sıkıntıyı çeken yine müslümanlardır. Zira dünyanın sevk ve idaresinde doğrudan doğruya tesirleri, hükümleri olmadığı halde en büyük sıkıntıyı çeken yine onlardır. Dünyayı idare eden Avrupalı devletler olduğu halde onların ihtiraslarının acısını hiç bir sun'u taksirleri olmaksızın çeken bu müslümanlardır. Ve Avrupa müstemlekelerinin ekseriyeti müslümanlarla meskûn olduğundan hiç bir menfaatleri olmadığı halde harbde ölüme sevk edilen de yine onlardır. Ve bazan iki taraftan da ileri sürülüp birbirine öldürtülen de yine müslümanlardır.

İmdi hiç bir millete, hiç bir dine kitapça husumetleri olmadığı halde ecnebilerin eli altında yine müslümanlar kırılmakta ve ızdırap çekmektedir.

İslâm evliyasından Yunus Emre Hazretleri, yetmiş iki milleti bir gözle görmiyenin Allaha imanı tamam olmaz, buyurmuştur. İmdi müslüman ne bir dini aşığı görür, ne de bir milleti.

Hıristiyanlığa gelince:

İncili Şerif; tamamen sulhu, insaniyeti isteyen ve yalnız muhabbeti telkin eden bir mukaddes kitaptır. Temiz hıristiyan fertlerin, hıristiyan hakimlerinin sözleri ise Mukaddes Kitabın ruhuna izah eden şeylerdir. İşte bir kaç misali:

«Bütün insanları, bütün ırkları ve milletleri Hasreti İsanın hepsini müsavi olarak sevdiği gibi sevmedikçe dünyada sulh ve salâh yoluna girmiş olamayız.»

Sir Wilhed Grenfell

Diğeri:

«Gitgide ihtiyarlıyoruz. Fakat ne vakit her insanın hayat şartlarını, dünyanın umumî sulh ve salâh şartlarına bağlanmış göreceğiz. İmdi memleketten memlekete ışıklar salınır. Denizlerin ötesine, ortasına ışıklar gösteriniz. O zaman dünyanın etrafı çepeçevre müzehhep bir daire ile kuşatılmış olacak.»

Alfred Lord Tennyson

Diğeri:

«Cenabı Hakkın bir takdiri vardır ki hepimizi kardeş yapmıştır, hiç kimse yalnız olarak yoluna devam edemez.»

Edwin Markham

Diğeri:

«İnsanlara karşı dürüst olan Allaha karşı da sâdıktır. Güneşin altında bir mazluma, bir zayıfa karşı yapılan haksızlık hepimizdedir. Hakkı yalnız kendisi için arıyanlar en aşağı esirlerdir. Böylere hakkı bütün beşeriyete istemiyenlerdir.»

James Russell Sowell

Diğeri:

«İnsanın ilk vazifesi hakikate sâdik olmaktır. Ondan sonraki işler hep bu sadâkati teyit içindir.»

Jane Addams

Diğeri:

«İnsan arasında müsavatsızlık; ancak hakkın mutlak surette hüküm süren saltanatını tanımaktır. İnsan arasında kardeşlik an-

cak müşterek babanın müsavi evlâtları olduğumuzu bilmekle mümkündür.»

Benyamin Disraeli

Diğeri:

«İnsanlar arasında husumet o zaman kalkar kii müsavat fikri herkesin fikrinde aynı derecede yer tutar.»

Erwin Edman

Diğeri:

«Kaderin bir hükmü de bizi kardeş yapmakta.»

Edwin Markham

Diğeri:

«İnsanlar arasında en asil terakki saiki; umum insanların menfaati için çalışmak arzusudur.»

Virgil

Diğeri:

«Kazandığımız mertebede bahtiyar oluruz. Onun için çalışmayı tebcil edelim. Fakat zihnimizi, meharetimizi umumî insan hayatının iyileşmesine tevcih edelim.»

Booker. T. Washington

Diğeri:

«Asil duygulu ol, başka insanlarda da asil bir cevher vardır. O; belki uykudadır. Fakat ölmüş değildir. Sen kendi ruhî asaletini uyandırırsan onlarınki ile karşılaşırısın.»

Sowell

Diğeri:

«Hepimiz birlikte kalkmağa, yahut birlikte düşmeğe hazır olmalıyız. Birimiz düşer, diğerimiz ayakta kalırsa doğru olmaz. Bir parça ayağa kalkan ötekini de kaldırmağa çalışmalı. Başkalarına karşı dürüst olalım. O zaman bütün millet ayakta durmuş olur.»

Theodore Roosevelt

Diğeri:

«Kendi kardeşlerinin saadetini kendi saadeti gibi mukaddes sayan; başkalarını seven, onlara acıyan, onları afefden; işte Cenabı Hakka karşı vazifesini yapan budur!»

John Greenleaf Whittier

Ancak hıristiyanlığın esası ve hakikati bu kadar insancıl olduğu halde ne kadar yazık ki cemiyetlerini idare eden kimseler; insanları birbirinden ayırmışlardır. O derecede ki kendi dinleri dışındaki dinlerin saliklerini ve hattâ kendi mezheplerinden olmayan hıristiyanları dalâlet ehli, muzir saymışlar ve fena gözle bakmışlardır. Musevilerin Ken'an eli putperestlerine gösterdiği muameleyi göstermek istemişlerdir.

İmdi, Amerika hıristiyanları gibi düşünemiyenler ki onların cehalet veya gafletleri neticesi ufukları çok dardır. Onlar siyasî adamların ihtiraslarına alet olurlar. Çünkü yalnız kendi zümrelerini insan yerine koyabilirler. Ve yalnız kendilerini severler, hattâ başkalarına müsavi nazarla bakmayı günah zannederler. İşte onların ufuklarını muhabbetle açmaları, genişletmeleri, bütün insanlığı müsabet alâka ile içine alacak hale getirmeleri lâzımdır. Bütün bir insanlıkla iyi geçinmek, ihtilâfların, ıztırapların, harblerin samimiyetle önüne geçmek için bu genişlik her insan için zaruridir. Ve bu mecburiyet; herkes için dinîdir. Yalnız kendi dinine tabi olanları ve bunlar içinde yalnız kendi mezhebinde olanları değil, Allahın bütün kullarını aziz görmek, Allah için onlara müsavi hak vermek, onların geri olanlarını yükseltmek, insanlığın şartlarına uygun bir hayata kavuşturmak ilâhî vazifedir. İşte bütün mesele Hazreti İsanın da böyle isteyip istemediğini düşünmek ve böyle istediği hakikati tezahür edince —ki İncili Şerifle ve onun ihtiva ettiği bütün muhabbet düsturlarıyla apaçık meydandadır— artık her şahsî mülâhazayı Allah yolunda ve Hazreti İsa uğrunda feda edip kardeşlik elini her insana uzatmak bir borçtur.

Putperestlikle ilk din arasında ve sonrakiler arasında siyasetin açtığı çukurlar, bütün bir cemiyete hastalıklar yayan bu nifak ve ihtilâf çukurları muhabbetle doldurulmadıkça, insanlar arasındaki ters görüşler, fena nazarlar tashih edilip düzeltilmedikçe bu çukurlar bir nifak kaynağı, bir ıztırap ocağı olmakta devam eder. Halbuki haçlı seferlerin, katolik protestan muharebelerinin bile milyonlarca kurbanlarının intibahla dolduramayacağı hiç bir boşluk yoktur.

Bu kurbanlar birer intibah köprüsü kuracak miktardadır. İnsanlar yüreklerini genişleterek hudutları, çukurları bitiştirebilirler. Bunlar bitişmedikçe muhabbetin dünya ile irtibat peyda etmesine imkân yoktur. Beşeriyet bu dar ufuklar, dar zihniyet, küçük ruh içinde rahat nefes alamaz ve sulh ve salâhın, emniyet ve selâmetin dünyada istikrarına imkân bulamaz.

Bakınız bir hıristiyan vecizesi İsevilere ne diyor:

«Beytullahımda bir çocuk (Hazreti İsa) dünyaya geldi. Yaşadı, büyüdü, sevdi, çağırdı (muhabbete), ve öğretti (muhabbeti), sonra (muhabbeti bırakarak) öldü. Fakat benim için ölmüş değildir. Her yılbaşı ben onu tekrar kalkmış görürüm. Sevimli, merhametli, kâmil çehresiyle bana görünür, dünyanın gözyaşlarını siler. İztıraplarını dindirir ve der ki benim yolum sulh ve salâh yoludur. Hayata sizi bu yol götürecektir.

Anon

Museviler:

Musevilere gelince; onların da dünyada çektikleri umumî ve müşterek ıztıraplardan başka sırf yahudi oldukları için çektikleri mütemadi bir ıztırap vardır. Gerek bu ıztıraptan hususen ve gerekse dünya ihtilâflarından mütevellit harb ve her nevi müzayaka acılarından umumen kurtulmaları dünyanın idaresini ellerinde tutan hıristiyanların yukarıda izah edildiği veçhile görüş ufuklarını de-ğişmelerine muallâk duruyor.

İmdi dünyada iş birliği yapmak için kendisine de müsavi insan hakkı verilmesine ihtiyacı olanların biri de bunlardır.

Şark dinlerine tabi uzak şarktaki mağdur ve muztarip insanlar da aynı haldedir. Hem umumî, hem hususî ıztırap ve mahrumiyetlerin elemleri içindedirler. Ve kurtuluş gününü ilk bekleyenler sırasındadırlar.

Kurtuluşun, müsavi insan haklarına, yani insanca hürriyete ve hayat şartlarına kavuşmak olduğunu bunlar derin mahrumiyetler ve acılarla herkesten iyi biliyorlar.

Musevi mukaddes kitaplarından şu âyet ile bahsi bitiriyorum: «Kin ve husumet ancak kavgaya yol açar, ancak sevgidir ki her günahı örtebilir — (Süleymanın meselleri - 10-12)».

İLÂVE

Fiilen bitmiş saydığım bu kitaba; aşağıdaki kısmı mühim bi-haber üzerine sonradan ekliyorum: Yeni bu haberle bugün bütün bir ömür ülküsünü yaşamış olduğum fikrin fütuhatını, bütün hayata hâkim olmuş idealin bayramını yaşıyorum. Sevincim son had-dini buldu, nasıl bulmasın ki müjdem en salâhiyetli ağızdan alıyorum. Bu ağız; temiz milletimizin iyi yüreğini taşıyan ve samimî hislerini ifade eden temiz çocuğu millî şefimizdir.

Yürekten ve bütün bir milletin yüreğini söyleyen millî şefimiz; bu müjdeyi bizlere verirken milletimizin köklü ülküsünü de bütün cihana en resmî bir mahiyette ilân edip yaydı.

Büyük Millet Meclisinde söylenen o sözler şunlardır:

«Tan» gazetesinden:

Ankara - 1 Teşrinisani 943 — Reisi Cumhur İsmet İnönü; Büyük Millet Meclisinin yedinci intihap devresinin birinci yılını aşağıdaki nutuklarıyla açmışlardır:

[(Dış siyasette ülkümüz) başlıklı kısımdan esas fıkra:]
«Ülkümüz; milletlerin hürriyeti ve istiklâli esasına dayanan bir medeniyetin temellerini sağlamlaştırmaktır.»

[(Dünyanın yarınki çehresi hakkındaki düşüncemiz) başlıklı kısımdan esas fıkralar:]

«Biz dünyanın yarınki çehresi meydana çıkarken, her zaman düşmeye mahkûm bir tahakküm zihniyetinin değil, büyük küçük bütün hür milletler arasında samimî iş birliğine dayanan bir nizamın teessüs edeceğine inanıyoruz. Bu kanaatimizden herkesin ümitsiz olduğu zamanlarda bile şaşmadık. Bize vazifemizi yılmadan yaptırın bu kanaat oldu. Bundan böyle de tutacağımız yol; ülkümüz olan adalet nizamının kurulmasına yardım etmek olacaktır.»

Türk milleti savaş haricinde kalmakla beraber dört seneden-beri fedakârlıklar, ıztıraplar içinde dünya buhranının tepkilerini şiddetle hissetmiştir. Bu fedakârlıklara, hattâ bunların daha çok büyüklerine; dünyanın bağrından en büyük baskının kalkarak insaniyetin emniyet havası içinde geniş nefesler alabilmesi uğrunda tereddütsüz tahammül edeceğiz.»

Biz bu cihan harbinin galibi; insaniyet ve medeniyet olmasını istiyoruz. Ona hizmet edeceklerin ayrılıklarında değil, tesanütle-finde umumî kurtuluş ve saadetin fecrini görüyoruz.»

[(Düşünce ve prensiplerimiz) başlıklı yazıdan fıkralar:]

«Türk milleti, insanca düşünceleri ve prensipleriyle büyük bir mânevi varlıktır.»

«Vatanı imar etmeği, cemiyeti ilerletmeyi, insanlığa hizmet etmeyi, hür ve müstakil milletler ailesinin faydalı bir âzası olmayı düşünen ve engin fedakârlıklara karar verebilen kahraman ve çalışkan Türk milletinin şeref ve itibarı gelecek ihtimaller içinde daha ziyade yükselecektir.»

S O N

BİR MEKTUP

Bu kitap basıldıktan sonra, bir nüshası; sureti aşağıya dercedilmiş bir mektupla [Amerikalıları Türklere ve Türkleri Amerikalılara tanıtmaya gelmiş olduğunu tahmin ettiğim] Amerikalı bir heyetin reisine göndermek niyetindeyim.

Amerika Neşriyat Heyeti Reisliğine

İstanbul

Sayın Bay Reis,

Sizinle tanışmış değilim, fakat size Amerikayı tanıyan türkçe bir kitap gönderiyorum. Amerikayı tanıtmak için yazılan bu kitap; hıristiyan ana kültürünün nerelerde ne vesile ile feyzini inkişaf ettirmiş ve nerelerde neden dolayı inkişaf ettirememiş olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan dünya için bir intibah mevzuudur.

Heyetinizin sadece Amerika kültürünün muhtelif cephelerinden bugün için faydalı olan kısımlarını vatandaşlarıma tanıtmak için İstanbulla geldiğinizi tahmin ediyorum.

Bu kitap; Amerika kültürünün ilahiyat cephesinden bir görünüşüdür. O halde aynı yolun üzerinde karşılaşmış bulunuyoruz. Bu kiatbı ne sıfatla ve niçin yazdım?

Bu kitabı; bir Türk insan sıfatıyla ve başka hiç bir resmî sıfatı olmıyarak ve ne hükümetimden, ne bir müesseseden emir ve yahut ne bir Avrupalı veya Amerikalı kimseden bir teklif alımıyarak yazdım. Sırf ilâhî bir insanlık alâka gayretiyle, ve bunun faydalarına kanaat getirerek ihtisasım dolayısıyla yazdım. Bu ihtisas beni ona borçlandırmıştı, emeğim ile onu ödemiş oluyorum ve yüreğimde rahatlık duyuyorum.

İnsanım, hatalı görebilirim, fakat şununla müteselliyim ki iyi bir şey yaptımsa faydası bütün bir cemiyettedir. Fena bir iş gördümse itabı da, azabı da sırf şahsımadır.

Sizleri ta Amerikadan buraya kadar gönderen fikir ne ise o külfeti, o masrafı ihtiyar ettiren maksat ne ise; bu âciz ferdi de harekete getiren fikir, kanaat aynıdır; iki kelime ile hulâsası da şu olsa gerektir: (Harb sonrası dünya işinde elbirliği yapacak insanları samimiyetle tanıştırmak!)

Belki siz Amerikalıları evvelâ dış yüzünden tanıtmayı düşünürsünüz. İşte bu kitap da onların içyüzünü aydınlatacaktır.

Allahın yeryüzünde bir tek işi, insanlığın birbirine yaklaşması, sevişmesi, samimileşmesi işi vardır ki bu; muhtelif ellerle tamamlanacaktır.

Sizler; bugün Türklerin içindesiniz. Onları yüzyüze tanımak için elinizde imkân var. Fakat müsaadenizle vatandaşlarımın da size içyüzünü bir kaç kelime ile aydınlatmakla misafirperverlik borcumu ödeyeyim ve hıristiyan gözünüzle Türklere baktırayım.

Hıristiyanlara göre Hazreti İsa ıztırap remzi (sembolü) değil midir? Ve ıztırap insanı olgunlaştıran yegâne vasıta değil midir? İnsanda yüksek hisler; bu olgunlukların ifadesi değil midir?

İnsanı insan yapan yani insanı mert, cömert, sadık, dost, fedakâr hale koyan ve netice itibarıyla bir kelime ile faziletli yapan bu ifadenin tezahürleri değil midir? İncili şerifteki (zira herkes ateşle tuzlanacaktır) kelâmının hikmeti, ve onu takip eden (bir birinizle selâmet üzere olun!) emri ıztırap ve ıztırabın neticesine işaret değil midir?

İşte asırlarca yaşadığı coğrafi yerin, kıtaların, denizlerin geçitleri üzerindeki yerinin hakkını vermek için arasız çok ıztırap çekmiş olan milletim bütün mânasıyla bir ıztırap çocuğu ve binaenaleyh her şeyden evvel iyi kalplidir. Fıtrî cevheri ıztırapla işlenmiş bu millet; iyiliğe can verir. İnsan hakkının ne olduğunu bilir. O haklar bütün dünyaca temin edilmedikçe kendi hakkının da emniyete girmiş olmayacağını da bilir. Dünya için susadığı tek şey iyiliktir. Kıymet verdiği tek şey de iyiliktir. Kendi canı acıdığı ka-

dar kimsenin canı acıdığını istemez. İşte bütün iyiliği bu ölçüde ve bu kıymettedir.

Türkün harbde kanı akarken, canı yanarken bile eline düşenlere ne kadar iyi muamele ettiği dünyaca meşhurdur.

Şunu da ilâve edeyim ki bugünkü dünya nazarında Türk harbe karışmış değil, fakat için için yanıyor. Etrafında boğuşan milletlerin acılarını ta yüreğinde duyuyor.

Türkü bugün rahat zannedenler Türkü tanımayanlardır. Türk düşmanının bile felâketine acır, düşmüşe karşı sevinmekten utanır. Temiz yüreğinde intikama yer yoktur.

Bugünkü muharebe, muharip milletleri ezerken belki onlar hiddet ve heyecan içinde yaralarının acılarını farketmiyor. Fakat Türk; yarası soğumuş mecruh gibi veyahut ateşe düşen kardeşini kurtarmağa yol bulamıyan, yalnız karşısında çırpınan insan gibidir.

O bu durumda taraf tutamaz. Karşısında yanan; şu, bu değil nihayet insandır. Bahusus, taraf tutmak yangını büyütmekten, cephelere hasım kuvvet ilâve etmekten gayri neye yarar. Dünya milletleri arasına açılan bu felâket çukuru; hepsini içine alıp daha var mı diyecek kadar derinliktedir. Çukura atlamak kargaşalığı ve faciannın mikyasını arttırmaktan çukurun hududunu genişletmekten başka neye yarar.

Hangi millet harbe girmekle veya harpten çekilmekle harp bitti. Meğer aklıselim araya girsin. İnsanlar; harbi ta temelden önleyecek basireti göstermedikçe harp esnasındaki tedbirler, bataкта yol aramağa benzer asıl iş batağa girmemektir. Veya bataklığı kurutmaktır.

Gözlerimizi, yüreğimizi yakan bu seyirci vaziyetimizde acı tesellimiz şunlardır:

1 — İnsanların bir kısmını olsun ateş dışında tutarak can kurtarmış olmak.

2 — Ne bu ateşin yakılmasında ne bu çukurun kazılmasında Türk eli karışmış olmamak yani ne bu harbin açılmasında ne de açılması sebeplerinde Türklerin hissesi bulunmamak.

İmdi bugünkü harp hailesinde maddî manevî bir mesuliyetimiz yoktur, ve onda ganimet arayan da değildir.

Fakat dünya tahribatında kimse ile işbirliği yapmış olmakla dünyanın yeniden düzeninde elbette alâkasız kalacak değiliz. İşte bu gibi yazılarla sulhde yürek birliği, fikir birliği ve müsabet iş birliği yapabileceğimiz insanları tanımağa çalışıyoruz.

İstikbale ait bütün tesellimiz umumî bu iki niyetin etrafına toplanmış bulunuyor.

Kasırgaya tutulmuş, dümeni, pusulası kopmuş karanlıklarda dalgalarla boğuşan bir gemi halkı nasıl bir selâmet yeri arar ve bütün insanların sulh devresine ait müşterek emniyet ve selâmet bütün insanların sulh devresine ait müşterek emniyet ve selâmet fikri de o mahiyettedir.

En iyi temennilerimle muvaffakiyetler dilerim Sayın Bay Reis.

F İ H R İ S T :

Sahife:

- 3 — Önsöz
- 6 — Umumî felâketin sonundaki müjde
- 13 — Hıristiyanlarda intibah safhaları
- 16 — Kurtuluş fikri
- 20 — Hıristiyanlık
- 21 — İstibdadın aksülâmelleri ve inkişafı
- 28 — Küveykerlik
- 33 — Oksford grubu
- 34 — (Küveykerlik) ile (Öksfordluk) arasındaki farklar
- 43 — Emin olmak - iyi olmak
- 44 — Küçük milletler
- 50 — Amerika misali
- 60 — Amerika kültürü
- 65 — İsviçre misali
- 66 — Soruların tahlilleri
- 70 — Soruların cevapları
- 75 — Kur'anı Kerim bakımından Amerikanın hareketi
- 78 — Bugünkü Amerika

Sahife:

- 79 — İnfiradçılık veya iştirakçilik
81 — Ruzveltin nutku
88 — Harp sonrası
90 — Haklar
98 — Hürriyetler
104 — Üstünlük yok
104 — Amerika gözüyle dünya
105 — Prensipler
106 — Küçük milletler
106 — İnsanların farksızlığı
107 — Mütteliklerin harp sonuna ait prensipleri
109 — Harp sonu hakkında Başvekilimizin beyanati
110 — Düşman kuvvetler
110 — İnsanlığın inkişaf devirlerinde Amerika safhaları
113 — İş birliğine dünya hazır mıdır
121 — İlâve
123 — Bir mektup

KULLİYATIN İNTİŞAR EDEN KISIMLARI

K İ T A P L A R

No:	İsmi	Fiati
1	Başlangıçtaki fikir	25
2	Allah mefhumu	45
3	Din ve safhaları	20
4	Din ve esasları	30
5	Din ve telâkkileri	45
6	Din ve hikmetleri	45
7	Dinler arası ilmihal esasları	50
8	Müslümanlık esasları	25
9	Hristiyanlarda intibah hareketleri	120

B R O Ş Ü R L E R

Münacat — Çocuk dilinden	izahlı	7.5
” ” ”	Manzum	7.5
İslâm muhtırası		5